

Afrika Tanulmányok
XI. évfolyam, 3-4. duplaszám
ősz-tél

Afrika ma
Kísérlet a dél-szudáni állam alakításának
és alakulásának elemzésére
Az ugandai nők politikai képviselete
Fókuszban a 2016-os választások

Afrika tegnap
Egy eredeti afrikai hangszertípus,
a lamellofonok jellemzői és történeti áttekintése

Nkongolo és Mbidi Kiluwe története

GENERÁCIÓK ÉS IRÁNYOK –
A MAGYAR AFRIKANISZTIKA A 21. SZÁZAD ELEJÉN

Kiadja/Published by: IDResearch Kutatási és Képzési Kft./Publikon Kiadó

Alapító és felelős kiadó/Founder and Executive Editor TARRÓSY István

Főszerkesztő/Editor-in-Chief BÚR Gábor

Olvasószerkesztő/Proofreading Editor A. GERGELY András

Tördelőszerkesztő/Technical Editor VÖRÖS Zoltán

A szerkesztőség tagjai/Members of Editorial Team TARRÓSY István, VÖRÖS Zoltán

Külső munkatárs/Contributor SZILASI Ildikó Hermina

Szerkesztőbizottság/Editorial Board BESENYŐ János, BÚR Gábor, CSATÁDI

Katalin, MORENTH Péter, SUHA György, SZABÓ Loránd, TARRÓSY István

(elnök/chair), VOJNITS András

Tudományos Tanácsadó Testület/Scientific Advisory Board BENKES Mihály,

BIERNACZKY Szilárd, CSIZMADIA Sándor, FODOR Erika, KISS Judit, RÉGI Tamás,

SÁRKÁNY Mihály, SUHA György, SZOMBATHY Zoltán, VIDACS Bea

Design & Layout IDResearch Kft./IDResearch Ltd. - www.idresearch.hu

Kiadó és szerkesztőség elérhetőségei/Publisher and Editorial Team 7624 Pécs,

Jakabhegyi út 8/E.

T./F.: +36 (72) 522-624 afrika@publikon.hu, www.afrikatanulmanyok.hu

Hirdetésfelvétel/Ads and Publicity 7624 Pécs, Jakabhegyi út 8/E.

T./F.: +36 (72) 522-624 afrika@publikon.hu

Olvasói levelek/Readers' Comments afrika@publikon.hu

Értékesítő partnerek/Sales Partners

www.afrikatanulmanyok.hu

www.publikon.hu

Borítófotó/Cover Photo Tarrósy István, Addisz Abeba, Etiópia, 2018

Támogatóink/Our Supporters

Systrans Kft.

Megjelenik évente négy alkalommal/Published four times a year

A lap előfizethető/Subscription

IDResearch Kft. / Publikon Kiadó • 7624 Pécs, Jakabhegyi út 8/E

T./F.: +36 (72) 522-624, elofizetes@publikon.hu

www.afrikatanulmanyok.hu

Nyomda/Printing House Molnár Nyomda Kft. Felelős vezető Molnár Csaba

ISSN 1788-6422

Minden jog fenntartva!

A kiadó a lap bármely részének másolásával, terjesztésével, a benne megjelent adatok elektronikus tárolásával és feldolgozásával kapcsolatos jogot fenntartja. Az Afrika Tanulmányokban megjelent minden szerzői mű (cikk, tanulmány, fotó, táblázat, grafika, illusztráció) csak a kiadó előzetes írásbeli, vagy elektronikus dokumentumba foglalt engedélyével tehető hozzáférhetővé, illetve másolható a nyilvánosság számára a sajtóban. Ez a nyilatkozat a szerzői jogról szóló törvényben foglaltak szerint tiltó nyilatkozatnak minősül.

A lapban megjelenő hirdetések tartalmáért a kiadó felelősséget nem vállal. A lapban leközölt írások nem feltétlenül tükrözik a kiadó véleményét. A tartalom, az egyes írások elektronikus felületen (honlapon, adattárban) való megjelenítése a kiadó joga.

A tizenegyedik évfolyam második duplaszáma folytatja azt a hagyományt, hogy a mindennapok Afrikájának különböző dimenzió mellett az afrikai múlt egyes történéseit, örökségét is bemutatjuk. Ebben Illés Zoltán és Bagi Judit ismét segítségünkre lesznek, hiszen egy, a dél-szudáni államépítésről szóló elmélkedés és a 2016-os ugandai választásokat követő időszak nőpolitikai egyaránt elérhetővé válnak számunkra. Marsai Viktor és Tarrósy István egy fontos hazai afrikaisztikai konferenciáról és annak történéseiről ad közzé összefoglalót. Brauer-Benke József a lamellofónokkal, Biernaczky Szilárd egy luba eredettörténettel foglalkozik terjedelmes írásokban, bőséges képi illusztrációt is biztosítva az olvasó számára. Közzé tesszük továbbá a 2018 májusi 5. Pécsi Nemzetközi Afrikaisztika Konferencia programját, valamint ismét egy angol nyelvű könyvkritikát, Tarrósy István tollából. Remélem, élvezettel olvassák valamennyi írást, egyúttal kitartóan támogatják a jövőben is az Afrika Tanulmányok folyóiratot, mely 2017-ben C-kategóriás folyóirata lett a Magyar Tudományos Akadémiának!

The second double issue of the eleventh volume of our journal continues the tradition to cover both contemporary dimensions of everyday Africa, as well as different stories and pieces of a rich cultural heritage of the Africa of the past. Zoltán Illés and Judit Bagi again help us in this venture, as they offer articles on the state formation and transformation of the South Sudanese state and on the policies that focus on women's political participation in Uganda after the 2016 elections. Viktor Marsai and István Tarrósy publish a summary of a recent national conference on Africa-related topics, including African Studies. József Brauer-Benke writes about the lamellophones, Szilárd Biernaczky deals with the origin story of the Luba people, both of them also providing abundant photo illustrations. We also share with you the full programme of the 5th Pécs African Studies Conference to be held in May 2018, then, close this issue with a English-language book review by István Tarrósy. We hope you will enjoy them, and will support us in the coming years, in particular, as the Hungarian Journal of African Studies has been selected a C-category journal of the Hungarian Academy of Sciences this year.

Dr. Búr Gábor

főszerkesztő, editor-in-chief

MARSAI VIKTOR – TARRÓSY ISTVÁN

GENERÁCIÓK ÉS IRÁNYOK – A MAGYAR AFRIKANISZTIKA A 21. SZÁZAD ELEJÉN

5

Az írás elsődleges célja az, bemutassa, hogyan illeszkedett a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2017 tavaszán létrehozott és tizenkét hónapig egy KÖFOP-pályázatból működtetett országos hatókörű projekt a magyar afrikánisztikát támogató kezdeményezések sorába. Az Afrika a globalizált világban – lehetőségek és kihívások elnevezésű Ludovika Kutatócsoport által 2017. június elsejére szervezett „Generációk és irányok” konferencia és a kutatócsoport által felvállalt feladatok újabb lehetőséget szolgáltatott arra, hogy az Afrikával foglalkozó hazai szakmai közösség egyfelől áttekinthesse eddigi eredményeit, másfelől jövőbeni fejlesztési irányokat fogalmazzon meg.

BAGI JUDIT

AZ UGANDAI NŐK POLITIKAI KÉPVISELETE FÓKUSZBAN A 2016-OS VÁLASZTÁSOK

23

Uganda a 34. helyet foglalja el a világ országait női parlamenti reprezentációs arány alapján tömörítő ranglistán (IPU, 2017). Az Inter-parlamentális Unió statisztikái értelmében, Ugandában a legutóbbi, azaz a 2016. februári országgyűlési választások óta az országgyűlési politikusok 34 százaléka nő (IPU, 2017). Jelen írásban azon eseményeket és fontosabb lépéseket tekintjük át, amelyeknek köszönhetően Uganda nem csak a szubszaharai Afrika viszonylatában, hanem a világ többi államához mérten is magas női politikusi reprezentációval rendelkezik.

ILLÉS ZOLTÁN

KÍSÉRLET A DÉL-SZUDÁNI ÁLLAM ALAKÍTÁSÁNAK ÉS ALAKULÁSÁNAK ELEMZÉSÉRE

37

A 2011-ben függetlenségét elnyerő dél-szudáni állam nem mint tabula rasa érkezett a nemzetközi közösségbe, hanem mint a dekolonizáció megkésett eseményeként felszabadult gyarmat, melynek identitása, politikai gondolkodása és öröksége a hagyományos társadalmi rendszerekből a kettős gyarmatosításra adott válaszként évszázados, váltakozó intenzitású önvédelmi, majd felszabadító harcok, polgárháborúk során formálódott a jelenlegi, súlyos működési zavarokkal küzdő entitássá.

BRAUER-BENKE JÓZSEF

EGY EREDETI AFRIKAI HANGSZERTÍPUS

A LAMELLOFONOK JELLEMZŐI ÉS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

53

A hangszertípusok történeti háttérének vizsgálatai arra mutatnak, hogy a zenei stílusoktól eltérően kevésbé konstans elemei a kultúrának, valószínűsíthetően azért, mert az olyan ismeretek és kulturális javak, amelyeknek cselekvő részese egy-két személy vagy a közösség elenyésző kisebbsége, sokkal könnyebben terjednek, mint azok, amelyhez a közösség egészének az aktív elfogadása szükséges. Mivel szubszaharai Afrikában a korábbi időszakokban mind a teherhordás, mind az utazás dominánsan emberi erővel történt, ezért a más kontinenseken is elterjedt mobilizálható aerofon és membranofon hangszertípusok mellett kialakultak autochton, eredetileg a lépésritmus erősítésére szolgáló hangszertípusok, mint például az idiofonok csoportjába tartozó lamellofonok.

5TH PÉCS AFRICAN STUDIES CONFERENCE

THE OFFICIAL PROGRAM

70

MEGJEGYZÉSEK ÉS FORDÍTÁS: BIERNACZKY SZILÁRD

NKONGOLO ÉS MBIDI KILUWE TÖRTÉNETE

75

Az amerikai, bár Párizsban – a világhírű belga kutató, Luc de Heusch tanítványaként – doktorátust szerző etnológus 1972-ben járt az akkori Zairében (ma Kongói Demokratikus Köztársaság) gyűjtőúton. S került jegyzetfüzetbe ez a „történeti jellegű elbeszélés”, amely a gyűjtő műfaji megjelölése ellenére inkább eredetmítosz, semmint eposz (még ha benne is rejlik az eposz létrejöttének lehetősége).

RECENZÍÓ

TARRÓSY ISTVÁN

AFRICA'S URBAN REVOLUTION

91

*„Az, hogy kivel utazol, legalább annyira fontos, mint az, hogy mivel.”
(Publius Syrus)*

sysstrans

GENERÁCIÓK ÉS IRÁNYOK – A MAGYAR AFRIKANISZTIKA A 21. SZÁZAD ELEJÉN

EGY AFRIKA-KONFERENCIA TANULSÁGAI¹

MARSAI VIKTOR – TARRÓSY ISTVÁN

Jelen írás elsődleges célja az, bemutassa, hogyan illeszkedett a Nemzeti Közszerződési Egyetemen 2017 tavaszán létrehozott és tizenkét hónapig egy KÖFOP-pályázatból működtetett országos hatókörű projekt a magyar afrikanisztikát támogató kezdeményezések sorába. Az *Afrika a globalizált világban – lehetőségek és kihívások* elnevezésű Ludovika Kutatócsoport által 2017. június elsejére szervezett „Generációk és irányok” konferencia és a kutatócsoport által felvállalt feladatok újabb lehetőséget szolgáltattak arra, hogy az Afrikával foglalkozó hazai szakmai közösség egyfelől áttekinthesse eddigi eredményeit, másfelől jövőbeni fejlesztési irányokat fogalmazzon meg. A tanulmány nem csupán a júniusi tanácskozás vezérgondolatainak sommázata, sokkal inkább olyan vállalkozás, amely szintetizáló szándékkal az elmúlt évtizedek erőfeszítéseit és megteremtett értékeit köti narratívába – nem titkoltan azért, hogy a 2000-es évek közepétől tartó, a szakmát dinamizáló vállalások újabb megerősítést kapjanak.

Az Afrika Tanulmányok folyóirat olvasóközönségének talán nem kell részletesen indokolni, hogy a rendszerváltást követő két évtizedben a magyar afrikanisztika számára nehéz idők következtek. Azzal, hogy a magyar külpolitika fókuszába a transzatlanti integráció került, az egyéb régiók iránti érdeklődés minimálisra csökkent. Az 1970-es, '80-as évek lendülete egy ideig még kitartott, de az apadó források és érdeklődés hamar éreztették hatásukat a tudományos közösségben is. Az afrikanisták akkori „új generációja” – ahogyan Szabó Loránd nevezte² többek között Füssi Nagy Gézát, Sárkány Mihályt, Benkes Mihályt, Biernaczky Szilárdot, Gábris Gyulát, Pócs Tamást, Sebestyén Évát – 1981-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen útjára indították az Afrika Kutatási Programot, mellyel 1982-ben, 1984-ben és 1989-ben három nemzetközi konferenciát is rendeztek, valamint a 20. század legmértvadász hazai terepi munkáját valósították meg az 1987-88-as Magyar Tudományos Afrika Expedíció³ formájában. 1992-ben a kutatási programból ELTE Afrikanisztika Oktatási Program vált, melybe további fiatal kutatók, így például Búr Gábor, Régi Tamás, Lugosi Győző kapcsolódtak be. 2000 körül azonban a program – komoly intézményi, akadémiai és pénzügyi támogatás hiányában – háttérbe szorult és az évtized közepére valójában megszűnt létezni.

Új lendületet éppen a 2000-es évek közepétől kapott az afrikanista közösség, miután számos, tartalmát tekintve pozitív és bátorító tartalmat kinyilvánító Afrika-eseményre, többek között a 2004-es, a Four Seasons Hotelban tartott Afrika-konferenciára, illetve a 2006-ban az ELTE-n lebonyolított tanácskozásra, valamint a 2007-ben a Pécsi Akadémiai Bizottság székházában rendezett 2. Országos Afrika-konferenciára került sor. A 2006-os budapesti esemény példaértékű összefogás eredménye volt, mely többek között az akkor 60 éves Füssi Nagy Gézát köszöntötte. Az egykori leningrádi ösztöndíjas, képzett szuahéli-bantuista munkássága előtti tisztelegés a 2000-es évek egyik legfontosabb tanulmánykötetét is eredményezte: a Sebestyén Éva, Szombathy Zoltán és Tarrósy István által szerkesztett *Harambee* című könyv⁴ csaknem 40 afrikanisztikai írást foglalt egybe, felvonultatva a hazai tudáspaletta számos képviselőjét.

Mindezek megerősítették azt az egyezményes igényt, hogy szükség van a magyar „Afrika-tudások” felkarolására, de még inkább széles körű megosztására és főképp folyamatos bővítésére. A Pécsi Tudományegyetemen létrehozott Afrika Kutatóközpont, valamint a 2007 óta megszakítás nélkül megjelenő, mára a Magyar Tudományos Akadémia több bizottságánál C kategóriás szaklapként nyilvántartott Afrika Tanulmányok folyóirat, továbbá a Magyar Afrika Társaság (AHU) által 2013-ban létesített online Magyar Afrika Tudástár (MATT) mind a hazai afrikanisztika megerősítésének – egyúttal újbóli megerősödésének – egyértelmű bizonyítékai, illetve alapelemei. A MATT létrehozói pontosan fogalmazták meg szándékuk mibenlétét amikor azt írták, hogy törekvéseik háttérében valójában az rejlik, hogy: „a hazai afrikai ismeretek összegyűjtése és közreadása közben tükröt állítsunk magunk elé: vajon hol tartunk, milyen (helyes vagy akár hamis) ismeretek úszkálnak mindennapi közös életünk széles nagy medrében.”⁵ A MATT-ot mindvégig Balogh Sándor üzletember, többek között az AHU elnöke és a hazai afrikanisztikai tudásbázis szélesebb körben való elérését elősegítő kezdeményezések talán legnagyobb magyar mecénása támogatta. A kutatói, oktatói és civil szektorbeli tapasztalatokból volt képes táplálkozni mindezekon felül a HAND Szövetség Afrika munkacsoportja által koordinált javaslat, mely „Stratégiai ajánlások Magyarország leendő afrikai fejlesztési stratégiájához” címmel⁶ látott napvilágot 2010–II fordulóján. Az ajánlások szerkesztői, Morenth Péter és Tarrósy István előszavukban aláhúzták, hogy azt szeretnék, ha az ajánlások „reflexiókra, építő kritikára ösztönöznék az Afrikával foglalkozó, Afrikáért, és a magyar-afrikai kapcsolatokért bármely szektorban dolgozó szereplőket.”⁷

A 2011-ben a Külügyminisztérium gondozásában megjelent „Magyar külpolitika az Uniós elnökség után” című dokumentum,⁸ amely – nem hivatalosan ugyan, de – külügyi stratégiaként működött a következő években, volt a változás első markáns jele. Az ebben megjelenő „globális nyitás” politikájában a szubszaharai térség már önálló fejezettel szerepelt, és a szöveg lényegében az összes olyan elemet tartalmazta, amely napjainkig meghatározza a magyar kormányzat gondolkodását és cselekvését a földrészrel kapcsolatban. A fent említett „Stratégiai ajánlások” e fejezet megszületéséhez jelentős mértékben járult hozzá. Fontos lépés volt, hogy a dokumentum

hangsúlyozta, a kontinens szerepe a globális térben felértékelődőben van, és „különösen Afrika nyersanyagban és energiahordozókban gazdag országai indultak gyors gazdasági növekedésnek.”⁹ A gazdasági lehetőségek mellett ugyanakkor említésre kerültek a kihívások is, amelyekkel szembe kell néznünk, illetve a humanitárius megfontolások, melyek kapcsán Magyarországnak is további tennivalói vannak. A dokumentum mellett, hogy hangsúlyozta az EU-keretekben rejlő lehetőségeket, rámutatott arra, hogy hazánknak önálló Afrika-stratégiára van szüksége, mert csak így érvényesítheti saját érdekeit a kontinensen. Ennek kapcsán megjelent az igény több külképviselet újrainvitására. Fontos gesztus volt, hogy a dokumentum nem feledkezett meg arról a tényről sem, hogy bár „a kormányzati, diplomáciai aktivitást pótolni nem képes, de hiányosságait valamelyest ellensúlyozta az utóbbi évek során a magyar civil szféra” a kontinensen.¹⁰ Való igaz: a szűk esztendő alatti érték- és kapcsolatmentésben ezek a szereplők, az NGO-któl kezdve a tudományos világ szereplőig sokat tettek annak érdekében, hogy ezek a szálak megmaradjanak, sőt esetenként tovább erősödjenek-fejlődjenek.¹¹

A 2011-es dokumentum megjelenését nem követte földcsuszamlásszerű változás, a benne foglaltak megvalósítására lassú építkezés vette kezdetét. 2013-ban sor került az első Budapest Afrika Fórum (BAF) megrendezésére, amely az Afrikai Egység-szervezet megalakításának 50. évfordulója alkalmából igyekezett új lendületet adni hazánk és a kontinens kapcsolatainak.¹² A rendezvény során talán a legnagyobb diplomáciai eredményt az jelentette, hogy sikerült az Afrikai Unió Bizottságának elnökét, Nkosazana Dlamini-Zuma asszonyt meghívni a találkozóra. 2015-ben megrendezésre került a második Budapest Afrika Fórum is,¹³ amely elsősorban az oktatásra koncentrált. Ehhez jó alapul szolgált a felfutó Stipendium Hungaricum program,¹⁴ amelynek keretében hazánk 18 szubszaharai országnak 375, négy észak-afrikai országnak pedig 400 felsőoktatásbeli ösztöndíjas helyet ajánlott fel.¹⁵ A magyar-afrikai kapcsolatokat revitalizálásában fontos lépésnek bizonyult a külügyi tárcán belül az önálló Afrika Főosztály újraalakítása 2014-ben, amely az Afrikai és Közel-Keleti Főosztályból vált ki. Ez mindenképp komoly előrelépést jelentett, ugyanakkor mind a mai napig nem sikerült teljesen áthidalni az ebből fakadó szervezeti ellentmondásokat, nevezetesen, hogy az észak-afrikai államok egy másik szerv, a Közel-Kelet és Észak-Afrika Főosztály fennhatóság alatt maradtak ugyanúgy, mint egyes „billegő” államok (lásd Szudán).¹⁶ A képet tovább bonyolítja az egyes nagykövetségek illetékessége: Szudán mellett a kairói követség felügyeletébe

A dokumentum mellett, hogy hangsúlyozta az EU-keretekben rejlő lehetőségeket, rámutatott arra, hogy hazánknak önálló Afrika-stratégiára van szüksége, mert csak így érvényesítheti saját érdekeit a kontinensen. Ennek kapcsán megjelent az igény több külképviselet újrainvitására

tartozik még Dél-Szudán, Csád és Eritrea is,¹⁷ míg a líbiai felelős Nigerért.¹⁸ Igaz azonban, hogy mindezen területek a Déli Nyitásért felelős helyettes államtitkár alá tartoznak.¹⁹ A BAF amúgy nem csupán két alkalmat kimerítő vállalkozásnak bizonyul, ugyanis éppen az önálló Afrika Főosztály szervezésében kerül sorra a harmadik tanácskozás 2018. június 20–21. között. Az esemény központi témája a mezőgazdaság és az e területen megfogalmazható magyar-afrikai együttműködések lesznek.

A konferencia apropója

2017 tavaszán a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megvalósuló KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében tizenkét hónapos futamidőre létrejött az *Afrika a globalizált világban – lehetőségek és kihívások* elnevezésű Ludovika Kutatócsoport. A kutatócsoport öt állandó tagja mellett a megszülető monográfiákon, tanulmányokon, konferencia-előadásokon keresztül közel félszáz hazai és külföldi kutatót vont be munkájába. A projektnek kiemelt célja volt, hogy feldolgozza a magyar közigazgatásban fellelhető Afrika-tudást, anyagokat készítsen, amelyeknek mind az államapparátusban, mind a tudományos életben hasznát veszik, illetve, hogy a maga szerény keretei között további lökést adjon a magyar afrikanisztika fejlődésének. Éppen ezért a Marsai Viktor vezetésével működő kutatócsoport tagjai között helyett kapott Tarrósy István, a pécsi Afrika Kutatóközpont vezetője, illetve a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztályának Nemzetközi és Fejlődéstanulmányok Tudományos Bizottsága keretében működő Afrika Albizottság titkára, néhány PhD-hallgató, egy teljes taggal és egyéb résztvevőkkel a római Institute for Global Studies, valamint külsős munkatársakként a hazai afrikanisztika szempontjából meghatározó szereplők.

A 2017. június 1-i konferencia fő gondolata az volt, hogy egy rendezvény keretében gyűjtse össze a hazai afrikanisztika művelőit, illetve fórumot biztosítson a magyar afrikanista-közösség tagjainak, valamint a téma iránt érdeklődőknek, ahol akadémiai keretek között megvitathatják a tudományág hazai állását, az eddig elért eredményeket, a nemzetközi trendeket, illetve a jövőbeni kutatási területeket, irányokat, módszereket. A konferencia célkitűzése volt az is, hogy a tudományos közösség a közigazgatási szereplők – elsősorban a Külgazdasági és Külügyminisztérium – bevonásával feltérképezze, hogy a közigazgatásban milyen feldolgozandó ismeretek halmozódtak fel a kontinens viszonylatában, valamint az államapparátus milyen területeken tudja hasznosítani a kutatóközösség munkáját, illetve milyen új témákban várna tőle további segítséget. A rendezvény a szűk értelemben vett tudományos és közigazgatási szereplők mellett nyitott volt a civil szféra képviselői, illetve az Afrikát szerető szélesebb közönség felé is.

A konferencia szervesen illeszkedett abba a folyamatba, amely a hazai afrikanisztika megújítását, továbbblendítését tűzte zászlajára. Az elmúlt években ennek leglátványosabb elemei az MTA IX. osztályán belül az önálló Afrika Albizottság megalakítása, a lektorált Afrika Tanulmányok folyóirat C kategóriás lappá

nyilvánítása, a hazai, graduális képzésben történő afrikanisztika oktatás újraindítására tett erőfeszítések, illetve a kelet-közép-európai térség egyik legrangosabb ilyen típusú rendezvényévé kinövő nemzetközi Pécsi Afrika Konferencia (Pécs African Studies Conference)²⁰ kétévenkénti megszervezése. A június 1-i konferencia elsősorban arra fókuszált, hogy röviden összegezzük, hol is tartunk most ebben a folyamatban; mi az, amit már elértünk, és mi az, ami felé még törekednünk kell; illetve, hogy miként lehet kezelni az egyes generációk eltérő tapasztalatait.

A rendezvényt **Koller Boglárka**, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetközi és Európai Tanulmányok Karának (NETK) dékánja nyitotta meg. Dékán asszony hangsúlyozta, a kar vezetése fontosnak tartja az afrikai kutatási irányt, hiszen hasonló kezdeményezések indultak a nyugat-balkáni térség, a Közel-Kelet vagy az Európai Unió viszonylatában. A NETK saját kapacitásai ugyan korlátozottak ahhoz, hogy önállóan vezesse ezeket a kutatási irányokat, de a rendelkezésre álló infrastrukturális és anyagi háttérrel mindenképp támogatni szeretné az együttműködést más szereplőkkel. Koller Boglárka arra kérte a résztvevőket, „hogy a legtágabban gondolkodjanak az együttműködés lehetőségeiről. Publikációk, kutatások tekintetében megvan erre a lehetőségünk, nyitottak vagyunk arra, hogy az afrikanisztika vezető tudósait bevonjuk a kar munkájába.”²¹

Bayer József akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia Afrika Albizottságának elnöke szintén hangsúlyozta megnyitójában, hogy a kontinens jövője meghatározó nem csupán Európa, de az egész emberiség szempontjából. Ez interdiszciplináris kutatásokat és a jelenleginél is átfogóbb megközelítést igényel.

 Koller Boglárka

△ Bayer József

Ahogy elnök úr kiemelte, „a nemzetközi politikának több figyelmet kell szentelnie az afrikai politikai stabilitásra, hiszen ezek hiánya könnyen kaotikus viszonyokat, polgárháborúkat, migrációs hullámokat szülhet. Ha nem sikerül megoldani Afrika lakosai számára a kontinens élhetővé tételét, akkor a világ összes többi része meg fogja ezt szenvedni.”²²

A megnyitók és az első panelrész közti átkötőben mind **Tarrósy István**, mind **Marsai Viktor** hangsúlyozta, hogy az előadók személyének kiválasztása nem jelent „rangsorolást” a tudományág vonatkozásában, és éppen azért maradt a programban viszonylag tágabb időkeret az előadások között, hogy legyen lehetőség a felszólalásokra, párbeszédre. Tarrósy hangsúlyozta, hogy a rendezvény célja a szakma láthatóságának növelése, és az 1980-as, '90-es évek nagy konferencia-hagyományának újraélesztése, amely Péccsel már megkezdődött, valójában 2007-től.

Az első panelben három előadás kapott helyet. **Búr Gábor**, az ELTE BTK

Búr hangsúlyozta, hogy a „mi nem voltunk gyarmatosítók” védernyője alatt valójában számos hazánk-fia kivette a részét a rabszolgakereskedelemből/tartásból, illetve a kollektív gyarmatosítás jelentette előnyökből

Új- és Jelenkori Egyetemes Történelem Tanszékének tanszékvezetője a magyar afrikánisztika gyökereiről és történetéről tartott előadást, elsősorban az 1945 utáni korszakra koncentrálva. Búr hangsúlyozta, hogy a „mi nem voltunk gyarmatosítók” védernyője alatt valójában számos hazánkfiá kivette a részét a rabszolgakereskedelemből/tartásból, illetve a kollektív gyarmatosítás jelentette előnyökből. Az első év, amikor nagy számban érkeztek afrikaiak hazánkba, az 1949-es budapesti Világifjúsági Találkozó (VIT) volt. 1956 után a menekülő magyarok egy része a fekete kontinens felé vette az irányt: mintegy 1800 honfitársunk telepedett le Dél-Afrikában, de például Dél-Rodéziában is félszáz magyar lett új otthonra. Azt, hogy a dekolonizáció időszakában egyes afrikai gazdaságok milyen jó állapotban voltak, jelezte, hogy Ghána – amelynek GDP-je ekkor a kétszerese volt Dél-Koreáénak – adományokat küldött a baráti Magyarország számára. A diplomáciai kapcsolatok felvétele gyorsan megtörtént az egyes függetlenné vált államokkal, amelyeket általában gyorsan követtek a magas szintű látogatások: Kwame Nkrumah 1961-ben, Hailé Szelasszié 1964-ben járt hazánkban. Csak a hatvanas években mintegy 780 afrikai diák tanult Magyarországon. Tanszékvezető úr hangsúlyozta, hogy nem csak a jövő trendjeiben, hanem múltunkban is van mit kutatni, hiszen a levéltári anyagok döntő többsége továbbra is feldolgozatlan ezekben a témákban. Ezért indokolt lenne mind ország-specifikus, mind tematikus kutatásokra nagyobb figyelmet szentelni.

A panel másik két előadója a magyar közigazgatás, egészen pontosan a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) szemszögéből beszélt hazánk Afrika-kapcsolatairól. **Horváth Márk**, a KKM Afrika Főosztályának főosztályvezetője az

 Búr Gábor

újjáalakult szervezeti egység munkájáról, illetve a Déli Nyitás szubszaharai ágáról beszélt. Ennek kapcsán kifejtette, hogy az egy pragmatikus, exportorientált, kölcsönös előnyökre koncentráló politika, amelynek ugyan fő szegmensét a gazdaság adja, de nem elhanyagolható részét teszi ki a kultúrdiplomácia, a biztonságpolitika vagy épp a keresztény csoportok védelme. Főosztályvezető úr hangsúlyozta, hogy hazánk egy már elindult folyamatba, nemzetközi trendbe csatlakozik bele, a remények szerint nem túl későn: bár a lemaradás – még akár regionális (V4) – viszonylatban is nagy, talán nem behozhatatlan. Horváth Márk röviden ismertette a kontinens gazdasági mutatóit, hangsúlyozva, hogy bár a tavalyi esztendő a visszaesés éve volt, fontos differenciálnunk az egyes országok között, hiszen – akárcsak a világgazdaságban – egyesek (Kenya, Szenegál, Elefántcsontpart) itt is profitáltak az alacsony kőolajárból. Az élénkülő kapcsolatok jele a nagykövetségek újranyitása: miközben a legkritikusabb időszakban mindössze két magyar külképviselet működött a szubszaharai régióban (Nairobi, Pretoria), mára ez Abujával, Addisz-Abebéval, Accrával és Luandával bővült, miközben a térségben szolgáló diplomaták száma is megháromszorozódott. Bár ez még mindig messze van az 1980-as években tapasztalható „csúcstól” (ekkor 11 nagykövetség működött Fekete-Afrikában), tekintetbe véve, hogy alig néhány év alatt került sor a nyitásokra, komoly eredmény. Az akkredítációnak köszönhetően ma a külképviseletek három kivételével (Comore-szigetek, Burundi, Malawi) mind a 47 térségbeli országot lefedik. Horváth Márk hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a szubszaharai országok budapesti jelenléte is bővüljön: erőfeszítések történtek arra, hogy Dél-Afrika, Nigéria és Angola mellett Kenya és Ghána is külképviseletet nyisson Budapesten. Az afrikai jelenléte mellett 13 tiszteletbeli konzul erősíti hazánkban.

Főosztályvezető úr kiemelt fontosságot tulajdonított a Stipendium Hungaricum ösztöndíjaknak, amelyek húsz szubszaharai országot céloznak meg mintegy 455 felsőoktatásbeli hellyel. Ebből eddig hét megállapodás került aláírásra 300 fős létszámra, amelynek keretében jelenleg 200 hallgató tanul hazánkban mester- és PhD-képzésben.

Horváth Márk kiemelte, hogy a hazai tudományos közösség már eddig is kiváló politikai, biztonságpolitikai elemzésekkel segítette a KKM munkáját. Az a terület, ahol több segítségre lenne szükségük, elsősorban a gazdasági szektor, ahol még több alap kutatásra, illetve elemzésre lenne igény.

Suha György, a Magyarország területére kijelölt tiszteletbeli konzuli tisztviselővel való kapcsolattartásért felelős miniszteri

Horváth Márk kiemelte, hogy a hazai tudományos közösség már eddig is kiváló politikai, biztonságpolitikai elemzésekkel segítette a KKM munkáját. Az a terület, ahol több segítségre lenne szükségük, elsősorban a gazdasági szektor, ahol még több alap kutatásra, illetve elemzésre lenne igény

biztos *A magyar afrikanisztika lehetőségei a hazai külpolitika támogatásában* című előadásában még konkrétabban vizsgálta a Horváth Márk által felvetett kérdéskört a tudomány és a közigazgatás kapcsolatáról. Hangsúlyozta, hogy bár a KKM a fő felelőse a kontinensnek, a közigazgatás Afrika-érintettsége az államapparátus számos részterületére terjed ki, és szinte nincs olyan minisztérium, amelynek munkája valamiképpen ne kapcsolódna a kontinenshez. Miniszteri biztos úr alapvetően hat nagy vizsgálандó területet jelölt meg előadásában. Az *alapkutatások* esetében hangsúlyozta, hogy a magyar afrikanisztika közkinccs, amely a teljes akadémiai világ közügye. Ennek kapcsán a fő feladat a kérdésekre (mi, miért, miért éppen most, ott, így stb.) való válaszok megkeresése, az okok feltárása, feedback-ek adása a kormányzat számára. A második nagy terület a tudományos eredmények birtokában végzett *gyakorlati fejlesztéseké*, például a gazdaságdiplomácia és a NEFE, az egészségügy, az oktatás, a környezet- és természetvédelem vagy a közigazgatás területén. Nem elég tehát megszerezni az elméleti és gyakorlati tudást, azt kézzel fogható eredményekké kell átvizsgáltatni – természetesen a többi szereplő bevonásával. Ezt hívhatjuk *innovációnak*: a fejlesztési eredmények gyakorlatba ültetését helyi laboratóriumi körülmények, pilot-projektek között nem csupán technológiai/műszaki ügyekben, hanem például a branding, a marketing, a design területén. Biztos úr hozott egy példát egy magyar pezsgőről, amely kiváló minősége ellenére nem tudott betörni az afrikai piacra, mert ezüstös csomagolása elűtött a helyi igényektől, amelyek szerint a pezsgő színe az arany. A cég ezért egy új, immár arany színű csomagolással próbálkozott, amely azonnal vevőre talált. Nem mehetünk el a *szakértés, szaktanácsadás*

▲ A közönség

fontossága mellett, amely megkerülhetetlen a kontinens viszonylatában. Legalább ekkora jelentősége van a hazai feladatoknak, nevezetesen a *tudományos ismeretterjesztésnek*, a klasszikus értelemben vett népművelésnek. A hazai közvélemény még mindig keveset tud a kontinensről, percepciója vagy negatív, vagy nincs. Az ezen való változtatás, a kormányzati célkitűzések megértésében az akadémiai világ szerepe megkerülhetetlen. Végül, de nem utolsó sorban az *alkalmazott tudomány* is említést érdemel: a multi/interdiszciplináris jelleg megőrzése, a kutatások tematikájának felmérése, a koherencia megteremtése, kutatóműhelyek koordinációja, a nemzetközi kutatócsoportokba történő bekapcsolódás, a könyvkiadás, illetve Afrikával kapcsolatos események szervezése. Mindebben az afrikanista-közösség szerepe azért is kulcsfontosságú, mert, ahogy Suha György rámutatott, az, hogy hosszú évek hiátusa után a kormányzati politika figyelme ismét a kontinens felé fordult, elképzelhetetlen lett volna az akadémiai világ és a civil szféra erőfeszítései, értékmentése és elhivatottsága nélkül.

A második panel két előadása az afrikanisztika fő témái közül kettőt, a gazdaságot és a biztonságpolitikát elemezte. **Kiss Judit** professzorasszony, az MTA Világgazdasági Kutatóintézet munkatársa azt vizsgálta, hogy Afrika impozáns gazdasági dinamizmusa – az évi 4-5 %-os bővülés – mögött van-e valódi fejlődés? Ennek kapcsán kiderült, hogy egyelőre még alig beszélhetünk abszolút növekedésről: csak a két legdinamikusabb térség, Kelet- és Nyugat-Afrika esetében látszik ez a tendencia. A kontinens szerencséje volt, hogy mivel kevésbé volt integrálva a világ-gazdaságba, ezért a 2007/2008-as válság alig érintette, a 2015 óta tartósan alacsony olajára azonban a kitermelő országok számára komoly kihívás. A kínai gazdasági térnyerés kapcsán Kiss Judit leszögezte, hogy az bár látványos, de a számok alapján messze elmarad a percepciótól, a külső tőkebehozatal alig 3-4 %-át teszi ki. A kontinensre érkező segélyek kapcsán az előadó kiemelte, hogy a szubszaharai térség kapja a teljes éves segélyek egyharmadát nagyjából 50 milliárd USD értékben, ezek elköltésének hatékonysága azonban továbbra is számos kérdést vet fel. Fontos, hogy kevés szó esik az afrikai diaszpóra hazautalásairól, pedig azok éves összege (több mint 60 milliárd USD) magasabb, mint a segélyek vagy a beáramló külföldi tőke. Az ebből a hármából összeálló összesített külső függőség eléri a GDP 16 %-át. A növekedés fenntarthatóságával kapcsolatban professzor asszony elmondta, hogy a túlzott méretű külföldi függőség mellett a nyersanyagok nagy aránya, illetve a klímaváltozás hatásai is veszélyeztetik azt. A függetlenség kikiáltása utáni strukturális átalakulás az elmúlt években lelassult, sőt egyes helyeken a visszajára fordult. A koraszülött dezindusztrializáció nem segíti a termelői szektor megerősödését, amely egyes társadalmi folyamatokat (pl. nyugdíjrendszer kiépülése) is hátráltat. A sikeres fejlődéshez elengedhetetlen lenn az ún. DEPTH-program megvalósítása: a diverzifikáció (D), az export versenyképessé tétele (E), a termelékenység (P – productivity), a technológiai fejlesztés (T), illetve a humán tőke (H) minőségének javítása.

△ Marsai Viktor

Marsai Viktor *Terrorizmus és migráció, avagy a biztonságiasítás csapdájában* címmel beszélt a kontinens biztonság kihívásairól, illetve azok percepciójáról az európai közvéleményben. Az előadó hangsúlyozta, hogy bár az elmúlt két évtized ezen a területen egyértelműen komoly előrelépést hozott, nem csupán az átlagemberek, de sok esetben a politikai döntéshozók Afrika-percepciója is megmaradt az 1990-es évek „sötét évtizedének” világában – nem csupán Magyarországon. Így akár tetszik, akár nem, erről az „alapról” kell kezdeni a kontinens folyamatainak bemutatását. Az afro-pesszimizmus gyengítését nehezíti, hogy a földrészen ma is számos olyan biztonsági kihívással szembesülünk a túlnépesedéstől kezdve a radikális csoportokon át a polgárháborúig, amely – a média által preferált negatív szenzációk formájában – a társadalomhoz is eljut, és miközben a Boko Haram rémtetteinek vagy a szomáli kalózkodásnak a hazai médiában is hírértéke van, a pozitív eredmények ritkán jelennek meg a sajtóban. Az előadó beszélt arról is, hogy a biztonságpolitikával foglalkozók különösen nehéz helyzetben vannak, hiszen az ő kutatási területük elsősorban a válságokra, fegyveres konfliktusokra, fenyegetésekre, kihívásokra koncentrálnak, vagyis a negatívumokra. Fontos ugyanakkor, hogy ezek kapcsán sikerüljön megtartani az egyensúlyt: kerülni az apokaliptikus víziókat, felmutatni a pozitív trendeket, változásokat, eredményeket, példákat. Marsai Viktor hangsúlyozta, hogy az elmúlt években számos régi-új szereplő jelent meg ezen a tudományterületen, amely nem független például a Magyar Honvédség afrikai szerepvállalásaitól, az EU és a NATO fokozódó afrikai érdeklődésétől vagy épp a Terrorelhárítási Központ

megalakításától. Ezen szereplők új szempontokat, tudást és ismeretet hoznak be a kutatásba. Ugyanakkor komoly kihívást jelent, hogy gyenge az összekapcsolódás az egyes szereplők, kutatások között, nem alakult ki érdemi műhelymunka. Nincs szisztematikus információ-áramlás a közigazgatási-kormányzati szereplők között sem az államapparátuson belül, sem köztük és az akadémiai világ között, valamint gyakran az akadémiai világon belül sem. Mindez párhuzamos munkákat eredményez, amely értékes kutatásoktól veszi el az energiát. Az előadó szerint ezért fokozni kell a szereplők közti együttműködést, a műhelyek kialakítását, és törekedni kell az egyensúly fenntartására az apokaliptikus képek és a túlzott afro-optimizmus között.

A harmadik panel két előadása Afrikanisztika a világban címmel egyfelől az afrikai kontinensen belüli kutatásokra, illetve oktatásra, másfelől az észak-amerikai és ázsiai Afrika-tudásokra irányította a figyelmet. **Szélinger Balázs**, aki a lapszám megjelenése idején már az újranyitott addiszi magyar nagykövetség külgazdasági attaséjaként tevékenykedik, személyes tapasztalataira alapozott előadásában Etiópiára fókuszált. A Mekelle Egyetem docenseként eltöltött négy év alatt testközelből látta azokat az erőfeszítéseket, melyeket központi és területi kormányzati szinteken, valamint az intézményeken belül tesznek meg annak érdekében, hogy az etióp felsőoktatás versenyképes tudást nyújtson. Ehhez elengedhetetlen a helyben elérhető doktori programok megléte, illetve a PhD-fokozattal rendelkező oktatók számának növelése. A kutatási irányok tekintetében a neves Etiópia-szakértő kiemelte, hogy az afrikanisztikán belül az ún. Ethiopian Studies, azaz az etióp tanulmányok markáns és a világban kiterjedt hálózattal rendelkező tudásbázist képvisel. Ennek valójában 99 százaléka angolul íródik, fő platformot pedig az International Conference of Ethiopian Studies (ICES) nemzetközi konferencia szolgáltat. Ennek 20. jubileumi eseményének éppen a Mekelle Egyetem ad otthont 2018. október 1-5. között,²³ amelyen a remények szerint több magyar kutató is képviseli majd hazánkat. E stúdiumokat művelők számára is vannak természetesen úgymond neuralgikus témák, melyek közül Szélinger Balázs II. Menelik és a gyarmatosítás, illetve a rabszolga-kereskedelem témáit említette példaként. Szélinger kiemelte, hogy emiatt az etióp oktatók saját történelmük tanítását igyekeznek monopolizálni, és tapasztalatai szerint erre vonatkozó kurzusokat nem szívesen engednek át külföldieknek. További problémát jelent az etióp népek történelmi tudatának a nyugati felfogástól eltérő volta. A kutató példaként hozta fel a helytörténeti tárgyú szakdolgozatokat, amelyek esetében – nem függetlenül az otthoni közösség nyomásától – nem mindig válik el élesen a történelmi és a vallási/kulturális tartalom. Szélinger azt is kiemelte, hogy az elmúlt években óriási fejlesztések történtek az etióp felsőoktatásban, számos új intézmény nyitotta meg kapuit a vidéki területeken és a fővárosban egyaránt. Néhány közülük – mint az Addisz-Abebai Egyetem – egyes területeken a világ élvonalába tartozik.

Tarrósy István *Afrikanisztika a Csendes-óceán két partján* című előadásában kiemelte, hogy a globális értelemben vett afrikanisztika meghatározó kutatóműhelyei találhatóak az Egyesült Államok néhány kiemelt egyetemén. Az amerikai kormányzat az ún. Title VI szövetségi program keretében tíz felsőoktatási intézményt támogat afrikanisztikai programok megvalósításában. 2013-14-ben egy teljes

évig maga az előadó is megtapasztalhatta egy ilyen centrum működését, amikor Fulbright-kutatóként a University of Florida Afrika Tanulmányok Központjában dolgozott. E „tudásközpontok” összegyűjtik az adott egyetem valamennyi tudományos diszciplínájából az Afrikával foglalkozó kollégákat, tudományos eseményeket, kiadványokat – főként folyóiratokat – koordinálnak, terepmunkákat finanszíroznak, hallgatói dolgozatok, disszertációk témavezetését ösztönzik. A világ meghatározó afrikanisztikai szervezeteinek jó része, így például az African Studies Association (ASA) is az USA-ban fogja össze a kutatók hálózatosodását. E szervezetek másik fontos ágát azonban biztosan Ázsiában, azon belül is Japánban találjuk – jelesül az 1964 áprilisa óta működő Japan Association for African Studies (JAAS) képében. Kína 2000 óta, egybefonódva az akkor elindított Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) csúcstalálkozó-diplomáciával, folyamatosan bővíti afrikanisztikai agytrösztjeinek, kutatóműhelyeinek körét. Kína afrikai jelenléte persze egyáltalán nem újkeletű, és emígyen a rendszerezett kínai Afrika-tudások megléte sem. Már az 1900-1949 közötti időszakban fontos volt „érezkenni Afrikát”, aztán 1949-65 között „támogatni Afrikát”, majd 1966-76 között mind jobban „megérteni Afrikát”, végül 1976-2000 között szisztematikusan „tanulmányozni Afrikát”, hogy a 2000-től induló folyamat kellő szakmai/tudományos támogatást kapjon.²⁴ Az ázsiai Afrika-tudásgyarapítók között emelte még ki Tarrósy István Korea szerepét, különösen a Hankuk University of Foreign Studies Afrika Tanulmányok Intézetét, mely 1977. március 15-től támogatja a koreai afrikai jelenléte, fejlesztési projekteket. Mindezt

 Tarrósy István

azért fontos hangsúlyozni, mert az európai gyarmatosító hatalmak által korábban összegyűjtött tudás, illetve a kialakított kutatóközpontok egyeduralma mára megtört: a kontinens „feltérképezésében”, de még inkább megértésében az új globális játékosok is megjelentek és egyre komolyabb eredményeket érnek el nem csupán gazdasági, de tudományos területen is, új perspektívákat és lendületet adva a diskurzusnak. Ilyen értelemben is beszélhetünk tehát az Észak–Dél viszonyrendszert felülíró-kiegészítő Dél–Dél kapcsolatokról.

A konferencia negyedik, záró panelje azon magyar civilekre koncentrált, akik évek óta afrikai terepen tevékenykednek, ezáltal komoly hozzáadott értéket képviselnek a hazai afrikánisztikai tudásbázis számára – nem mellékesen a kormányzati politikák számára jelentenek egyértelmű kapaszkodót bizonyos esetekben. A panel keretében két kerekasztal-beszélgetésre került sor. Az első eszmecsere során **Biernaczky Szilárd**, **Sárkány Mihály** és **Kanizsay Endre** professzorok, a szakma doyenjei osztották meg nézeteiket a magyar afrikánisztika múltjáról és jelenéről. A moderátori szerepet betöltő Búr Gábor aláhúzza annak jelentőségét, hogy a magyar afrikánisztika egy „igazán jó közösség”, melyet nem veszélyeztetett a frakcionalizálás. Egységes képet mutató, összetartó és egymást segítő, támogató hálóról van szó, amely képes a generációk közötti időbeniséget is pozitívan megragadni, együttműködéseket indukálva a szereplők között. A felszólalók hangsúlyozták a már megszületett magyar Afrika-tudás összegyűjtésének, rendszerezésének szükségességét, illetve az arra vonatkozó kutatások folytatását. Ismét felmerültek azok a tudományterületek – mezőgazdaság, kulturális antropológia – amelyek komoly visszavágásokat szenvedtek el az elmúlt évtizedekben, és amelyeknek alig néhány elhivatott képviselője akad a hazai afrikánisztikában. A második kerekasztalra – Tarrósy István vezetésével – az **AHU**, a **Taita Alapítvány**, az **Afrikaért Alapítvány** és az **Afrika Másként Alapítvány képviselői** kaptak felkérést. Amellett, hogy a jelenlévők mindannyian röviden összefoglalták helyi terepi tapasztalataikat, egybehangzóan kijelentették, hogy munkáik képesek hozzájárulni a magyar afrikánisztika nemzetköziesedéséhez. Fontosnak vélték a szinergikus együttműködéseket, melyek az akadémiai, de még inkább a kormányzati és az üzleti szektorokkal lesznek még lényegesebbek a jövőben. Amellett, hogy a folyamatos afrikai jelenlét az adott vállalásaik miatt elengedhetetlen, komoly hozadékkal kecsegtet a mindenkori „magyar jelenlét(ek)” megítélésében, tehát a kormánynak sokkal jobban kellene ezekre építenie, illetve e tevékenységeket támogatnia, akár egy-egy jól meghatározott EU-s mikroprojekt, vagy hálózatos együttműködés formájában.

A konferencia zárásaként Tarrósy István és Marsai Viktor néhány előremutató konklúziót fogalmaztak meg. Ezek közül megemlítendő az eddig sokak által töretlen elszántsággal fejlesztett hazai afrikánisztika, egyfajta magyar Afrika-tudásbázis gondozása és folyamatos bővítése. A jövőre nézve fontos a műhelymunkák ösztönzése és erősítése, a magyar afrikánisztika nemzetközi láthatóságának növelése. Ehhez elengedhetetlen a terepi munka és az abból primér módon kinyerhető tudás, melyet egyrészt a vezető nemzetközi szaklapokban, másrészt a magyar orgánumban kell közkinccsé tenni úgy tudományosan, mint ismeretterjesztő módon. A hazai

és a nemzetközi hálózatosodás ösztönzése és táplálása kritikusan fontos, hiszen szükséges a mind mélyebb tudományos beágyazottság elérése. A magyar Afrikáról szóló tudáskorpusz bővítése valójában alapfeladat, melyhez sajnos nincsenek meg a kellő mértékű hazai források. E tekintetben is fontos a külügyi kormányzat támogató – egyúttal bevonó – tevékenysége, hiszen mind az alap kutatások, mind a niche kutatások képesek olyan tudásokat eredményezni, szolgáltatni, melyek a kormányzat sikeres Afrika-politikáját segíthetik. A konferencia résztvevői megegyeztek abban, hogy a lehető legjobban igyekeznek kiaknázni az új akadémiai albizottság kereteit, továbbá a 2018 során jelentkező magyar és itthon rendezett nemzetközi konferenciákon további hálózati kapcsolatokat felerősíteni. Szélinger Balázs felvetését pedig, mely egy jövőbeni visegrádi közös nemzetközi egyetemet (V4 UNI) vizionált Etiópiában, feltétlenül érdemesnek találják a részletesebb kimunkálásra és egy nemzetközi pályázatban történő megfogalmazására.

Az NKE-n létrehozott Afrika Kutatócsoport tevékenységének futamideje 2018. február 28-val ugyan véget ér(t), de ez természetesen nem jelenti a munka végét. Egyrészt a Kutatócsoport keretében megírt és szerkesztett magyar és angol nyelvű kötetek nyomdai munkálatai még folytatódni fognak, a kész művek vélhetőleg 2018 őszén kerülhetnek az olvasók elé. A következő hónapokban szintén megjelennek majd a projekthez kapcsolódó elemzések is, elsősorban a Nemzet és Biztonság folyóiratban, valamint az Stratégiai és Védelmi Kutatóközpont Elemzései között. Maga az afrikanista-közösség pedig már gőzerővel készül kétévenkénti „ünnepére”, a 2018. májusi, immár ötödik alkalommal megrendezett nemzetközi Afrika-konferenciára. A lendület tehát, amelyet a 2000-es évek adtak a hazai afrikanisztikának, szerencsésen kitart és előremutat. Az afrikai témákban megszülető szakdolgozatok, diplomamunkák, tudományos diákköri dolgozatok és doktori értekezések növekvő száma, az afrikai tárgyú konferenciákat kísérő érdeklődés – a 2017. június 1-i konferencián csaknem száz fő, a 2016-os pécsi nemzetközi konferencián 16 ország majd’ 80 szakértője vett részt – mind azt mutatják, hogy a téma egyre nagyobb figyelemre tart számot, és immár túllépett egy elkötelezett, de szűk csoport szenedélyén. ☀

A jövőre nézve fontos a műhelymunkák ösztönzése és erősítése, a magyar afrikanisztika nemzetközi láthatóságának növelése. Ehhez elengedhetetlen a terepi munka és az abból primér módon kinyerhető tudás, melyet egyrészt a vezető nemzetközi szaklapokban, másrészt a magyar orgánumban kell közkinccsé tenni úgy tudományosan, mint ismeretterjesztő módon

Jegyzetek

- 1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Afrika a globálizált világban elnevezésű *Ludovika Kutatócsoport* keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.
- 2 Szabó Loránd: African Studies in Hungary: The African Research Centre of the University of Pécs. *Modern Africa*, Vol. 1, No. 1. 2013. 126-127. o.
- 3 Ld. erről Vojnits András: 125 és 25 év (1/2). 125 éves a Teleki-expedíció, illetve 125 és 25 év (2/2). 25 éves a Magyar Tudományos Afrika-expedíció. *Afrika Tanulmányok*, Vol. 7, No. 2 és 3. 2013. 117-144. és 73-100. o.
- 4 Ld. Sebestyén Éva, Szombathy Zoltán és Tarrósy István: *Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*. Publikon Könyvek – ELTE BTK Afrikanisztikai Oktatási Program, Pécs: Publikon Kiadó, 2006.
- 5 B. Wallner Erika és Biernaczky Szilárd: Érzelmes szavak egy elektronikus könyvtár születéséről. In: Balogh Sándor, B. Wallner Erika és Biernaczky Szilárd: *Magyar Afrika Tudástár. Egy elektronikus könyvtár születése*. AHU MATT Könyvek, Érd: Mundus Novus Kft, 2017. 18. o.
- 6 Ld. <http://www.ahu.hu/images/pdf/Afrikai-Strategiai-Ajanlasok.pdf>
- 7 Uo. 3. o.
- 8 Magyar külpolitika az uniós elnökség után. Külügyminisztérium, 2011. http://eu.kormany.hu/download/4/c6/20000/kulpolitikai_strategia_20111219.pdf Megtekintve: 2017.06.14.
- 9 Uo. 45.o.
- 10 Uo. 46.o.
- 11 Lásd Suha György: A magyar afrikanisztika lehetőségei a hazai külpolitika támogatásában. Előadás, 2017. június 1.
- 12 Afrika-fórum – Martonyi: erősebb együttműködésre van szükség Magyarország és Afrika között. 2013.06.06. <http://www.szon.hu/afrika-forum-martonyi-erosebb-egyuttmukodesre-va-szukseg-magyarorszag-es-afrika-kozott/2285846> Megtekintve: 2017.06.14.
- 13 Budapest Africa Forum. 2015. <http://budapestafricaforum.kormany.hu/> Megtekintve: 2017.06.14.
- 14 Stipendium Hungaricum. 2015. <http://budapestafricaforum.kormany.hu/stipendium-hungaricum> Megtekintve: 2017.06.14.
- 15 A Déli Nyitás politikájának afrikai dimenziója. 2015. <http://budapestafricaforum.kormany.hu/deli-nyitas> Megtekintve: 2017.06.14.
- 16 5/2017. (II. 3.) KKM utasítás a Külgazdasági és Külügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A17U0005.KUK&timeshift=ffffff4&xtreferer=00000001.TXT Megtekintve: 2017.06.14.
- 17 Konzuli tájékoztatás – Csád. 2017. <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika?csad> Megtekintve: 2017.06.14.; Konzuli tájékoztatás – Eritrea. 2017. <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika?eritrea> 2017.06.14.; Konzuli tájékoztatás – Dél-Szudán. 2017. <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika?del-szudan> Megtekintve: 2017.06.14.
- 18 Konzuli tájékoztatás – Niger. 2017. <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika?niger> Megtekintve: 2017.06.14.
- 19 Uo.
- 20 Ld. africa.pte.hu
- 21 A magyar afrikanisztika napjainkban. <http://netk.uni-nke.hu/hirek/2017/06/02/a-magyar-afrikanisztika-napjainkban> Megtekintve: 2017.06.16.
- 22 Uo.
- 23 Ld. <http://www.ices20-mu.org/#>
- 24 Ld. Li Anshan: African Studies in China in the Twentieth Century: A Historiographical Survey. *African Studies Review*, Vol. 48, No. 1, April 2005, 59-87. o.

English Abstract

Generations and Directions – Hungarian African Studies at the Beginning of the 21st Century. Outcomes of a Conference

The intention of this article is to offer an overview of the national project formulated and managed at the National University of Public Service from the spring of 2017, which ran for twelve months using the financial support of a KÖFOP scheme. The paper argues that the project has neatly contributed to the series of initiatives supporting African Studies in Hungary. The Ludovika Research Group entitled Africa in a Globalized World – Opportunities and Challenges held a nation-wide conference on June 1st, 2017, focussing on the Hungarian Africanists' community and involving them in a debate over their past achievements and future prospects. This study does not only reveal the summaries of the major points of the discussions, but rather aims at synthesizing all the results and ideas of collaboration in a comprehensive narrative, also making transparent efforts to further revitalize the commitments of the Africanists' community for years ahead.

A szerzőkről

Marsai Viktor

Ph.D., egyetemi tanársegéd,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Tarrósy István

egyetemi docens, igazgató
Pécsi Tudományegyetem,
Afrika Kutatóközpont

About the Authors

Viktor Marsai

Ph.D., Junior Lecturer,
National University of
Public Service

István Tarrósy

Associate Professor, Director
Africa Research Centre,
University of Pécs

@

marsai.viktor@uni-nke.hu
tarrósy.istvan@pte.hu

Erdősi Ferenc

A Közel-Kelet közlekedése

Miközben a sajtóban a Közel-Kelet politikai konfliktusairól szóló hírek vannak többségben, a térség minden vonatkozásban létfontosságú közlekedéséről vajmi keveset tudunk. Ezt az adósságot törleszti az első magyar nyelvű könyv, mely részletes ismereteket ad a közlekedéshálózat geopolitikai/geoökonómiai tényezők által erősen befolyásolt kialakulásáról, az egyes közlekedési alágazatok mai infrastrukturális és forgalmi jellemzőiről, az országok közötti fejlettségbeli különbségéről.

Sok szempontú elemzésre alapozva mutatja be a szerző a távolsági olajszállításban bekövetkezett technológiaváltás okait, továbbá a „Dubaj-szindrómát”, az olajországok bámulatos légiközlekedés-fejlesztését és a kontinensek közötti forgalmi „fordítókorong” megvalósításából származó hasznot.

Keresse a kötetet a Líra Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

AZ UGANDAI NŐK POLITIKAI KÉPVISELETE FÓKUSZBAN A 2016-OS VÁLASZTÁSOKI

BAGI JUDIT

Az Afrika Tanulmányok hasábjain Ruandára fókuszálva korábban már bemutatásra került a Kelet-afrikai Közösség tagállamainak női politikai képviselete, jelen írásban az ugandai nők parlamenti reprezentációját tárgyaljuk bővebben. Uganda a 34. helyet foglalja el a világ országait női parlamenti reprezentációs arány alapján tömörítő ranglistán (IPU, 2017). Az Inter-parlamentális Unió statisztikái értelmében, Ugandában a legutóbbi, azaz a 2016. februári országgyűlési választások óta az országgyűlési politikusok 34 százaléka nő (IPU, 2017). Jelen írásban azon eseményeket és fontosabb lépéseket tekintjük át, amelyeknek köszönhetően Uganda nem csak a szubszaharai Afrika viszonylatában, hanem a világ többi államához mérten is magas női politikusi reprezentációval rendelkezik. Természetesen a tanulmány során azt is vizsgáljuk, hogy a női képviselet mennyiben tekinthető valósnak.

Uganda rövid történelme és az új alkotmány

Uganda a brit gyarmati sorból való felszabadulását 1962. október 9-én nyerte el. Milton Obote, az ország új miniszterelnöke ekkor alakított kormányt, az Ugandai Népi Kongresszus (Uganda's People Congress – UPC) és a bugandai királyi párt koalíciójával. Obote ballépésének tekinthető, hogy Idi Amin „a hadsereg teljhatalmú vezetőjének nevezte ki”. A későbbi elnök ekkor még nem tudhatta, hogy óriási hibát követ el, ugyanis Amin 1971-ben, amíg Obote Szingapúrban tett hivatalos látogatást, katonai puccs keretében átvette a hatalmat. A kegyetlenkedéseiről ismert, rettegett ugandai diktátor, Idi Amin uralkodása 1979-ben ért véget, miután a Tanzánia és Uganda között kitört háborúnak köszönhetően sikerült elűzni őt az országból. Ezt követően az 1980-as választásokat ismét Obote és az UPC párt nyerte, de az újonnan megválasztott elnök 1985-ben egy újabb puccs következtében ismét kénytelen volt megválni tisztségétől (Tarrósy, 2011: 83). A hatalomátvételt ekkor Tito Okello tábornok követte el, ám alig egy évvel később, 1986-tól az elnöki hatalom már Yoweri Museveni kezében volt. Az ország politikai stabilizációját illetően jelentős javulás az 1990-es évek során következett csak be. Az új, modern és liberális szellemű alkotmány 1995-ben lépett életbe. Museveni hivatalosan 1996-ban a Nemzeti Ellenállási Mozgalom (National Resistance Movement – NRM) nevű párt színeiben, az első elnökválasztáson erősítette meg elnöki tisztségét. Országgyűlési és elnöki

választások 1996 óta 5 évente kerülnek megrendezésre, ezen időszak óta Museveni és az NRM vezetik az országot.

Az 1995-ben életbe lépett alkotmány 78-as bekezdésének első cikke alapján Uganda 427 fős országgyűlése a következők szerint szerveződik²:

- 290 fő: közvetlenül, egyszerű többség által megválasztott választókerületi képviselők
- 112 fő: területi női képviselők (Angol elvezés szerint „district”. A továbbiakban a „terület” szó alatt a „district” kifejezést értjük.)
- 10 fő: az ugandai védelmi erők képviselői
- 5 fő: ugandai fiatalok képviselői
- 5 fő: fogyatékkal élők képviselői
- 5 fő: munkavállalók képviselői
- (18 fő: hivatali képviselő, ex-officio tagok. Az elnökhelyettes vagy azok a miniszterek, akiket nem választottak meg országgyűlési képviselővé, ex-officio tagok lesznek. Ők szavazati joggal nem rendelkeznek.)

Az 1996-os választásokkor életbe lépett szabályozások értelmében a választókerületek lakói a korábbi választói kollégiumok helyett közvetlenül szavaznak az adott jelöltekre, azaz a fentebb említett 290 főre (Tripp, 2000: 231). Az egykamarás parlament mandátuma 5 évre szól. A választások során egyszerű többségi szavazás valósul meg. Hivatalosan többpártrendszerrel és demokratikus választásokról, valójában látszatdemokráciáról beszélhetünk. Az alkotmány 5. fejezetében írtak szerint minden 18. életévét betöltött ugandai állampolgár szavazhat. A bebörtönzött vagy letartóztatott ugandaiak a gyakorlatban mégsem szavazhatnak, annak ellenére, hogy az alkotmány alapvetően nem tiltja az elítéltek voksolását. Egy 2005-ben életbe lépett módosítás alapján a szavazás regisztrációhoz kötött (IFES, 2016: 1). Szintén ugyanebben az évben történt változtatásnak köszönhetően az elnök akárhányszor újraválasztható³.

2016-os országgyűlési és elnöki választások

A 2016-os országgyűlési és elnöki választások egy időben, február 18-án zajlottak. A választásokat Yoweri Museveni és az NRM nyerte. A hetedik ciklusát kezdő és a szavazatok 61 százalékát megszerző elnök legnagyobb ellenfelének Kizza Besigye, a Demokratikus Változás Fóruma (Forum for Democratic Change – FDC) elnevezésű párt vezetője bizonyult, ő a voksok 35 százalékát tudhatta magáénak⁴. Az elnökválasztáson egyébként nyolc politikus indult összesen (Uganda EC, 2016: 41). Az elnökjelöltek közül mindössze egy női politikust, Maureen Kyalya-t találjuk, aki a szavazatok 0,4 százalékát szerezte meg. A 2016-os választásokon összesen 15.277.198 ugandai állampolgár regisztrált, amely 60,93 százalékos részvételi arányt jelent. Az érvényesen leadott voksok száma 9.246.563 volt (Electoral Commission Uganda, 2016).⁵

Az országgyűlés választások tekintetében az arányok, illetve a mandátumok számát az I. táblázat szemlélteti.⁶

Politikai pártok	Mandátumok összesen	Választókerületekből parlamentbe kerülő képviselők	Területi női képviselők	További képviselői helyek
Nemzeti Ellenállási Mozgalom (NRM)	298	200	88	10
Demokratikus Változás Fóruma (FDC)	36	29	7	0
Demokratikus Párt (DP)	15	13	2	0
Ugandai Emberek Kongresszusa (UPC)	6	4	2	0
Ugandai Emberek Védelmi Erői (UPDF)	10	0	0	10
Függetlenek	66	44	17	5
Összesen	431	290	116	25

▲ Táblázat 1. Mandátumok megoszlása a 10. ugandai választásokat követően (2016. február). Saját készítésű ábra az IPU adatai alapján.
 Forrás: IPU Uganda Parliament. http://archive.ipu.org/Parline/reports/2329_E.htm

Láthatjuk, hogy a választásokat döntő többséggel, 298 mandátummal az NRM párt nyerte. Ezt követően legnagyobb számarányban a független politikusok képviseltetik magukat az ugandai országgyűlésben. Legnagyobb ellenzéki pártként a Demokratikus Változás Fórumát emelhetjük ki, bár az NRM-nél lényegesen gyengébben teljesített, mindössze 36 mandátumot szerzett.

A 2016-os választások alkalmával a közvetlenül megválasztott képviselők létszáma egy 2015-ös parlament által jóváhagyott szabályozás értelmében 238-ról 300-ra, a kötelező jelleggel jelölt női képviselőké pedig 112-ről 122-re emelkedett. A változás a választókerületek számának növekedésének köszönhető. A 2016-os februári választások időpontjában viszont mindössze 290 direkt választott képviselői és 112 női képviselői hely állt rendelkezésre az országgyűlésben. A gyakorlatban tehát nem sikerült teljes mértékben megvalósítani az országgyűlési férőhelyek számának növelését. Az ugandai parlamentben helyet foglaló képviselők létszámának pontos meghatározását tovább bonyolítja, hogy a köztársasági elnök alapvetően bármennyi hivatali képviselőt (ők a már említett ex-officio tagok) kinevezhet. Az elnök a tradíciók szerint 11 ex-officio képviselőt szokott jelölni, de a létszám folyamatosan változhat.⁷

Nemi kvóta szabályozások és a nők helyzete Ugandában

Uganda esetében a nők politikai szerepvállalásának kezdetét illetően 1989-ig érdemes visszatekintnünk. Az akkori választások során a Nemzeti Ellenállás Tanácsa nevű párt (National Resistance Council – NRC) szorgalmazta a nők parlamentbe való bekerülését, melynek köszönhetően az NRC politikusainak 17 százaléka került ki a nők közül (Kadaga, 2013: 8). Óriási áttörést jelentett ez az ugandai nők számára, ugyanis Uganda a többi afrikai országhoz hasonlóan szigorú patriarchális társadalmi berendezkedéssel bírt. Lokális és nemzeti szinten egyaránt a nők szinte teljes egészében elestek a különböző döntéshozatali pozíciók betöltésének lehetőségétől. Az 1989-es év „láthatóvá tette” tehát az eddig csak gyermekneveléssel és a család étkeztetésével foglalatoskodó ugandai nőket. A következő nagy lépés 1995-ben következett be. Az 1995-ben életbe lépett ugandai alkotmány 78. 1/b. pontja

szerint minden kerületből minimum egy női politikus választása szükséges. Mivel az országban ekkor 112 terület volt (a területek és választókerületek száma folyamatosan nőtt az évtizedek során), a parlamentnek minimum 112 fős női politikai képvisellel kell rendelkeznie (The Constitution of the Republic of Uganda, 1995). A női politikusokat tehát a 290 fős egyszerű többséggel megválasztott politikusoktól elkülönítve, de szintén direkt módon választják. Minden terület, amelyek átlagosan 3 megyéből állnak, választ magának egy női politikusot (Kadaga, 2013: 10). A 112 mandátumon túl, a fiatalok, a fogyatékkal élők, valamint a munkavállalók képviselői közül 5-ből minimum 2 helyet, a védelmi erőknél pedig 10-ből minimum 3 pozíciót női politikusnak kell betölteni.⁸ A fixen nők számára elkülönített helyeken túl, a választókerületekből is lehetőségük van parlamentbe kerülni az ugandai nőknek, amennyiben megszerzik a szavazatok többségét.

Sajnos továbbra is jelentős szakadék figyelhető meg a választókerületek lakói által közvetlenül választott női és férfi jelöltek között (WDG, 2016: 16). Ahogy a 2. táblázatban látható, itt mindössze 15 százalékos a nők aránya. A 2017. januári adatok alapján 449 fős országgyűlésben 154 női képviselő foglal helyet, ez 34 százalékos reprezentációt jelent.

Az ugandai kvótarendszer kritikájaként Tamale a következő gondolatokat fogalmazza meg: Az NRM szimplán deskriptív, azaz leíró képviseletet biztosít a női politikusok számára. Az ugandai állam 1989-ben nem állt azon a fejlődési fokon, hogy olyan politikusokat tudjon az országgyűlés integrálni, akik valós, szubsztantív reprezentációval és döntéshozatali pozícióval bírnak. A nemi kvóta bevezetésének problematikáját tovább fokozza, hogy nem a már meglévő mandátumokból biztosítottak helyeket a nők számára, hanem pluszban emelték meg az országgyűlési képviselők létszámát. Mivel egy felülről jövő (top-down) intézkedésről beszélhetünk az ugandai gender kvóta esetében, a politikusnők egy szigorúan férfiak által uralt, maskulin politikai kultúrájú intézményi struktúrába voltak kénytelenek integrálódni. A legtöbb politikusnőt 1989-ben a területek férfi bölcsei jelölték a parlamentbe. Az ugandai társadalomból ekkor tehát egyértelműen hiányoztak azok az alulról

	Mandátumok összesen (fő)	Női képviselők száma (fő)	Nők százalékos aránya	Üresedés (fő)
választókerületek képviselői	290	19	15%	10
területi női képviselők	116	116	100%	6
fiatalok képviselői	5	2	40%	
fogyatékossgal élők képviselői	5	2	40%	
munkások képviselői	5	2	40%	
védelmi erők képviselői	10	3	30%	
képviselők az előző ciklusból	18	10	55%	
összesen képviselők létszáma és nők százalékos aránya	449 ⁹	154	34%	

▲ Táblázat 2. Politikusnők reprezentációja az ugandai országgyűlésben (2017. január).
Forrás: IPU Uganda Parliament. http://archive.ipu.org/Parline/reports/2329_E.htm

szerveződő (grass-roots) nőmozgalmak, amelyek lehetőséget biztosítottak volna arra, hogy a nők saját érdekeiket képviselve jussanak mandátumokhoz. A politikusnők hatékony munkáját Museveni elnök nőkhöz való hozzáállása sem könnyíti meg. Museveni ugyanis többször hangsúlyozta, hogy a nemi kvóta nem több Ugandában, mint szimbolikus gesztus, amivel a nőknek kedveskednek (Tamale, 2004: 4-5).

Ahogy azt a bevezetőben jeleztük, sorra vesszük azon nehézségeket és kihívásokat, amelyekkel az ugandai nőknek a politikusi pályára történő lépéskor kellett vagy a mai napig kell szembesülniük. A fentebb említett női politikusokat érintő problémán túl néhány olyan tény is meg kell említenünk, amelyek az egész ugandai női társadalmat érintik hátrányosan. Ezeket elsőként Rebecca Kadaga, ugandai parlamenti politikusnő és országgyűlési szóvivő által a Dakarban megrendezett 10. női ügyekért felelős miniszterek nemzetközösségi találkozásán (Tenth Commonwealth Women's Affairs Ministers Meeting) prezentált, majd nyomtatásban is megjelent munkája alapján tekintjük át. Kadaga hat olyan szempontot különböztet meg, amelyek egyértelműen hátráltatják az ugandai nőket abban, hogy vezetői pozíciókat töltsenek be (Kadaga, 2013: 33-34):

1. Negatív kulturális hiedelmek: A patriarchális társadalmi berendezkedés okán az ugandai nők alapvetően szülőanyák, valamint családról gondoskodó anya szerepkörökben jelennek meg. Ebből következően a döntéshozatali pozíciók nagy részét a férfiak birtokolják, és számszerű előnyüknek köszönhetően ők is dominálják. A nők tehát a politikai életbe történő integráció során számos kihívással szembesülnek. Adott esetben neveltség tárgyává válnak, hiszen a társadalom azt várja el tőlük, hogy olyan beszűkült látókörűek, pénzéhesek, korrupáltak és erkölcstelenek legyenek, mint a férfi politikusok többsége. Mindezek okán a női képviselők gyakran önbizalomhiánnyal és alacsony önértékeléssel küszködnek. Sok esetben a férfiak megtiltják politikus pozíciót betöltő feleségüknek, hogy különböző megbeszéléseken vegyenek részt, hiszen attól tartanak, hogy a feleségüknek viszonya lesz valamelyik férfi vezetővel.

A nemi kvóta bevezetésének problematikáját tovább fokozza, hogy nem a már meglévő mandátumokból biztosítottak helyeket a nők számára, hanem pluszban emelték meg az országgyűlési képviselők létszámát. Mivel egy felülről jövő (top-down) intézkedésről beszélhetünk az ugandai gender kvóta esetében, a politikusnők egy szigorúan férfiak által uralt, maszkulin politikai kultúrájú intézményi struktúrába voltak kénytelenek integrálódni.

2. Otthoni munkateher: A nőkre gyakran háromszor annyi teher hárul, mint a férfiakra. Az otthon végzett, gyerekneveléssel, háztartási teendőkkel, és idősök ápolásával kapcsolatos meg nem fizetett, úgynevezett „láthatatlan munka” szintén a nőket terheli. Ezen tényezők egyértelműen negatívan hatnak a nők horizontális mobilitására, azaz a politikai szerepvállaláshoz vagy a kampány időszakban szükséges utazási lehetőségeiket jelentősen lekorlátozzák. Illetve a pihenés és a relaxáció lehetősége is háttérbe szorul az otthoni munkaterhek miatt.
3. Alacsony iskolázottság: Annak ellenére, hogy a kormány számos programmal támogatja a nők oktatását és döntéshozatali pozíciókba történő integrációját, a nők alacsony iskolázottsága gyakran szab gátat a felelősségteljes pozíciók betöltésének. Az átfogóbb és részletesebb tudást igénylő döntéshozatali pozíciókért való versengés során a nők ugyanis rendszeresen alulmaradnak képzettebb férfi társaikkal szemben.
4. Forráshiány: Az ugandai nők még mindig nem rendelkeznek a férfiakéhoz hasonló jogokkal a produktív forrásokhoz való hozzáférés tekintetében. Lehetőségeik korlátozottak a tulajdon- és földbirtoklás, illetve öröklés kapcsán. A nők többsége nagyon alacsonyan vagy egyáltalán nem fizetett mezőgazdasági és háztartásbéli munkát végez.
5. Nők biológiai szerepe és felelőssége: Számos férfi szerint a nők nem tudják megfelelően ellátni feladataikat várandósságuk idején. A már említett, tradicionálisan nőkre háruló otthoni munkavégzés okán a nők kevésbé képesek tartani a munkahelyi határidőket, amely döntéshozatali pozíciókban történő alacsony előfordulásukat eredményezi.

▲ Kép 1. Az észak-ugandai karimojong nevű törzs tagjai sorban állnak a szavazáshoz.
Forrás: Globalpost. <https://www.pri.org/stories/2016-02-18/will-ugandas-museveni-babies-vote-out-only-president-theyve-ever-known>

6. Alacsony politikai befolyás: Férfi politikusokhoz viszonyított alacsony számarányuknak köszönhetően viszont így nem jut erőforrásuk az olyan fontos kérdésekkel foglalkozni, mint a nők egészségügyi állapotának vagy a mezőgazdaságban dolgozó szegény nők életszínvonalának javítása.

Az imént felsoroltakat alapul véve nem csak Uganda, hanem talán a világ legtöbb országának tekintetében elmondhatjuk, hogy a nők a politikusi pályára lépve olyan kihívásokkal és nehézségekkel találják szembe magukat, amelyek a férfiakat csak minimálisan vagy egyáltalán nem érintik. Aili Mari Tripp 2000-ben *Nők és politika Ugandában*¹⁰ címmel íródott könyvében a következő tényezőket sorolja fel, melyek nehezítik az ugandai nők politikába történő integrációját (Tripp, 2000: 230-233):

1. Azon ugandai nőket, akik saját választókerületükben indultak a választásokon, sokszor érte az a kritika, hogy miért nem abban a választókerületben jelölték magukat, amelyikben férjhez mentek. Ha pedig férjük választókerületében indultak, egyes férfiak azt vágták a nő jelölt fejéhez, hogy nem irányítani, hanem házasodni jött ide.
2. Egy női képviselőjelölt elmondása alapján a falvakban kampány során a nőktől elvárják és kikövetelik az úgynevezett *gomezi*, azaz a „jó kislány” megjelenését szimbolizáló tradicionális ugandai női ruházat viselését. Ezzel szemben a férfi jelöltek akár rövid sortban és alkoholfogyasztás közben is kampányolhatnak. A patriarchális társadalmi berendezkedés ezt nem kéri számon a férfiakon.
3. Az interjúk során a női politikusoktól rendszeresen megkérdezik, hogy házasak-e, illetve mennyi gyermekük van. Az elvált nők például rögtön kiváltják a választópolgárok ellenszenvét.
4. Ha egy férfi politikus segíti egy női politikus kampányát, akkor szinte minden esetben felmerül a gyanúja annak, hogy kettejük között valamilyen szexuális jellegű intim kapcsolat áll fenn. Ez a fajta gondolkodásmód egyben a férfi politikus számára is nehézkessé teszi a női politikusok támogatását.
5. Számos esetben a nők nem birtokolják a kampányhoz vagy a választáson való induláshoz szükséges anyagi forrásokat. A férfiak között alapvetően több a hivatalnok, nagyobb anyagi támogatást tudnak szerezni a kampányhoz. A nők továbbá kevésbé hajlandók a korrupcióra. Ebből adódóan néhány politikusnő nem csupán a választáson elszenvedett vereség, hanem a kiábrándultság miatt hagyja el a politikusi pályát. Nem akarnak ugyanis egy olyan politikai kultúrában tevékenykedni, ahol a korrupció és kapcsolatok útján lehet választást nyerni.
6. Az 1996-ban életbe lépett szabályozás szerint az addigi választási kollégiumok helyett területi szinten közvetlenül választják a női országgyűlési politikusokat. Ennek eredményeképpen egy 2000-es adat szerint egy női politikusra átlagosan 7000 szavazó jut. Egyes női politikusok szerint ekkora szavazóbázishoz nehéz elérni. A választási kollégiumok viszont olyan képzett nőkből álltak, akik tudták, hogy mit akarnak, ezért őket könnyebb is volt megszólítani.
7. Az előbbivel ellentétetés vélemény szerint viszont a korábbi választási kollégiumok olyan tehetős nőkből álltak, akiket könnyű volt megvesztegetni, ami a

nagyobb vagyonnal rendelkező női jelölteknek kedvezett, hiszen ők adott esetben meg tudták vásárolni a szavazatokat. Szintén a választási kollégiumok kritikája mellett szól, hogy ha a politikusnő az egész területet képviseli, az sokkal nagyobb legitimitációt ad számára mandátuma megszerzésekor, mintha csak a választási kollégium érdekeit reprezentálja.

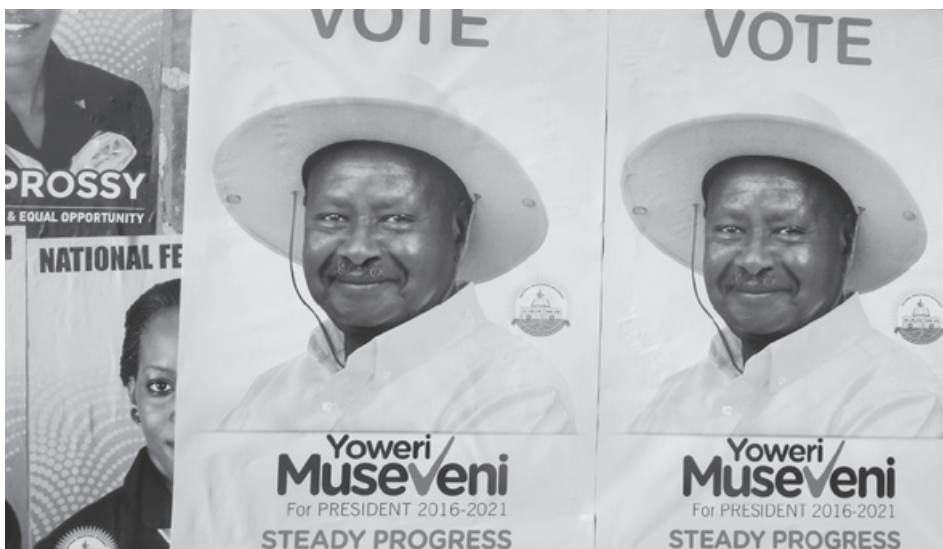
8. Az iméntihez tartozó harmadik meglátás szerint a női politikusokat a területen élő (csak) nőknek kellene választania. E metódus lehetővé tenné ugyanis, hogy a női ügyek valódi hangot és képviseletet kapjanak az ugandai országgyűlésben. A politikusnőket gyakran éri azon kritika is, amely szerint kizárólag a nők érdekeit képviselik, viszont a választások során nők és férfiak egyaránt szavazhatnak rájuk.

▲ Kép 2. Rebecca Kadaga, az ugandai parlament szóvivőjeként és Kamuli terület női képviselőjeként kampányol a 2016-os választások előtt.
Forrás: Roads&Kingdoms. <http://roadsandkingdoms.com/2016/ugandas-other-incumbent/>

Ahhoz, hogy kiértékelhessük a 2000 óta bekövetkezett változásokat a Women's Democracy Group (WDG) nevű ugandai ernyőszervezet 2016-os választások során női szerepvállalásra és a társadalmi nemek közötti egyenlőség megvalósulására vonatkozóan végzett kutatását érdemes áttekintenünk.¹¹ A WDG 2015 és 2016 között a társadalmi nemek közötti egyenlőség kérdéskörét 25 gender elemző és szakértő segítségével 25 ugandai országrészben vizsgálta. A kutatás eredményei szintén szólnak a női politikusokat és női szavazókat ért hátrányokról. A fentebb említetteken túl néhányat kiemelve az alábbiakat érdemes megemlíteni: A kampányidőszakban például a nők délután 5 óra után a háztartási teendők miatt már nem tudják meghallgatni a pártok vagy képviselők programjait. Azok pedig, akik végigkísérték valamelyik politikus országjárását, nagyrészt egyedül hagyták otthon a gyermekeiket. A választások előtti erőszakos összecsapások a nőket is ugyanúgy érintették, mint a férfiakat (WDG, 2016: 9).

A hat ugandai körzetben végzett empirikus kutatásban egyértelműen pozitív tendencia figyelhető meg a helyi közösség női jelöltállítás, valamint a nők magas politikai pozíciókba történő integrációja kapcsán megjelenő attitűdök tekintetében. A vizsgálatok szerint a politikusok sokkal megbízhatóbbak, valamint a közösség érdekeivel is jobban törődnek, mint a férfi politikusok.

▲ Kép 3. Musevenit ábrázoló kampányplakátok.
Forrás: theWorkZine. <http://theworkzine.com/?p=184222>

A női politikusok jelöltállítás, és a társadalom politikusnőkhöz viszonyított attitűdje tekintetében a WDG előrelépést nyugtáz a 2011 választások óta. Ez köszönhető egyrészt a civil szervezetek, valamint a politikai pártok által létrehozott női politikai szerepvállalást támogató, illetve vezetői képességeket fejlesztő programoknak. Másrészt pedig a helyi közösségek és a család támogatásának. A hat ugandai körzetben végzett empirikus kutatásban egyértelműen pozitív tendencia figyelhető meg a helyi közösség női jelöltállítás, valamint a nők magas politikai pozíciókba történő integrációja kapcsán megjelenő attitűdök tekintetében. A vizsgálatok szerint a politikusok sokkal megbízhatóbbak, valamint a közösség érdekeivel is jobban törődnek, mint a férfi politikusok. A politikusnők feltörekvését támogató ugandaiak a következőképpen nyilatkoztak (WDG, 2016: 18):

- „*Ha igazságot akarsz, be kell vonnod a nőket!*”
- „*A nők felelősségteljesek, megbízhatóak és keményen dolgoznak. Ha már ilyen sokáig a férfiak vezettek minket, most a nőknek kell esélyt adnunk!*”
- „*A nők türelmesek, a férfiak pedig lopnak. A férfiak könnyelműek, a nők viszont jól tudnak tervezni és gazdasági fejlődést képesek indukálni az országban!*”

A WDG a 2016-os választás kampányának időszakában 255 állampolgárt kérdezett meg az ugandai nők politikai szerepvállalása kapcsán. A válaszadók 55 százalékának nem jelentene problémát, ha az országot női elnök vezetné. A megkérdezettek 97 százaléka támogatja a női politikusok parlamenti jelenlétét. A felmérés érdekessége, hogy alapvetően több férfi (29,9 százalék) szavazna egy potenciális női elnökjelöltre, mint nő (25,5 százalék). Ezen utóbbi számadatok azon negatív tradicionális társadalmi attitűdöket prezentálják, amelyek értelmében a politika egyértelműen a férfiak terepe (WDG, 2016: 18). A nők folyamatosan növekvő politikai jelenléte (országgyűlés esetében 2011 óta stagnáló) talán alkalmas lesz arra, hogy az ugandai társadalom felülemelkedjen ezen sztereotip gondolkodásmódokon.

A 3. táblázat azt mutatja, hogy 1996 és 2016 között miképpn változott a nők országgyűlési reprezentációja. 1996 óta összesen 12 százalékkal foglal helyet több politikusnő az ugandai parlamentben. A 2011-es választásokhoz mérten jelenleg kevesebb mint egy százalékkal alacsonyabb a nők országgyűlési aránya. Mondhatjuk tehát, hogy az Ugandában a politikusok nemek szerinti aránya 2011 óta stagnál Ugandában.

A WDG kutatásából érdemes még kiemelnünk azt a részt, amely azt vizsgálja, hogy milyen nőket érintő ügyeket tartanak fontosnak és képviselnek a politikusnők. A nyolc területen végzett kutatás alapján a női politikusok 37 százaléka a nők oktatását, 33 százaléka a nők egészségi állapotát, 26 százaléka a nők gazdasági helyzetét,

Választások (év)	1996	2001	2006	2011	2016
Politikusnők százalékos aránya a parlamentben	22%	25%	30%	35%	34%

▲ Táblázat 3. Politikusnők százalékos aránya az ugandai parlamentben (1996-2006).

Saját készítésű ábra az IPU adatai alapján.

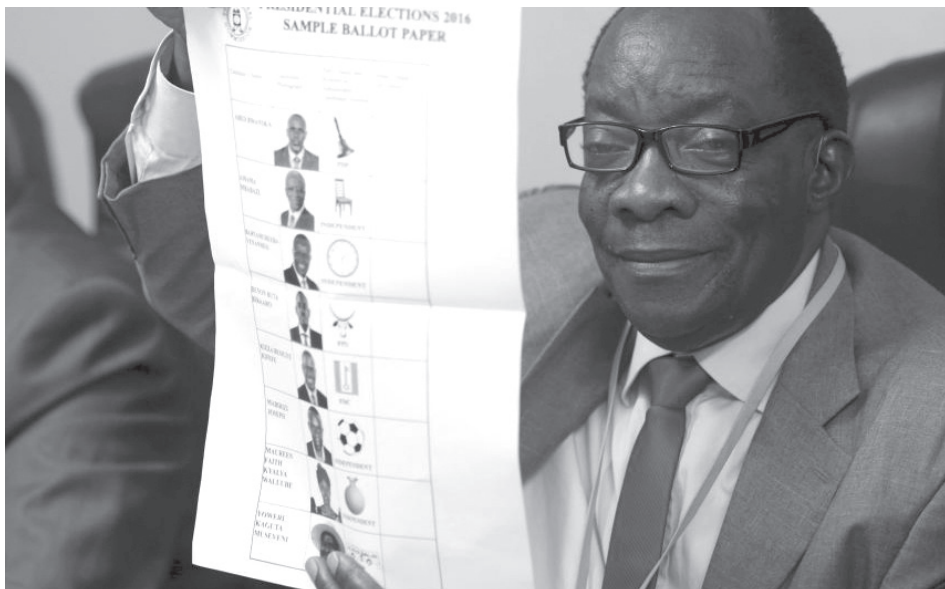
Forrás: http://archive.ipu.org/Parline/reports/2329_E.htm

4 százaléka pedig a nők politikai szerepvállalását nevezte meg olyan területként, ahol pozitív változásokat kíván indukálni. A kapott eredmények érdekessége, hogy egyetlen női politikus sem említette a nők föld öröklésével és birtoklásával kapcsolatos teendőket. Erre vonatkozóan a WDG aggályát fejezte ki (WDG, 2016: 23). Az említett területek fontosságát bizonyítja, hogy Ugandában a nők 81,3 százaléka a férfiaknak pedig 70,2 százaléka él mezőgazdasági tevékenységből, miközben a nők mindössze 27 százaléka bír földbirtokkal. Amennyiben viszont a földkérdés tekintetében nem történik a nők javát szolgáló előrelépés, a rurális területeken élő ugandai nők helyzete nem fog javulni (WDG, 2016: 23).

Összegző gondolatok

Láthatjuk tehát, hogy Uganda az 1995-ös alkotmány életbe lépése óta folyamatosan halad előre a társadalmi nemek közötti egyenlőség megvalósítása területén, amihez teljes egészében hozzátartozik a nők döntéshozatali pozícióba történő integrációja. Az úgynevezett kritikus tömeg, azaz a 30 százalékos női reprezentáció megjelenése az országgyűlésben sokak reménye szerint valóban előremozdítja a nők szubsztantív, azaz tartalmi képviseletét. Ugandára is igaz a szubszaharai afrikai államokra általánosságban jellemző tény, miszerint a női politikai képviseletet olyan felülről jövő állami intézkedésekkel segítetik elő, amelyekhez a társadalom csak évtizedekkel később képes adaptálódni. A fentebb említett, nőket érő hátrányok felszámolása hosszan tartó szocializációs folyamat része tehát, de a demokrácia megerősödésével remélhetőleg minél hamarabb orvosolhatóvá válik. ☀

▲ Kép 4. Badru Kiggundu, az ugandai választási bizottság elnöke mutatja a 2016-os elnöki választások szavazócéduláját.

Forrás: Newsweek. <http://www.newsweek.com/museveni-besigye-427549>

Jegyzetek

- I „ AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-3 -IV.-PTE-277 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”
- 2 Forrás: Ugandai országgyűlés hivatalos oldala: <http://www.parliament.go.ug/new/index.php/about-parliament/composition-of-parliament>
- 3 Forrás: Uganda Alkotmánya (1995;2005): 106. pont: https://www.constituteproject.org/constitution/Uganda_2005.pdf?lang=en
- 4 Forrás: Africa Election Guide: <http://www.electionguide.org/elections/id/2754/>
- 5 Forrás: Electoral Commission Uganda: <http://www.ec.or.ug/?q=content/2016-general-elections-statistics>
- 6 Fontos kiemelni, hogy minimális, 1,3 százaléknyi eltérés tapasztalható az Inter-parlamentális Unió, valamint az ugandai parlament hivatalos statisztikái között. A bevezetőben az Inter-parlamentális Unió adatait használom, hiszen az IPU ezen adat alapján rangsorolja a világ országait. A táblázatnál pedig az ugandai parlament adatait használom, hiszen a mandátumok eloszlása így szemléltethető.
- 7 Forrás: Inter-Parliamentary Union. Uganda Parliament. Last elections (2016): http://archive.ipu.org/Parline/reports/2329_E.htm
- 8 Forrás: Uganda : Constitution and politics. <http://thecommonwealth.org/our-member-countries/uganda/constitution-politics>
- 9 Itt azért beszélünk 449 mandátumról, az előző 431 helyett, mert ez már tartalmazza a 18 ex-officio tagot is.
- 10 A kötet angol címe: Women & Politics in Uganda
- 11 Forrás: Women’s Democracy Group (2016): Report On Gender And Women’s Participation In The 2016 Elections In Uganda (2016). http://www.cewigo.org/sites/default/files/reports/second_report_on_gender_and_womens_participation_in_2016_elections-nov_2015-jan_2016.pdf

Felhasznált irodalom

- Africa Election Guide: <http://www.electionguide.org/elections/id/2754/>
- Electoral Commission Uganda (2016): <http://www.ec.or.ug/?q=content/2016-general-elections-statistics>
- Inter-Parliamentary Union. Uganda Parliament. Last elections (2016): http://archive.ipu.org/Parline/reports/2329_E.htm
- Kadaga, Rebecca (2013): Women’s political leadership in East Africa with specific reference to Uganda In Commonwealth Governance Handbook 2013/14. pp. 32-36. <http://www.commonwealthgovernance.org/assets/uploads/2013/11/6-Womens-political-leadership-east-africa.pdf>
- Parliament of the Republic of Uganda: <http://www.parliament.go.ug/new/index.php/about-parliament/composition-of-parliament>
- Republic of Uganda Electoral Commission (2016). <http://www.ec.or.ug/docs/Report%20on%20the%202015-2016%20General%20Elections.pdf>
- Republic of Uganda Electoral Commission (2016). <http://www.ec.or.ug/docs/Report%20on%20the%202015-2016%20General%20Elections.pdf>
- Tamale, Sylvia (2004): Introducing Quotas in Africa: Discourse and Legal Reform in Uganda. http://www.quotaproject.org/CS/CS_Uganda_Tamale-6-6-2004.pdf
- Tarrósy István (2011): Kelet-Afrika a fejlődés útján. Publikon Kiadó, Pécs.
- The Electoral Commission. General Parliamentary Elections 2016. <http://www.ec.or.ug/sites/default/files/docs/Gazette%20List%20Elected%20MPs%202016.pdf>
- Tripp, Aili Mari (2000): Women&Politics in Uganda, The University of Wisconsin Press, USA
- Uganda: Constitution and politics. <http://thecommonwealth.org/our-member-countries/uganda/constitution-politics>
- Women’s Democracy Group (2016): Report On Gender And Women’s Participation In The 2016 Elections In Uganda (2016): http://www.cewigo.org/sites/default/files/reports/second_report_on_gender_and_womens_participation_in_2016_elections-nov_2015-jan_2016.pdf

English Abstract

Female Political Representation in Uganda. Focus on the Elections 2016

The African Studies Journal has already published an article about female political representation in the East African Community focusing on Rwanda. This study examines the Ugandan women's presence in the country's national parliament. According to the statistics of the Inter-Parliamentary Union Uganda holds the 34th place across the globe. Since the last elections took part in February 2016, 34 percent of the MPs are women in the Ugandan parliament (IPU, 2017). This article aims to analyze the major steps that have been taken to reach this (not only in sub-Saharan but worldwide terms) high ratio of female representation. We also examine how substantive is the Ugandan women's political presentation.

A szerzőről

PhD-hallgató
Pécsi Tudományegyetem,
Bölcsészettudományi Kar,
Interdiszciplináris Doktori
Iskola Politikatudományi
Program

About the Author

PhD student
Interdisciplinary Doctoral
School, Political Science
Programme,
University of Pécs,
Faculty of Humanities

bagiju@gmail.com

Szarka Evelin

EGYSÉG A SOKFÉLESÉGBEN

A TÁVOLI INDONÉZIA KÖZELRŐL

Indonézia. Mitől olyan különleges az itt élők által beszélt nyelv? Hogyan viselkedünk vendégségben? Milyen furcsaságokkal vagy mulatságos helyzetekkel találkozhatunk, ha elvegyülünk a helyiek között? Mit jelent a gumiidő? Hogyan él ez a rendkívül színes indonéz közösség több ezernyi szigeten, és miként villantja fel identitásának egy-egy különleges elemét közmondásaiban, szimbólumaiban és mesevilágában?

A tudományos megalapozottsággal és ismeretterjesztő igénnyel megírt kötetben mindenki megtalálja az érdeklődésének megfelelő fejezetet – legyen szó izgalmas történelmi, politikai vagy gazdasági tényekről, a mezőgazdaság és a környezet jelenlegi állapotáról, vallási kérdésekről, a kisebbségek együttélését érintő aktuális témákról, a balinéz hagyományos építészeti elvekről vagy innovatív egészségügyi kezdeményezésekről.

A jórészt indonéz nyelvű forrásokra, helyszíni tapasztalatokra és interjúkra épülő, gazdagon illusztrált kiadvány közelebb hozza ezt a távoli országot, segítségével bepillantást nyerhetünk egy változatos és számos meglepetést tartogató ázsiai nép mindennapjaiba: hogy elolvasása után Indonéziára ne csupán a komodói sárkány, az óriási – gyakran iszonyú büzt árasztó, de színpompás – egzotikus növények, az ínycsiklandó fogások, az aromás fűszerek, a jávai előember, valamint a széles mosolyok és a lenyűgöző táncmozdulatok hazájaként gondoljunk.

Keresse a kötetet a Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

www.publikon.hu

KÍSÉRLET A DÉL-SZUDÁNI ÁLLAM ALAKÍTÁSÁNAK ÉS ALAKULÁSÁNAK ELEMZÉSÉRE

ILLÉS ZOLTÁN

Bevezetés

A 2011-ben függetlenségét elnyerő dél-szudáni állam nem mint *tabula rasa* érkezett a nemzetközi közösségbe, hanem mint a dekolonizáció megkésett eseményeként felszabadult gyarmat, melynek identitása, politikai gondolkodása és öröksége a hagyományos társadalmi rendszerekből a kettős¹ gyarmatosításra adott válaszként évszázados, váltakozó intenzitású önvédelmi, majd felszabadító harcok, polgárháborúk során formálódott a jelenlegi, súlyos működési zavarokkal² küzdő entitássá. A második észak-déli polgárháború kitörése óta (1983) eltelt évtizedek során a belső államépítési, az államfejlődési és hatalmi dinamika ütközések és csiszolódások során folyamatos interakcióban volt a külső államépítési, beavatkozási és békeépítő akciókkal, melyek során a dél-szudáni állam elnyerte a *virtuális*, avagy *látható* és a *reális*, avagy *láthatatlan* politikai tér által meghatározható kettős valóságát, valamint továbbvitte a gyarmatosítás gyakorlatát és saját centrumot (a főváros, Dzsuba) és perifériát hozott létre.³ A gyarmatosító államberendezkedés kritikája a függetlenség, azaz a hatalom megszerzésével szinte azonnal megszűnt és a dél-szudáni elit a meglévő modell alkalmazásával saját népének gyarmatosítójává vált és lett Dél-Szudán a *permanens gyarmatosítás* állama.

Jelen tanulmány a dél-szudáni államépítések elemzésének vonalán megkísérli olyan, a nemzetközi kapcsolatok bizonyos elméleteire és az államépítési elméletekre támaszkodó analitikus keret felállítását, amely megválaszolhatja a következő kérdéseket:

Milyen államépítési technikákat alkalmaztak és alkalmaznak a külső és belső államépítési aktorok Dél-Szudánban? A Dél-Szudánban alkalmazott államépítési technikák milyen eredményekkel jártak a *virtuális*, avagy *látható* és a *reális*, avagy *láthatatlan* politikai terekben? E technikák és eredményeik milyen kapcsolatban állnak a jelenlegi polgárháborús helyzet kialakulásával és lehetséges megszüntetésével?

Az elemzési módszer keretei

Az imént megfogalmazott kérdések megválaszolásához elengedhetetlen az alapfogalmak és terminológiák pontos definiálása. Az állam klasszikus, *vesztfáliei*, *statikus* definíciója szerint a szuverén állam földrajzilag jól körülhatárolható, állandó

J, 2013: 11), másrészt lehetővé teszi az állam fejlődésének röppályaként, történeti folyamatként való felfogását és elemzését (Bayart, 2009: 180).

A külső és belső államépítés konceptualizálásához először határozzuk meg az államépítés fogalmát.

Az államépítés az 1990-es és 2000-es években új kormányintézmények kialakítását és a már meglévők megerősítését tükrözte (Fukuyama, 2005: 7), amelynek célja a nem nyugati államok gyengeségeinek felszámolása volt a nyugati állam exportja révén (Badie, 2000: 48-57), működő demokrácia, működő piacgazdaság és a burjánzó civil társadalom létrehozásával (Marton, 2009: 19). Az ideológiai hátteret a neoliberalizmus elméleti rendszere által létrehozott liberális béke eszméje biztosította, a szilárd hit abban, hogy az állam alapvetően egészséges és a problémát okozó személyek, csoportok, dinamikák kontextusa, és ezen elemek “nem liberálisak”, külső beavatkozás, iránymutatás révén megváltoztathatók, így meggyógyítva a beteg államot (Chandler, 2016: 4), orvosolva a gazdasági és biztonsági problémákat és létrehozva, illetve megerősítve a demokrácia-importhoz szükséges intézményeket. Azonban e modell a gyakorlatban rugalmatlannak és túlzottan leegyszerűsítettnek bizonyult (gondolhatunk pl. Boszniára, Koszovóra és Afganisztánra). Az importált állam és a liberális béke univerzalista megközelítései és a nyugati központokban megálmodott politikák helyben, azaz *fentről lefelé* történő implementációja túl sok strukturális problémát hordozott magában: az alapvető legitimációs kérdéseken túl ahelyett, hogy a modell modern, a globális kormányzással kompatibilis államokat hozott volna létre, egyidejűleg eredményezte az állam *nemzetköziesülését és informalizálódását* (de Guevara, 2008, 350). Az új elemeket (pl. törvényhozás intézménye) látszólag beépítette (*nemzetköziesülés*), ám azokat saját dinamikájának megfelelően lefordította, átértelmezte (*informalizálódás*).

A neoliberális intervenció politikáinak kritikájaként elindult kormányzási, politikai párbeszéd eredménye paradigmaváltás lett: a *reziliencia*⁴ pragmatikus filozófiáját használva az államépítés a 2010-es évekre a valóságra koncentrált. Ez a *lentől felfelé* irányuló megközelítés elhagyja a külső államépítési aktor paternalisztikus, külső

Az importált állam és a liberális béke univerzalista megközelítései és a nyugati központokban megálmodott politikák helyben, azaz fentről lefelé történő implementációja túl sok strukturális problémát hordozott magában: az alapvető legitimációs kérdéseken túl ahelyett, hogy a modell modern, a globális kormányzással kompatibilis államokat hozott volna létre, egyidejűleg eredményezte az állam nemzetköziesülését és informalizálódását.

szemléltető nézőpontját, és a meglévő hálózatokra, informális realitásra, a helyi gyakorlatok és értelmezések átalakító erejére építkezve támogatja az államépítést, ezzel túllépve a liberális béke paradoxonán.⁵ Ezzel a megközelítéssel megszűnhet a külső államépítés alanya és tárgya, megnyitva az utat egy együttműködő, sokkal eredményesebb államépítés felé, azonban ez a kritikai szociológiai paradigma újabb problémák halmazát hozza (Chandler, 2015: 48) melyek újabb vitákat szülnek a *politikacsinálók*, végrehajtók és a tudományos szféra berkeiben.

A külső és belső államépítés konceptualizálásához másodsorú pedig szükséges meghatározni a külső és belső kifejezések értelmét. Külső az az államépítés, melynek aktora(i) nem dél-szudáni aktorok, legyenek akár *szilárd* (állami, szupranacionális és egyes transznacionális), avagy *folyékony* (szubnacionális és egyes transznacionális) „halmazállapotú” regionális (pl. Etiópia, AU /Afrikai Unió/, IGAD /az Afrika szarva régió regionális szervezete⁶, az Intergovernmental Authority on Development/) vagy globális (pl. USA, Kína, ENSZ békeminisztérium és ENSZ tagszervezetek, humanitárius segítséget nyújtó NGO-k) aktorok⁷.

Belső az az államépítés, melynek aktora(i) dél-szudáni aktorok, legyenek akár a kormány, az elnök (Salva Kiir), a kormánypárt vagy a hadsereg (SPLM/A - Sudan People's Liberation Movement / Army) tagjai, csoportjai, avagy a politikai ellenzék, a fegyveres felkelők egyes csoportjai, a közösségek önvédelmi csoportjai, az egyház⁸, és a főképp Dzsudában, a fővárosban jelenlévő helyi NGO-k, akadémiai csoportok és más civil szervezetek.

A szétválasztás nem szükségszerű, azonban az elemzés szempontjából igen hasznos: a külső államépítés a segélyezés, a beavatkozás és a béketeremtés területén mozog, az államot alakítja, vagy alakítani próbálja, mindenesetre szükségképpen hat rá és kívülről befolyásolja annak röppályáját. A belső államépítés az állam belső dinamikáját, hatalmi és politikai gondolkodását követő és azt módosítani próbáló cselekmények összessége, amely a tudatosság különböző szintjein egyszerre követi saját logikáját és ad reakciót a külső államépítési és más hatásokra.

A külső-belső terminológiák használatának (jelenleg ismert) korlátai:

1. Esetenként nem egyértelmű, hogy egy államépítési aktor külső avagy belső (azaz hibrid, mint pl. a diaszpóra közösségi médiában folytatott propaganda-tevékenysége).
2. Külső és belső aktorok együttműködhetnek, illetve összeütközhetnek egy adott cselekményben, ekkor az adott esemény külső, avagy belsőként klasszifikálása problematikus.
3. Az akciók és reakciók szövevényében nem mindig deríthető ki az aktor(ok) kiléte.

A külső-belső államépítési terminológiát korlátainak ismeretében alkalmazzuk a tanulmány során.

A külső államépítési aktoroknál megkülönböztetünk északi (*ortodox*) aktorokat⁹, akik a hidegháború vége¹⁰ óta a *mainstream* neoliberais intervenció diskurzusának alapján, vagy (újabban) annak kritikája által meghatározott utakon tevékenykednek, és déli (globális és regionális) aktorokat¹¹, akik a realista diskurzus (érdekérvé-

nyesítés) szerint lépnek színpadra az országban. A két csoport meghatározását az elemzési keret megköveteli, ám az egyes külső aktorok csoportosítása korántsem egyértelmű: például az AU és a kontextusban releváns regionális szervezetei déli regionális aktorok, ám a neoliberális intervenció logikája szerint avatkoznak be a dél-szudáni eseményekbe.

Az elemzéshez felhasználjuk a külső államépítések és beavatkozások, valamint a belső dinamika és államformálódás találkozásából, egymásra hatásából létrejött kettős terminológiát, a *reális és a virtuális politikai terek* terminológiáját (Tüske, 2012: 24).

A *reális politikai tér* az autokratikus hatalomcentralizáció tere, a nyers hatalomgyakorlás helyi formája, szinonímája a Bayart-i *láthatatlan*, amely a valódi hatalom, a *gyomorpolitika* színpada¹². Amikor a *reális térben* a külső államépítés cselekményeinek hatására új elem jelenik meg, akkor használhatjuk a fent említett de Guevara által definiált *informalizálódás* fogalmát.

A *virtuális politikai tér* az állami intézményrendszer importált formája, amely elfedi a valóságos döntési mechanizmusokat, végrehajtja a *reális politikai térben* született döntéseket a *virtuális politikai tér* intézményein keresztül. Ez a Bayart-i *látható* dimenzió, a *façade*, amely látszatot kelt és a *felülről lefelé* irányuló külső államépítés eredményességét sugallja. A *virtuális politikai térben* megjelenő új elemek a fent említett de Guevera által definiált *nemzetköziesülés* folyamatát jelzik.

Elemzés

Dél-Szudán külső államépítése történeti vonalon több paradigmaváltást is megélt, a hidegháborús kontextusban, 1983-ban John Garang¹³ által alapított lázadó mozgalom, az SPLM, az 1990-es évek elfeledettsége és az olaj révén még gyarmatként a *mainstream* gazdaságba integrálása során és a döcögve induló, USA által támogatott IGAD békefolyamat ideje alatt, a 2000-es évek *fentről lefelé* történő államexport-kísérletei (neoliberális intervenciók politika) után a 2010-es évek *lentől felfelé* haladó, helyi dinamikára támaszkodó (rugalmasságon alapuló pragmatizmusra épülő és a valóságra koncentrálnak) gyakorlat) külső államépítéseivel.

A külső államépítések és beavatkozások minősége és intenzitása váltakozó. Fegyveres konfliktus során a humanitárius segélyezésre és beavatkozásra, valamint mediációra, békemegállapodás megkötésére irányuló törekvésekre korlátozódik, békeidőben viszont a külső államépítési és beavatkozási paradigmákat követve számos formát ölthet.

A brit gyarmatosítók gazdasági és taktikai okokból tartották meg a déli régiót a Kartúm központú Szudán részeként. A brit uralom (1899-1956) nagy részében Dél-Szudán ún. lezárt kerület volt, nem munkaerő-raktár, mint Dél-Afrika és Kenya belépési törvényekkel ellenőrzött területei, hanem a birodalmi nyomásgyakorlás eszköze az egyiptomi kormánnyal szemben. A terület lakóit törzsekre osztották, hogy visszatartsák a politikai öntudat ébredését és hogy Kartúm legszegényebb, legelmaradottabb és legváltozatosabb perifériájává tegyék Dél-Szudánt (Thomas, 2015: 106). A britek a dél-szudániaknak adták a különválást, a vallást és az angol nyelvet, ám Kartúmnak adták az irányítást. A függetlenség előestéjén Kartúm nem vette figyelembe a délieknek a hatalomban való részarányos képviseletet illető igényeit.

Szudán 1956-ban lett független állam. Függetlensége a brit adminisztráció *szudanizációját*, azaz az északi, arab identitású elit hatalomátvételét jelentette. Dél-szudáni perspektívából nézve ez csak a gyarmatosító cseréje volt. A déli régiók politikai és fegyveres ellenzéke megkezdte Kartúmmal szembeni félévszázados ellenállását és polgárháborúit.

A kezdeti ellenállás (1955-1962) és az első polgárháború (1963-1972)¹⁴ nemzetközi elszigeteltségben zajlott, a külső beavatkozás nagyrészt a béketárgyalások támogatásában merült ki, kisebb részben pedig humanitárius segítség formájában érkezett (Poggo, 2009: 163-8). Az első észak-déli polgárháborút lezáró addis abebai békemegállapodást követő egyévtizedes békeidő¹⁵ után 1983-ban kitört a második észak-déli polgárháború (1983-2002), amelyben a nemzetközi közösség erőteljes szerepet vállalt

A brit gyarmatosítók gazdasági és taktikai okokból tartották meg a déli régiót a Kartúm központú Szudán részeként. A brit uralom (1899–1956) nagy részében Dél–Szudán ún. lezárt kerület volt, nem munkaerő-raktár, mint Dél–Afrika és Kenya belépési törvényekkel ellenőrzött területei, hanem a birodalmi nyomásgyakorlás eszköze az egyiptomi kormánnyal szemben. A terület lakóit törzsekre osztották, hogy visszatartsák a politikai öntudat ébredését és hogy Kartúm legszegényebb, legelmaradottabb és legváltozatosabb perifériájává tegyék Dél–Szudánt.

a humanitárius segélyezésben¹⁶, a 2005-ös, a második polgárháborút lezáró CPA (Comprehensive Peace Agreement) békeszerződéshez vezető IGAD békefolyamat támogatásában és a déli felszabadító szervezet, az SPLM támogatásában, akik a CPA időszakában (2005-11) a regionális kormányzatot alkották. A külső államépítés optimizmusa mutatkozott meg a 2005 és 13 közti időszakban: kapacitásépítés, beruházások, fejlesztési tervek, a külső államépítési aktorok hittek a befektetés megtérülésében és a dél-szudáni felszabadító mozgalomból lett kormányzat is beépítette ezt a hitet a kormányzati stratégiákba.

A külső államépítés *ortodox* aktorai ebben az időszakban a G7+ csoport béke-, és államépítési iránymutatása (G7+, 2011: 2) szerint tervezték és alakították dél-szudáni jelenlétüket, amelyek kisebb módosításokkal még mindig a neoliberális intervenció elveit követték, azaz a nem funkcionáló államot akarták megjavítani. Ez a narratíva érvényesült mind a donorok, a nemzetközi ügynökségek diskurzusaiban mind a dél-szudáni kormány *virtuális politikai térben* való megnyilvánulásaiban.

Tehát a külső beavatkozás a dél-szudáni államépítésbe legfőképp az alapszolgáltatások (biztonság, élelem, orvosi ellátás, alapfokú oktatás) biztosításában és az állam kapacitásának építésében nyilvánult meg az 1983-tól 2013-ig terjedő időszakban.

A külső államépítés *ortodox* aktorai számára a fő diskurzus Dél-Szudánban maradt a humanitárius segítségnyújtás konfliktus idején és a kapacitásépítés az alapszolgáltatások biztosításához a konfliktus után. Csakhogy ez az inkább statikus modell kevésbé alkalmazható a dél-szudáni valóságokra, ahol a konfliktus ideje alatti és a konfliktus utáni csomagokból válogatni kell az aktoroknak és eredményeket kell produkálniuk a *virtuális hatalomgyakorlás terében*. Az intézményi és törvényalkotási háttér csak a *virtuális politikai teret* duzzasztotta, a *reális politikai teret* nem alakította át.

A dél-szudáni elit hatalomgyakorlásának *látható* dimenziója félrevezető volt, az egységes hang csupán a látszat, a *façade* lehetett a *gyomorpolitika* színpadán való manőverezéshez. A nemzetközi közösség északi szereplői számára a látszattól való kijózanodást a 2013 decemberében kitört déli polgárháború¹⁷ jelentette, amely után tagadhatatlanná vált a tény, hogy a dél-szudáni államépítési projekt nem hozott tartós eredményt, sőt, a külső erőforrások a klientelista, neopatrimoniális struktúrák megszilárdulását segítették elő (Lacher, 2012: 5), azaz a *reális politikai tér* változatlan maradt.

A *látható* és a *láthatatlan* dimenzióinak dél-szudáni változata a politikai retorikában pedig kifelé az új, ami egy pénzalapú, erőteljesen bürokratikus világba illeszkedik, befelé pedig a régi, ami egy nem pénzalapú, etnikai, illetve rokoni kötelékeken alapuló társadalomba illeszkedik.

Az elnyomó állam mintáit a felszabadító mozgalomból kormánypárttá avanszált SPLM már a CPA átmeneti időszaka előtt és alatt is alkalmazta, ily módon az SPLM továbbítta a gyarmati berendezkedést, csak a gyarmati központot hozták Dél-Szudán területén belülré (London, Kairó és Kartúm után a központ ezúttal Dzsuba lett).

A külső ellenségtől, a gyarmatosítótól, a Kartúmtól való megszabadulás reális ígérete átmeneti egységet és békét hozott Dél-Szudánban 2005 és 2013 között.

A CPA (2005) előtt a dél-szudáni elit katonaként, felkelőként látta egyetlen lehetőségét a hatalomhoz a Kartúmtól tartósan meghódított “felszabadított” területeken és belső konfliktusaik (pl. az SPLM 1991-es szakadása /lsd. Johnson, 2011: 94-99/) a “felszabadított” területekkel járó előnyökért folytak.

A függetlenséget elérő egykori felszabadító mozgalom, az SPLM elérte valódi célját, megszerezte a hatalmat, azonban elfelejtette legfontosabb feladatát, a lakosság felszabadítását az elnyomás alól. Az ötleteket és jelszavakat foglyul ejtette a belső dél-szudáni dinamika. A mozgalom uralkodó elitje lemásolta és továbbvitte a decentralizált, központosított államot, hiszen ez volt az egyedüli kipróbált minta: „A dél-szudáni [elit] utánozni próbálja gyarmatosítóit, hogy gyarmatosítsa saját fivéreit és nővéreit” (Taban, 2015).

A függetlenség után eltűnt Kartúm és az oly régóta várt független állam *realis hatalomgyakorlási terének* ellenőrzése lett a tét, amit Salva Kiir és közvetlen köre (a hozzá közel álló katonai vezetők és a dinka vének tanácsa, a Jieng Council of Elders, azaz a JCE¹⁸) szerzett meg és a *látható* dimenzió kirakata, a *façade* mögött a dél-szudáni politikai gondolkodásnak megfelelő eszközökkel tartja meg ezt a hatalmat. Az uralkodó elit nem tette meg a megfelelő lépéseket a felszabadító mozgalom átalakításához és a dél-szudáni területek valódi felszabadításához (Thomas, 2015: 241), nem alakította a *realis hatalomgyakorlás terének* módszereit az új valósághoz, a függetlenséghez, hanem ő maga vált gyarmatosítóvá.

A függetlenség után két évvel visszaállt a gyarmatosító állam rendje. Az 1956-tól 2011-ig tartó szudáni etnikai konstelláció után 2013-tól kezdve egyre erőteljesebben a bemerevedő déli etnikai rendszer uralja a dél-szudáni politikai gondolkodást. Dzsuba a központ, a perifériák sokasága egyre inkább az etnikai alapon szerveződő fegyveres felkelések útján fejezi ki ellenállását a szintén etnikai alapon politizáló és uralkodó állammal szemben, mivel a politikai ellenzéki tevékenység útján az általuk ismert időszakban lehetetlennek bizonyult a fennálló rend megváltoztatása. Az etnikai logika rendkívül megnehezíti az együttműködést: a nuerek úgy gondolják ők képviselik a dinkák és az equatoriaiak¹⁹ érdekeit is és meg tudják akadályozni az állam teljes “eldinkásodását”. A dinkák, az equatoriaiak és a többi etnikai csoport azonban úgy érzi az SPLM-IO-Machar²⁰ győzelme csak a dinka dominancia nuer dominanciára cserélése lenne, ezért nem áll be az ellenzék nagy része az SPLM-IO-Machar mögé, ehelyett saját ellenzéki csoportokat hozott létre. A főképp etnikai vonalon szerveződő ellenzéki csoportok egyetlen közös célja Salva Kiir és a jelenlegi hatalom leváltása, amelynek szemére épp etnikai bázisát és diszkriminációját vetik legfőbb problémaként. E paradox helyzet okán komoly koalíció létrehozására és a dél-szudáni politikai gondolkodás megváltozására halvány esély mutatkozik.

Az elnyomottak negatív identitása (dél-szudáni minden, ami nem szudáni) megmaradt legfőbb nemzetépítő erőként (ellenállás a központnak), az elithez tartozás változtatlanul származási alapon folytatódik, a klientelista logikának megfelelően. Azonban az állam vezetésének, az elitnek a saját szabályai szerinti és a külső államépítési cselekményekhez alkalmazkodó államépítése mellett a magára hagyott lakosság is építi államát, azokkal az erőkkal, melyek nem gyors megoldást keresnek

a dél-szudáni segélyezés alanyainak (függőség kiépítés és fenntartás), hanem a lehetőségekre építve haladn(án)ak. Ennek a legelső szinteken folyó belső államépítésnek főbb aktorai az egyház, vidéken a közösségi védelmi csoportok és a városokban a civil szervezetek.

Dél-Szudán jelenleg és belátható jövőben a *permanens gyarmatosítás* állama. A jelenlegi államberendezkedés megváltozásához a dél-szudáni dinamika gyökeres változására lenne szükség, azonban ez nem érdeke az uralkodó elitnek, a harcban szocializálódott és fegyverrel is érvelő mozgalmi vezetőknek, akik mindent megtesznek, hogy fenntartsák a *status quo*-t, akár háborút is viselnek a „nagy sátorból” (a mesterségesen felduzzasztott, a fegyveres ellenzékét pénzzel és ranggal megvásárló hadsereg) kilépett vagy kitzasztott csoportok ellen.

A hagyományos abszorpciós belső alapdinamika békeidőben a „nagy sátor” építése, konfliktus alatt, vagy a „nagy sátor” építéséhez szükséges erőforrás hiányában az adott fegyveres ellenzéki csoport legyőzése. Az olajbevételek 2005 utáni megjelenése és egyes alapszolgáltatások biztosításának a külső államépítési aktoroknak való kiszervezése (mint járulékos eredménye a külső államépítési akcióknak) megnövelték a biztonsági kiadásokra és az állami és katonai fizetésekre fordítható összeget. Azonban a szinte kizárólag az olajexportra épülő gazdaságban (amelyek a CPA időszakában az állami bevételek 98%-át adták, 2014-ben pedig az export 99.8%-át jelentették /Economist, 2017/) hatalmas gondokat okozott, hogy a nyersolaj exportjából származó bevételek a következő okok miatt drasztikusan csökkentek az elmúlt években:

1. Az olajkitermelés napi 330 ezer hordóról 130 ezer hordóra csökkent a polgárháborús helyzet miatt.²¹
2. A nyersolaj világpiaci ára 2014 óta akkorát esett, hogy a Szudánnak fizetett tranzitdíj²² megközelíti ill. meghaladja az eladásból származó bevételt.
3. A dél-szudáni fontot az addigi USD-hez kötött árfolyamról megfelelő előkészítés nélkül 2015 decemberében átváltottak az irányítottan lebegtetett árfolyamra, melynek hatására a valuta elértéktelenedett, az infláció szárnyalni kezdett, a központi bank valutatartalékai kimerültek és a további kölcsönök felvételére kényszerülő állam adóssága csak tovább nő.

A „nagy sátor” építési stratégia hagyományos modellje a gazdasági nehézségek miatt nem alkalmazható, ezért a lázadások fegyverrel való kezelése, a katonai győzelem kecsgettet a helyzet megoldásával.

Salva Kiir tovább alakítja a „nagy embert” (Bayart, 2009: 80), aki legitimációját mozgalmi múltjából szerezte és aki a *reális hatalomgyakorlás terében* tetszés szerint cserélhet le kormánytisztviselőket és hozhat létre új tartományokat és tarthatja fent külső legitimációját a *virtuális hatalomgyakorlás terének* eszköztárával, melynek legfőbb aktuális példái az ARCSS békeszerződés (a 2015 augusztusában az SPLM és az SPLM-IO által aláírt Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan) végrehajtására való hivatkozás, az egyoldalú tűzszünet bejelentése ám annak folyamatos megszegése és a 2016 decemberében meghirdetett nemzeti párbeszéd (National dialogue). A nemzeti párbeszéd célja a megbékélés és a 2015-ös békeszerződés útjára való visszatérés, azonban a párbeszédet az elnök egyoldalúan hirdette meg, az irányító bizottságot ő jelölte ki, ráadásul előzetes konzultáció nélkül.²³ Nem meglepő, hogy a párbeszéd 2017 április végéig még nem indult el.

Salva Kiir 2017. február 21-i parlamenti beszédében meghatározta az átmeneti egységkormány 2017-es prioritásait: a nemzeti párbeszéd elindítását, a békeszerződésben foglaltak végrehajtását, a gazdaság helyreállítását, amelyek a *látható* dimenzióját képviselik a *láthatatlan* dimenziójában zajló polgárháborúval szemben. A dél-szudáni politikai gondolkodásnak a felszabadító mozgalmi múltból eredő kizárólagos hatalomképe az ami megakadályoz mindenfajta kompromisszumot az elit szintjén és emiatt tért vissza a dél-szudáni elit a fegyveres harchoz 2013-ban.

A jelenleg is folyó polgárháborút az ARCSS békeszerződés volt hivatott lezárni, ám a főképp a két fő harcoló fél hatalommegosztására koncentráló megállapodás a békét soha nem tudta az ország egész területén fenntartani. A szerződésben rögzített átmeneti időszak 2018 augusztusában lejár a valódi béke és a szabad választások egyre kisebb reális esélye nélkül, a nemzetközi közösség pedig tovább nyugtatja magát a humanitárius segélyekkel, azaz tüneti kezeléssel (IRIN, 2017) és a *virtuális politikai térben*, a *látható* dimenziójában megakadt az erőszak abbahagyására és a 2015-ös békeszerződés végrehajtására való felszólításokkal (ENSZ, AU, IGAD...) A súlyos problémákon vélhetően a 13000 fős helyi ENSZ békefenntartó misszió, az UNMISS (United Nations Mission in South Sudan) 4000 fővel való bővítése²⁴ sem fog érdemben segíteni, csak megnyugtatóul szolgál majd az ENSZ békefenntartó és humanitárius tagszervezetei és a donorok számára.

Konklúziók

A külső aktorok (gyarmatosítók, államépítők) államként való fellépése, államépítése, támogatása dinamikusan formálta a belső aktorok (felkelők, Anya-Nya, SPLM, a kormány) felszíni működését, hogy mindig releváns és érdekérvényesítési maximumra törekvő reakciót tudjanak adni. E dinamikus működés mutatja a dél-szudáni elit negatív identitásából fakadó hozzáállását a külső aktorokhoz, rendkívüli alkalmazkodóképességét a túléléshez és a saját gyarapodásához, valamint a belső szabályok makacs tartósságát.

Dél-Szudán belső dinamikája működteti a belső államépítést, amire rátelepedett az elit, és saját militarizált államrendjével, annak logikájával építi az állam vezetését és intézményeit. Ehhez az SPLM-államépítéshez csatlakozott a nemzetközi közösség a rendkívül sok állami és nem állami szereplővel dübörgő, elképesztő módon diverzifikált külső államépítési projektjével, amely már a második észak-déli polgárháború (1983-2005) során elindult. Azonban hamar kiderült, hogy az országban akkor sincs béke, ha nincs háború és az állami intézmények jelentős része a humanitárius és fejlesztési nemzetközi szervezeteknek kiszervezett. A külső államépítési projekt (*virtuális politikai tér*) engedelmeskedik Dél-Szudán belső dinamikájának (*reális politikai tér*) és az államnak e szabályok szerint kell játszania. A *reális hatalomgyakorlás* jellegét és szabályait Hilde Johnson²⁵ szerint a korrupció, a törvény helyett a fegyverek irányítása és az *önkiszolgáló* (a lakosság szükségleteit mellőző) kormány formálják (Johnson, 2016: 18).

A mozgalmi örökség neopatrimoniális *reális hatalomgyakorlási tere* által irányított belső államépítés és az ennek kritikájaként létrejött ellentétes erők (ellen és kiegészítő államépítések) folyamatos interakcióban vannak a változó intervenciók politikák által irányított külső államépítésekkel.

A hidegháborús paternalisztikus és önérdeken alapuló államépítésektől, az ideológiailag elkötelezett *fentről lefelé* irányuló, a nyugati állam exportján alapuló neoliberális államépítéseken át a szociokulturális normákon és értékeken alapuló *lentől felfelé* irányuló specializált államépítésekig Dél-Szudán mindenképp része-sült. A dél-szudáni elit egyszerre lett rezisztens a külső államépítési gyakorlatokkal szemben és függő azoktól, ehhez igazodott az évszázadokon át fejlődött, a hosszú elnyomás elleni és polgárháborúkban erőszakossá vált dél-szudáni politikai gondolkodás.

A *láthatatlan* legyőzte a *láthatót*, a *reális politikai tér* eseményei egyre inkább figyelmen kívül hagyják a *virtuális politikai tér* kereteit, a központi hatalmi struktúrák nem érnek el bizonyos perifériákra, amelyek ideiglenes felszabadított területeket hoznak létre, amelyek függetlenek maradnak a hadsereg érkezéséig. A hadsereg érkezésekor pedig vagy fegyveres harc veszi kezdetét a lázadók legyőzéséig (minek következtében a civil lakosság kénytelen elmenekülni), vagy „megvásárlásáig” (a „nagy sátorba” integrálásukig).

A függetlenség kivívásáig dinamikus fejlődő SPLM a függetlenség óta visszafejlődött, visszaesett a fegyveres konfliktusba, és úgy tűnik a külső beavatkozás egyik formája sem (békéltető tárgyalások lokális, regionális és globális szinten, békeszerződés /ARCSS/, békefenntartás /UNMISS/, fejlesztési és humanitárius segélyezés) tudta elindítani az ország vezetését a „jó kormányzás” útján, vagy legalábbis elérni a fegyverrel érvelés száműzését a politikai gondolkodásból és a nemzetépítés gyakorlatából.

Csak hogy a fegyverrel érvelés gyakorlata: a katonák fizetése, fegyverek és lőszer megvásárlása és a lázadók legyőzése, vagy „nagy sátorba” terelése költséges program.

A dél-szudáni hagyományos politikai gondolkodás logikája szerint ilyen helyzetben szükség van egy etnikumokon felül álló, John Garang formátumú vezetőre, aki képes lehet felülemelkedni az etnikai és klientelista vonalon történő fegyveres csoportok dinamikáján. Természetesen megválaszolatlan kérdés marad, hogy John Garang képes lett volna a megfelelő szintre emelni a mozgalmat a függetlenség után.

Egy ilyen formátumú, „emberfeletti” vezető hiányában azonban a *reális politikai tér* pénz nélküli változata, a fegyveres konfliktusok szövevényes és folyamatosan változó hálója marad a belső dinamika alapja egészen addig, amíg a jelenlegi uralkodó elit, vagy az azonos logika szerint működő fegyveres ellenzéke(i) uralják a központot és a perifériát. A jelenlegi politikai gondolkodás megváltozására mutatnak jelek (az egyház közösségi szinten békéltető erőfeszítései és a fegyveres ellenzék politikai összefogása), ám a lényegi változáshoz még hosszú és rögös út vezet.

A jelenlegi dél-szudáni katasztrófális gazdasági és humanitárius állapotokért az uralkodó elit a fegyveres ellenzékot teszi felelőssé és a problémák tüneti kezelését kiszervezi, azaz bizonyos külső államépítési aktoroktól várja el. Eközben tovább alkalmazza a fegyveres csapásokat és a perifériák erőszakos ellenőrzését.

Az *ortodox* külső államépítési aktorok az uralkodó elitet teszik felelőssé, hogy az aktuális intervenciós és államépítési paradigmának megfelelően meghatározott és megtervezett (helyi sajátosságokat figyelembe vevő) reformok nem történtek meg, ezért a hatalomért és az erőforrások megszerzéséért folytatott harc eszközei nem változtak. A változó államépítési politikák dél-szudáni alkalmazása nem adott választ a dél-szudáni alapproblémákra.

A dél-szudáni fegyveres és politikai ellenzék²⁶ az uralkodó elitet teszi felelőssé és a megoldást leginkább abban látja, ha hatalomra kerülne. Csakhogy nincs biztosíték arra, hogy hatalomra kerülésük nem járna együtt az erőszakos neopatrimonialista és klientelista rendszer továbbélésével.

Valódi megoldásra a felelősség megosztása és az elszámoltatás adna lehetőséget, az ARCSS-ben előirányzott dél-szudáni hibrid ítélőbíróság a HCSS, azaz a Hybrid Court for South Sudan (IGAD, 2015: 43) felállításához és működéséhez azonban béke kell. A dél-szudáni uralkodó elit tudja, hogy amíg polgárháborús helyzet van, rendkívül kevés esélye van az elszámoltatásnak és addig még mindig van esélyük megtartani a hatalmat a *virtuális politikai térben* tett megfelelő lépésekkel. Az, hogy ez meddig sikerül, úgy tűnik a külső aktorok és a belső nem-állami aktorok további lépésein múlik.

A tanulmány elején feltett kérdéseket az elméleti vizsgálati keret által elvégzett elemzés során meg tudtuk válaszolni, aminek alapján úgy látjuk, hogy a felállított elméleti keret alkalmas a dél-szudáni államépítések és államfejlődési folyamatok vizsgálatára. ☀

Jegyzetek

- 1 Az 1821-ben kezdődött Turkiya, azaz Kairó portyázásai majd a Mahdi állama 19. Század végi állama után Szudán 1899-ben Angol-Egyiptomi Szudán néven lett formális gyarmat, majd Szudán 1956-ban elnyert függetlensége után folytatta a déli területek gyarmatosítását. Bővebben lásd pl. Collins 2008, Johnson 2011, Rolandsen-Daly 2016.
- 2 Dél-Szudánban 2013 decembere óta váltakozó intenzitású és különböző területi jelenlétű polgárháború zajlik. A gazdaság erőteljesen hanyatlik a polgárháborús helyzet miatt csökkenő olajkitermelés és a dél-szudáni font folyamatos leértékelődésének következtében. A tízezrekben mérhető halálos áldozatok mellett a kb. 12 milliós lakosságból másfél millióan hagyták el az országot, a belső menekültek száma meghaladja a 2 milliót (közülük több mint 200 ezren a helyi ENSZ békefenntartó misszió, az UNMISS /United Nations Mission in South Sudan/ védelme alatt álló táborokban élnek), 100 ezer ember az éhhalál szélén áll és további 5 millió ember nem jut elegendő ételhez (ICG, 2017 és ENSZ BT, 2017).
- 3 A CPA és a függetlenség elnyerésének időszakáról lásd pl. Illés, 2010 és 2011, a 2013-as polgárháborúról lásd pl. Large, 2014.
- 4 Rugalmasság, a külső problémákkal, fenyegetésekkel szembeni sikeres alkalmazkodáshoz szükséges képesség (Chandler, 2015: 28).
- 5 A liberális keret által meghatározott jogok és törvények beépítése vagy túlságosan elrugaszkodott a valóságtól és nem várt következményekkel (is) jár, vagy túlságosan is alkalmazkodik a helyi kontextushoz (kulturális relativizmus veszélye, amely potenciálisan aláássa a demokratikus elveket) és „útközben” elveszti a lényegét (Chandler, 2015: 30).
- 6 AU REC (African Union Regional Economic Community)
- 7 A *halmazállapotokhoz* bővebben lásd Kiss J, 2013: 8.
- 8 Az egyház (túlnyomórészt katolikus és episzkopális keresztény) évtizedek óta a legerősebb nem állami, nem külföldi, politikai és humanitárius szereplő Dél-Szudánban a fővároson, Dzsudán kívül.
- 9 A trojka (USA, Nagy Britannia és Norvégia), az ENSZ és tagszervezetei és más nyugati/északi állami és nem állami (főképp NGO) aktorok.
- 10 A hidegháborúban a dekolonizáció után a paternalisztikus (realista) intervenciót alkalmazták a nemzetközi állami és nem állami (leginkább az ENSZ, később a Világbank és az IMF és a nemzetközi segítség-szervezetek) aktorok.
- 11 Kína, India, Kenya, Uganda, Etiópia, az AU és tagszervezetei és más déli globális és regionális állami és nem állami aktorok.
- 12 *Politique du ventre, politics of the belly*, amely kameruni közegből származó, Bayart által átvett frázis. Jelentése az, hogy az éhes embert más célok vezérlik, mint a jóllakottat, azaz a *gyomorpolitika* a valódi irányító erő, az a bizonyos *láthatatlan* (Bayart, 2009).
- 13 Az SPLM megalapítója, a CPA aláírója. 2005. július 30-án életét veszítette.
- 14 Az első polgárháború 1963-ban kezdődött, amikor is megteremtődtek azok a feltételek, amelyek egy polgárháború megindításához szükségesek: száműzetésben lévő ellenzéki politikusok, fegyverek és az Anya-Nya megalapítása (Rolandsen – Daly 2016, 73), nem pedig 1955-ben ahogy azt a szakirodalom általában állítja (pl. Collins, 2008, Johnson, 2011). Az 1955-ös Torit-i lázadásban déli katonák lemészárolták az északi helyőrséget és néhány családtagjukat a kelet-equatoriai Toritban.
- 15 Az addis abebai békemegállapodásról és az 1972-től 1983-ig tartó regionális autonómiáról lásd pl. Collins, 2008: 109-115, Rolandsen – Daly, 2016: 93-104.
- 16 OLS – Operation Lifeline Sudan, részletesen lásd Johnson, 2011: 143-157.
- 17 Az egykori felszabadító mozgalomból lett kormánypárt, az SPLM belső politikai feszültségei katonai szervezkedéshez, majd a hadsereg (részben etnikai, részben klientelista csoport alapon) szétszakadásához és polgárháborúhoz vezettek.

- 18 A JCE a dinka etnikum hagyományos tanácsa. A dinka Dél-Szudán legnépesebb etnikuma, John Garang és Salva Kiir is a dinka etnikum tagjai.
- 19 Dél-Szudán lakosságának becsült etnikai megoszlása: dinka (jieng) 40%, nuer 20%, azande 10%, toposa 8%, shilluk (chollo) 5%, murle 4%, anyuak 1,5%, mundari 1,5%, bari 1%, didinga 1% (Young, 2006: 16). Az azandék a toposák, a mundarik és a barik equatoriaiak. Salva Kiir és közvetlen hatalmi köre dinka, az ARCSS (a 2015 augusztusában az SPLM és az SPLM-IO által aláírt Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan /IGAD, 2015/) lázadó aláírója (a másik aláíró a kormány volt), az SPLM-IO (SPLM-In Opposition, azaz ellenzéki SPLM) eredeti vezetője, Riek Machar pedig nuer. Az equatoriaiak nem érzik képviselve saját érdekeiket, mint ahogy a shillukok sem, ezért saját ellenzéki csoportokat alakítottak (National Democratic Movement – NDM a shilluk Lam Akol vezetésével, a National Salvation Front – NAS az equatoriai Thomas Cirillo Swaka vezetésével és a South Sudan National Movement for Change a szintén equatoriai Joseph Bakosoro vezetésével, hogy a legfontosabbakat említsük). Dél-Szudán decentralizált, kvázi-föderatív állam, tartományokra tagolódik (a függetlenségkor ezek száma tíz volt, számukat 2015 októberében a kormány egyoldalúan 28-ra, majd egy újabb elnöki rendelettel 2017 januárjában 32-re növelte). Az ország területén három nagyobb, történelmi régiót különböztetünk meg, ezek: Equatoria, Bahr el-Ghazal és Felső-Nílus. Az equatoriai régió lakóit nevezzük equatoriaiaknak.
- 20 Az eredeti SPLM-IO, az ARCSS lázadó aláírója. Riek Machar 2016 áprilisában főhadiszállásáról néhány ezer katonával visszatért Dzsubába hogy Salva Kiirrel és az SPLM-mel együtt megalakuljon az átmeneti egységkormány (Transitional Government of National Unity - TGoNU) és dolgozzon az ARCSS ütemtervének megvalósításán. 2016 júliusában a dzsubai incidenseket követően azonban Macharnak katonáival együtt újra menekülnie kellett, azóta száműzetésben él. Salva Kiir pedig Machar távozása után szövetségését, a szintén nuer Taban Deng Gai-t nevezte ki az SPLM-IO élére, hogy az ARCSS formailag életképes maradjon. Így jött létre az SPLM-IO-Deng és vált újra lázadó csoporttá az SPLM-IO-Machar.
- 21 A két aktív olajmező-csoport közül 2017-ben a Felső-Nílus tartományban lévőknél maradt kitermelés, a Unity tartománybeli olajmezőn a kitermelés évek óta leállt.
- 22 Dél-Szudánnak nincs tengerpartja, a kitermelt olajat Szudán területén keresztül pumpálják a Vörös-tenger partján lévő Port Szudán kikötőjébe. Az olajvezeték és a tankerek használatáért, valamint kárpótlásul Kartúm kiesett bevételéért a dél-szudáni függetlenség miatt a két ország 2012 szeptemberében az országszétválási tárgyalásokon AU mediálásával hordóknénti 25 USD-ről (9 USD tranzitdíj és 16 USD átmeneti pénzügyi hozzájárulás) állapotott meg (AUHIP, 2012).
- 23 Az ellenzék a nemzeti párbeszéd előfeltételeként kéri, hogy tartsanak egy kerekasztal beszélgetés semleges területen, ahol az összes dél-szudáni politikai csoport képviseltesse magát és ahol a nemzeti párbeszéd kereteiről állapotjanak meg (Political Opposition Forces, 2017).
- 24 Az ENSZ BT 2304-es határozata egy 4000 fős regionális védelmi erő (Regional Protection Force, RPF) felállításáról határozott válaszul a 2016 júliusi dzsubai incidensekre. Az RPF Dzsubában állomásozna, hogy biztosítsa a főváros védelmét és megakadályozzon minden jövőbeli dzsubai összecsapást. Az RPF ötlete a szakirodalom szerint (pl. Kindersley-Rolandsen, 2016) megkésített és gyenge. Az RPF első csapatai 2017 április végén érkeztek Dzsubába.
- 25 Az UNMISS vezetője 2011-től 2014-ig.
- 26 Ezek a dél-szudáni politikai gondolkodásnak megfelelően összefonódnak, tkp. minden ellenzéki csoportnak van politikai és katonai szárnya, kivéve a külföldön tevékenykedőket.

Felhasznált irodalom

- AUHIP (2012): African Union High-Level Implementation Panel for Sudan and South Sudan: Agreement between the Government of the Republic of South Sudan and the Government of the Republic of the Sudan on Oil and Related Economic Matters. Addis Abeba. 2012. szeptember 27.
- Badie, Bertrand (2000): The Imported State. Stanford: Stanford University Press
- Bayart, Jean-François (2009): The State in Africa, the Politics of the Belly. Cambridge: Polity Press
- Chandler, David (2015): „Resilience and the ‘everyday’: beyond the paradox of ‘liberal peace’”. *Review of International Studies*. Vol. 41., No. 1. January, 27-48. pp.
- Chandler, David (2016): „New narratives of international security governance: the shift from global interventionism to global self-policing”. *Global Crime*. Vol. 17., No. 3-4., 1-17. pp.
- Collins, Robert O. (2008): A History of Modern Sudan. Cambridge: Cambridge University Press
- Economist (2017): To fight hyperinflation, South Sudan decides to tax aid workers. <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21718822-famine-war-and-incompetence-worlds-newest-country-fight-hyperinflation> , (letöltés ideje 2017. március 18.)
- ENSZ BT (2017): Report of the Secretary General on South Sudan (covering the period from 16 December 2016 to 1 March 2017). 2017. március 16.
- Fukuyama, Francis (2005): Államépítés. Kormányzás és világtrend a 21. században. Budapest: Századvég Kiadó
- G7+ (2011): A New Deal for engagement in fragile states. <https://www.pbsbdialogue.org/en/new-deal/about-new-deal/> , (letöltés ideje 2014. március 23.)
- de Guevara, Berit Bliesemann (2008): „The State in Times of Statebuilding”. *Civil Wars*. Vol. 10., No. 4., 348-368. pp.
- ICG (2017): International Crisis Group: „Instruments of Pain (II): Conflict and Famine in South Sudan”. *Africa Briefing*, No. 236, 2017. április 26.
- IGAD (2015): Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan. Addis Abeba, 2015. augusztus 26.
- Illés Zoltán (2010): „Szudán és a referendum”. *Afrika Tanulmányok*. Vol. 4., No. 4., 56-70. pp.
- Illés Zoltán (2011): „Dél-Szudán – a független állam létrejötte és kihívásai”. *Külgügyi Szemle*. Vol. 10., No. 2., 176-197. pp.
- IRIN (2017): Politicised humanitarian aid is fuelling South Sudan’s civil war. <http://www.irinnews.org/opinion/2017/02/27/politicised-humanitarian-aid-fuelling-south-sudans-civil-war>, (letöltés ideje 2017. február 28.)
- Johnson, Douglas H. (2011): The Root Causes of Sudan’s Civil Wars. Kampala: Fountain Publishers
- Johnson, Hilde F. (2016): South Sudan: The Untold Story – From Independence to Civil War. London: I. B. Tauris
- Kindersley, Nicki - Rolandsen, Oystein H. (2016): „Briefing: Prospects for Peace and the UN Regional Protection Force in South Sudan”. *African Affairs*. Virtual Issue: Making Sense of South Sudan, 1-12. pp.
- Kiss J. László (2013): „Middle Eastern Studies and Theories of International Relations”. In: Dévényi Kinga (szerk.): *Studies on Political Islam and Islamic Political Thought*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem Grotius könyvtár, 99-129. pp.
- Lacher, Wolfram (2012): South Sudan: International State-Building and its Limits. Berlin: SWP
- Large, Daniel (2014): „Dél-Szudán visszatér a háborúhoz”. *Afrika Tanulmányok*. Vol. 8., No. 1., 35-42. pp.

- Marton Péter (2009): „Az államépítés sorrendisége és az afganisztáni bonyodalmak”. Külügyi Szemle. Vol. 8., No. 1., 18-40. pp.
- Migdal, Joel S. – Schlichte, Klaus (2005): „Rethinking the State”. In: Schlichte, Klaus (szerk.): The Dynamics of States: The Formation and Crises of state Domination, Aldershot: Ashgate, 1-40. pp.
- Poggo, Scopus S. (2009): The First Sudanese Civil War. New York: Palgrave Macmillan
- Political Opposition Forces, Republic of South Sudan (2017): Press release. <https://www.malakalpost.com/the-political-opposition-forces-press-release> , (letöltés ideje, 2017. április 30.)
- Rolandsen, Oystein H. – Daly, Martin W. (2016): A History of South Sudan. Cambridge: Cambridge University Press
- Taban, Bishop Paride (2015): This truth to us South Sudanese. <http://www.internetidea.com/demo/comboniane/index.php/this-truth-to-us-south-sudanese/> , (letöltés ideje, 2015. október 29.)
- Thomas, Edward (2015): South Sudan, a Slow Liberation. London: Zed Books
- Tüske László (2012): „Az alattvaló és az állampolgár – Szempontok az „arab tavasz” egyiptomi fejleményeinek értelmezéséhez”. Külügyi Szemle. Vol. 11., No. 1., 21-43. pp.
- Young, John (2006): The South Sudan Defence Forces in the Wake of the Juba Declaration. Geneva: Small Arms Survey

A szerzőről

Doktorjelölt

Budapesti Corvinus Egyetem

Nemzetközi Kapcsolatok

Multidiszciplináris Doktori iskola

About the Author

PhD Candidate

Budapest Corvinus University

International Relations

Multidisciplinary Doctoral School

nganaszan@yahoo.com

English Abstract

Experimental analysis of the formation and transformation of the state of South Sudan

The article seeks to give an overview of both the internal and external state building processes of South Sudan, not only looking at the newest state of the African continent since 2011, but also in a historic perspective with all the colonial legacy it inherited. It draws an analytical framework, which is capable of answering such questions as: What techniques have the internal and external actors used in the formation of the South Sudanese state? What results can we attach to these techniques in both the virtual and real political spaces? What are the connections of these techniques and their results to the outbreak and possible resolution of the ongoing civil war in the country?

EGY EREDETI AFRIKAI HANGSZERTÍPUS, A LAMELLOFONOK JELLEMZŐI ÉS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

BRAUER-BENKE JÓZSEF

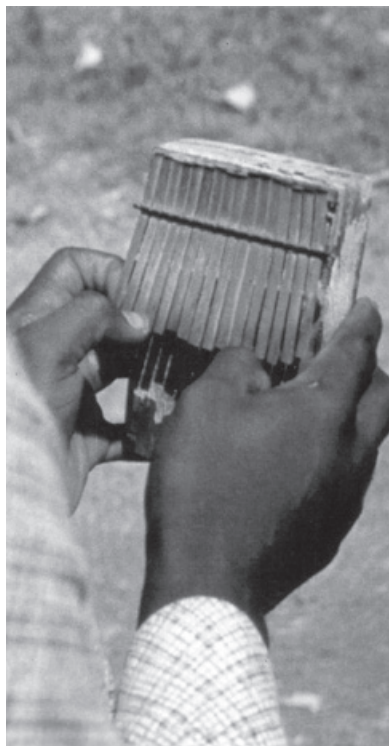
A hangszer típusok történeti hátterének vizsgálata arra mutatnak, hogy a zenei stílusoktól eltérően kevésbé konstans elemei a kultúrának, valószínűsíthetően azért, mert az olyan ismeretek és kulturális javak, amelyeknek cselekvő részese egy-két személy vagy a közösség elenyésző kisebbsége, sokkal könnyebben terjednek, mint azok, amelyhez a közösség egészének az aktív elfogadása szükséges. Eppen ezért a kereskedő karavánok teherhordói vagy a törzsfők kíséretében álló zenészek hangszerei, illetve az európai hajókon szolgáló fekete tengerészek által alkalmazott hangszer típusok könnyen elterjedhettek az általuk bejárt idegen területek zenész rétegei között és a helyi zenei igényeknek megfelelő módosítások után, könnyen adaptálódhattak a helyi zenei hagyományokhoz. Mivel szubszaharai Afrikában a korábbi időszakokban mind a teherhordás, mind az utazás dominánsan emberi erővel történt, ezért a más kontinenseken is elterjedt mobilizálható aerofon és membranofon hangszer típusok mellett kialakultak autochton, eredetileg a lépésritmus erősítésére szolgáló hangszer típusok, mint például az idiofonok csoportjába tartozó lamellofonok. (1. kép) Később, ezek a hangszer típusok továbbfejlődve már komolyabb zenei teljesítmények előadására is alkalmassá váltak.

1. kép Gyalogos teherhordás lamellofonnal, Kamerun (Kubik 1989 nyomán)

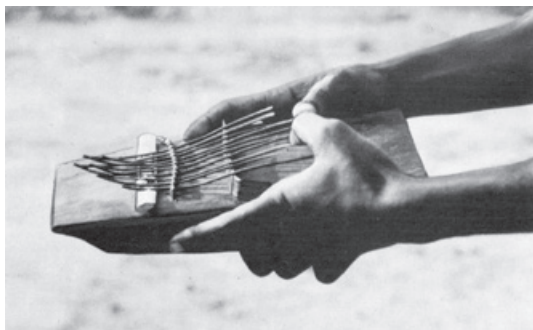
Közép-Afrikában a lamellofonok legelterjedtebb elnevezése a *sansa* vagy *zanza* (Ankermann, 1976:32). A *sansa* elnevezés David Livingstone misszionárius és Afrika kutató által vált ismertté (Tracey, 1961:17). Egyéb ismert elnevezései és egyben a főbb típusok a *marimba* (*malimba*, *kalimba*), *mbira* (*ambira*, *ambila*) és a *likembe* (*ikembe*, *kembe*) vagy *sanji* (*kisaanj*, *esanji*, *chisandzi*). Az angol (thumbpiano), és a német (Daumenklavier) elnevezések fordításával, a magyar nyelvű irodalomban is megjelent az „ujjzongora” elnevezés, ami ilyen formán félrevezető, mert az idiofon hangszerekhez tartozó lamellofonoktól eltérően a zongora a Hornbostel-Sachs hangszertipológiai rendszerezés alapján a chordofon hangszertípusok közé tartozik. A lamellofon kifejezés használata mellett két fő érv sorolható fel: 1) jól illeszkedik a Hornbostel-Sachs hangszertipológiai rendszerbe és emiatt a nemzetközi organológiai nomenklatúrába; 2) a hangszer sokféle helyi elnevezése helyett indokolt egy általános, tudományos megnevezés használata.

A pengetéssel megszólaltatott lamellofonok fő jellemzője, hogy a fa vagy egyéb anyagból készült jól rezonáló hangszertestre, egy keresztléccel az egyik végükön rögzítve, szabadon rezgő nyelvek vannak erősítve. Felépítését tekintve a dorombhoz hasonlóan megkülönböztethetünk a hangszertesttel azonos anyagból készült hangképző nyelvvel rendelkező idioglottlamellofonokat (2. kép), illetve más anyagból készült hangképző nyelvvel rendelkező heteroglottlamellofonokat. (3. kép) A fejlettebbnek tekinthető, fémmelvezetes heteroglottlamellofonok nem feltét-

◁ 2. kép Idioglottlamellofon, Kamerun
(Kubik 1989 nyomán)

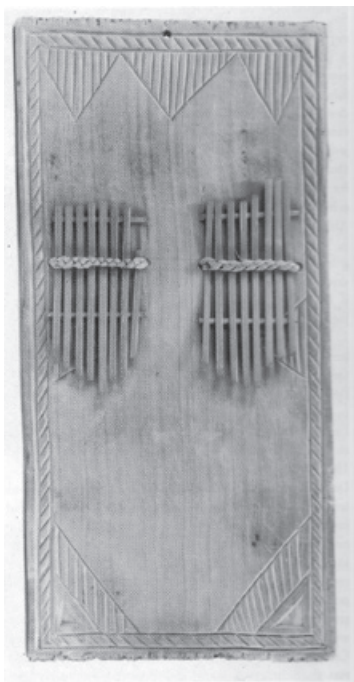
✓ 3. kép Heteroglottlamellofon, Gabon
(Gansemans-Schmidt-Wrengert 1986 nyomán)

lenül rendelkeznek magasabb lamella számmal, mert Dél-Afrikában a mindössze 6 lamellás heteroglott típusok mellett 15 lamellás idioglott típusok is megtalálhatóak. A lamellofonok rezgő hangszertestébe kavicsokat vagy fémdarabokat is helyezhetnek, ami által a rezonanciát erősítik. Némely típus hangszertestének alsó részén kisebb vagy egészen nagy hangnyílásokat is kialakíthatnak, amelyeket a zenész játék közben a testéhez szorítva módosíthatja a hangszer hangmagaságát. Néha a nyílásokat pókselyemmel fedik, hogy az így kialakított membránnal, felhangokban színesebb dallamot kapjanak.

A lamellofonok lehetnek párhuzamosan elhelyezkedő, egy-két-három soros felépítésűek vagy egymástól elkülönülő lamellacsoportra felosztott típusúak, mint például a Nigéria keleti részén élő Biafra övezet **igbo** népcsoport 2x8 osztott lamellás típus idioglott hangszere. (4. kép) A leggyakoribb a 8-12 billentyű, de például Tanzániában 34-45 billentyűs lamellofonok is kialakultak. Ilyen nagyszámú billentyűzet esetén nem mindegyiket pengetik, és a többi billentyű csak rezonátorként funkcionál. A legösszetettebb lamellofonok Zimbabwében alakultak ki, amelyek két-három billentyűsorral rendelkeznek.

A legtöbb lamellofon önmagában nem ad elegendő hangerőt, ezért sokszor valamilyen egyéb rezonáns testbe, pl. kivájt tőkhé vagy újabbban, fémhordóba helyezve játszanak rajta. (5. kép) A lamellofon hangolása régióként eltérő és a helyi zenei igényeknek megfelelő pentaton, hexaton és heptaton hangolású is lehet. A billentyűzet kialakítását a játéktechnika befolyásolja. A hangszer két kézzel fogják és a két hüvelykujjal pengetik. Kiforrottabb technikával az ölbe helyezett hangszeren a

4. kép Osztott lamellás uboakalamellofon, Nigéria
(Kubik 1989 nyomán)

5. kép Lamellofon tőkhéj rezonátorral, Közép-afrikai Köztársaság (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

▲ 6. kép Venda zenész hüvelyk és mutató ujjas játéktechnikával, Dél-afrikai Köztársaság (Kirby 1968 nyomán)

hüvelykujjak mellett a mutatóujjakkal is pengetnek. (6. kép) A billentyűzet közepén két részre osztható. Középen helyezkednek el a legalacsonyabb hangok. Heptaton hangolás esetén az egymás mellett levő billentyűk nem feltétlenül egymás melletti hangoknak felelnek meg.

A lamellofon játékosok eltérő képességei, kezdeményező képességei a közösség lamellofon játéka is kihatnak. Az individuális megoldások, amennyiben elnyerik a közösség tetszését a hagyományozódás részévé válnak. Zimbabweban a **shona** népcsoport *mbira* lamellofon játékosai közül az egyik előszeretettel alkalmazta a legmélyebb hangú lamellát, amelynek a „benzi – az örült ember lett az elnevezése és a „gadzanga” elnevezést a következő lamellára használták, amelynek jelentése „kontroll az izgalom fölött, amelyet a benzi okozott” (Berliner, 1978, 57).

A lamellofonok xilofonokkal rokonítható elnevezéseinek és hangolásai módjainak hasonlósága miatt Arthur Jones felvetette annak a lehetőségét, hogy a lamellofonok eredetileg a délkelet-ázsiai eredetű xilofonok kisebb, mobilizálható változataiként alakulhattak ki valahol a Közép-Afrika térség déli részén (Jones, 1964: 153). Jones komparatív vizsgálatában a szanza/szanza/kiszanzi elnevezéseket a malgasz „csánacsana” (hol a „na” néma) szó gyökerével hozza kapcsolatba, illetve az ebből képzett „micsánacsana” kifejezéssel amelynek jelentése ’éles metsző hangot kibocsátani’ (Uo: 153). A lamellofonok kialakulásának helyét és idejét illetően megoszlanak a vélemények. Gerhard Kubik elmélete alapján már a Kr.e. 1. évezredben kialakulhattak a lamellofonok bambusz lamellás változatai és ettől függetlenül alakulhattak ki a vas lamellás lamellofonok a 7. században valahol a mai Mozambik partvidékén vagy belső területén (Kubik, 1998:110-112). Mindenesetre Zambiában a Kisale-tó mellett feltárt kiszale-kultúra ásatásaiból előkerültek a 10.-14. század közötti időszakra datált kovácsoltvas lamellák, amelyek lamellofonokat feltételeznek (Ganseman, 1986: 12). Ezek alapján korábban úgy vélték, hogy valahol a Kongó alsó folyásának a vidékén alakult ki a hangszertípus (Kubik, 1982:118). Viszont Cavazzi és Merolla 17. századi Angola és Kongó királyságokat bemutató leírásaikban nincs nyoma a lamellofonoknak. Praetorius 1620-as „Syntagma musicum” című művében szintén nem szerepel. Viszont a jezsuita szerzetes Filippo Bonanni 1723-ban megjelent „Gabinetto Armonico” című, hangszereket bemutató könyvében már szerepel, mint „Marimba de Cafri”. (7. kép) A dos Santos féle leírás alapján valószínűleg

◀ 7. kép Dél-afrikai marimba lamellofon
(Bonanni 1723 nyomán)

núsítható, hogy a lamellofonok először a Zimbabweban élő **kalanga** népcsoportnál jelenhettek meg, akiket dos Santos „kaffirkarangáknak” nevez (Kirby, 1968:66). Joao dos Santos atya leírásából tudható, aki 1591-ben a Zambézi folyó mellett Tete városában tevékenykedett, mint keresztény hittérítő, hogy a kaffirok (hitetlenek) egy *ambira* elnevezésű, fából készült hangszeren játszanak, amelynek tűzben edzett vas billentyűi vannak, és amelyet egy tökből készített edénybe helyeznek oly módon hogy a vasbillentyűk kilátszanak és ezeket pengetve játszanak a hangszeren (Theal, 1901:202-203). Wangemann 1886-ból szintén leírja, hogy a **venda** népcsoport *mbila* elnevezésű lamellofonja, kicsit eltér a **kalanga** népcsoport *bela* elnevezésű hasonló hangszerétípustól, amelynek fémből készült lamellái vannak és egy tökhéj edénybe helyezve játszanak rajta (Wangemann, 1886:167). A későbbiekben a tökhéj rezonátort felváltották a tartósabb és erősebb hangerőt biztosító vashordó rezonátorok. Botswana-ban a *mbira* elnevezésű lamellofonokat már jellemzően egy kisméretű, vashordóra helyezve használják.

A lamellofon hangszer típusa a népzene-kutatók szerint a 19. század vége felé kezdett el a Kongó folyó mentén fölfelé terjedni a gyarmati közigazgatásban alkalmazott **lingala** nyelvű teherhordók és szolgák által, akik eredetileg a lépésritmus erősítésére használták a lamellofonokat (Kubik, 1982:118). Ezen a területen a hangszer elnevezése *likembe* és a „likembe-zene” jellegzetes, a közép-afrikai bantu nyelvű népek nyugati csoportjára jellemző stílusbeli vonásokat hordoz, amely vonások a nem bantu nyelvű (pl. **ngbandi**, **gbaya** és **azandé**) népcsoportok zenei hagyományaiba is kimutathatóak, és csak fokozatosan alkalmazkodtak a helyi zenei stílusokhoz. Mivel a „likembe-zene” a közép-afrikai bantu nyelvű népek nyugati csoportjára jellemző stílusbeli vonásokkal rendelkezik, csak fokozatosan alkalmazkodott az egyéb helyi zenei stílusokhoz. A 20. század elején a lamellofon hangszer használata tovább terjedt észak-keletre Ugandába, és az ott élő nilusi nyelveket beszélő népcsoportok is elkezdték használni (pl. **alur**, **acoli**, **lango**). Uganda északi területeiről a déli vidékek felé terjedt el a hangszer típusa és a bantu nyelvű **soga** és **gwere** népcsoportok is átvették. Mindeközben a Kongói DK Kasai tartományból a lamellofonok használatának szokása elterjedt Angola keleti vidékein és az 1950-es években, Délkelet-Angolában a koisan nyelvet beszélő **kung** „busman” népcsoport is átvette. Ez a példa jól illusztrálja, hogy a zenei jellegzetességek eloszlása igen gyorsan változhat és az ezeket leképező elterjedtséget illusztráló térképek csak akkor használhatóak, ha viszonylag rövid időintervallumon belül vizsgált anyagra támaszkodnak.

Nyugat-Afrikában jóval ritkább elterjedést mutatnak a lamellofonok, mint a közép-kelet és dél-afrikai bantu nyelvű népek körében. Az eddigi adatok alapján a Száhel-övezetben élő **songhai** népcsoport *jidiga* lamellofonja a hangszer típus legészakibb elterjedése, mert Észak-Afrika berber és arab népcsoportjai nem használnak lamellofonokat. A nyugat-afrikai lamellofonok morfológiai vizsgálata rámutat arra, hogy a térségben a vas lamellás lamellofon típusok jövővény hangszeresek, amelyek kialakításában helyi hatások érvényesülése is megfigyelhető. Például a Sierra Leonében használt *kondi* vagy *kututen* lamellofon hangszer teste alakját tekintve egy rövidnyakú lantot formáz, amely azt mutatja, hogy kialakulásában többféle hatás

^ 8. kép Kondi lamellofon, Sierra Leone
(Kubik 1989 nyomán)

^ 9. kép Abidigbo lamellofon, Nigéria
(Kubik 1989 nyomán)

érvényesült. (8. kép) Az önmagában nem túl erős hangerővel rendelkező pengetett hangszertípusnál lant formájú rezonátor testet alkalmaztak, amely jelentősen megnöveli a hangerejét. Mivel a lant típusú hangszerek Közép-Afrikában a lamellofonok kialakulásának területén ismeretlenek, a nyugat-afrikai *kondi* lamellofon típus kialakulásához szükség volt az észak-afrikai eredetű lant típusú hangszerek dél irányba, illetve a közép-afrikai eredetű lamellofon típusú hangszerek észak irányba történő terjedésére. A *kondi* lamellofon a halászatra és kereskedelemre szakosodott, ezért az európai hajókon matrózként és navigátorként alkalmazott **kru** népcsoport által került Közép-Afrikából Libériába, onnan áterjedt Sierra Leonéba, majd Elefántcsontparton is megjelent. Nigéria nyugati részén a **yoruba** népcsoport körében elterjedt az *agidigbo* elnevezésű, doboz alakú rezonátor szekrényes lamellofon amelynek a korábban fatörzsdarabból készített rezonátorszekrényét az 1970-es évektől, egyéb előregyártott dobozokból, pl. szappanosdobozból készítik, amelyre pick-up-ot is szerelnek, és az erősítőbe kötik. (9. kép) A lamellákat leszorító bádoglapra laza illesztéssel üdítőüveg kupakokból csörgőt szerelnek. A helyi orális hagyományok szerint, az *agidigbo* lamellofont, egy bizonyos Tafa nevezetű Oyo-beli zenész találta fel az 1950-es években és onnan terjedt el a használata (Kubik, 1989:116). Az *agidigbo* lamellofon tulajdonképpen a joruba népcsoport által használt, *molo* elnevezésű, tökrezonátorral ellátott lamellofon feljavított változata, ami a Togóban használt *gidigbo* lamellofonnal és az afrikai származású, kubai *marimbulával* is rokonítható. A Nigéria délkeleti részén élő **igbo** népcsoport *uboaka* elnevezésű lamellofonjának 8 lamellája és a hangolási módja a közép-afrikai lamellofonokkal rokonítható, viszont a kerek doboz alakú rezonátortest helyi jellegzetesség, ami az **igbo** népcsoportnál alakulhatott ki (Kubik, 1989:74).

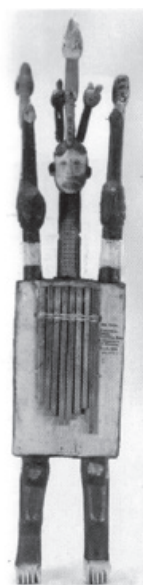
Ezzel szemben az **igbo** népcsoport körében szintén elterjedt kalabar típusú lamellofonok lamellái bambuszból készülnek és hangszertest díszítésének adathordozó funkciója is van, mert a Dél-Nigériára jellemző „nsibidi” ideogram írás van belekarcolva vagy égetve a hangszertestbe. (10. kép) A „nsibidi” írásmódot a helyi titkos társaságok használták, amely egyes feltételezések szerint az Kr.e. 5-4 évezred óta ismert lehet, vagy ami még valószínűbb, a nigériai Cross River tartomány 2. századi monolitjaival lehet egyidős. Ezért nem kizárt, hogy ez a lamellofon típus viszont a közép-afrikai vas lamellás típusoktól függetlenül sokkal korábban is kialakulhatott. Szintén korábbi hatást tükrözhet, a Biafra kulturális övezetben élő **igbo** népcsoportnál a fejlett díszítőművészet tükröző antropomorf lamellofonok használata, amelyek billentyűzetét rafiából készítik és keresztfonással rögzítik a szintén a rafiapálma anyagából készült hangszertestre. (11. kép)

A személyes használatú, díszített nyugat-afrikai lamellofonoktól eltérően a jellemzően díszítetlen lamellofonokat Közép-, Kelet- és Délkelet-Afrikában leginkább vallási és rituális kontextusban használják (Schmidt, 1989:75). Például Zimbabwében a **sona** népcsoportnál a mbira dza vadzimu hangszer jelentése „mbira az ősök szelleme”. Ezzel összefüggésben a helyi zenészek, akik az ősök szellemeinek üzeneteit tolmácsolják, igen magas társadalmi státusszal bírnak. A Kongói DK délkeleti részén a tva (pigmeus) népcsoport emberfejes lamellofonjai a helyi varázsló kultusszal hozhatóak összefüggésbe, amelynek során a *kankobele* lamellofont a természet erőit megtestesítő oroszlánok távoltartására használják. A Kongói DK északi részén az **azandé** népcsoportnál a *sanza* hangszertestét alkotó női torzó kissé hajlított lábai és a felemelt kezei a női behódolást jelképezik (Södeberger, 1972:28-32). A lamellofonok női antropomorfizmusa összefügg azzal, hogy a lamellofon játékosok jobbára férfiak.

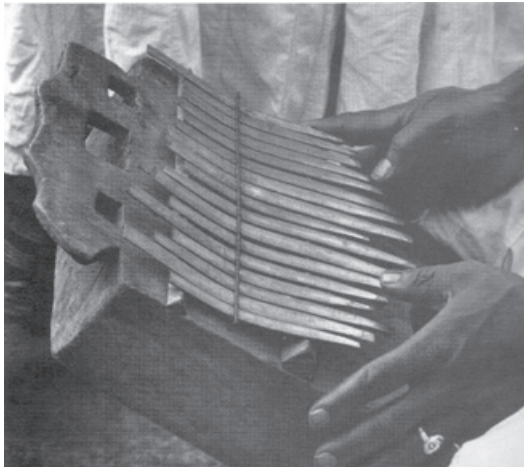
10. kép Lamellofonok „nsibidi” ideogram írással díszítve, Nigéria (Kubik 1989 nyomán)

11. kép Antropomorf lamellofon, Nigéria (Kubik 1989 nyomán) >

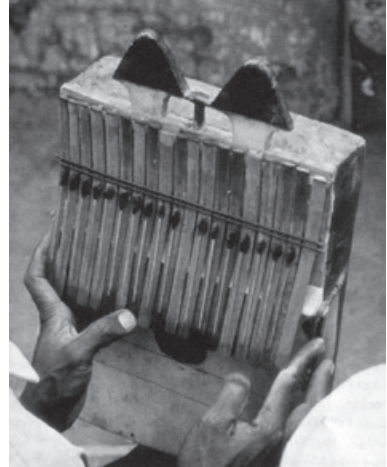

A Kamerun nyugati és északnyugati részén élő **bamiléké** népcsoport *lukuka* lamellofonjain a lamellák hangmagassága nemcsak a hosszúktól függ, mert a szabad végükre még különböző anyagú pasztákat ragasztanak, ami által változó hangmagasságot érnek el (12. kép). A lamellofonok rezonátorteste puhafából készül és a hangszer fedőlapjának alján és a hangszerestest alján szintén található egy hangrés, ami a hangszint és hangerőt módosító pókselyemmel van befedve. Kamerunban a szavanna vidék jellegzetes növényéből, a raffiapálmából készíti a **vute** népcsoport a *timbrh* elnevezésű lamellofonját (Kubik 1989:52). A *mwintimbr* kisméretű lamellofon, amelyet szólóhangszerként alkalmaznak és legfőbb funkciója a teherhordó gyaloglók lépésrítmusának az erősítése. A kezdetben szólóhangszer funkciókat betöltő *timbrh* lamellofon városi hatásra, az 1950-es évektől táncsoportok kísérő hangszerévé vált (Uo:50). A hangszer a funkcióváltozás következményeképp felépítésében is átalakult, mivel a rezonátor test közel a duplájára nőtt, megnőtt a hangereje. A lamellák száma 16-ról 19-re növekedett és a lamellákon fekete méhviasszal rögzítve szintén raffiából készült rezonáló tüket rögzítenek, amiket összehangolnak az oktáv párokban hangolt lamellákkal. (13. kép) Játék közben mindig az egymás melletti két lamellát pengetik meg a hüvelyujjakkal.

A Kamerun középső részén élő **tikar** népcsoport használja a *mbongo* lamellofonjának rezonátor teste a raffia pálma levélszárából van kialakítva. A 12 lamellát ún. kameruni–hangolással hangolják, amelynél a legmélyebb hangok a középső lamellákkal szólaltathatóak meg. A *mbongo* lamellofonon négy ujjas játékmóddal játszanak, ahol a két hüvelykujj mellett a két mutató ujjukat is használják a zenészek a lamellák pengetésére. A hüvelyujjakkal lefelé pengetik a mélyebb hangú lamellákat, míg a mutató ujjakkal a magasabb hangú lamellákat felfelé pendítik meg. (14. kép) Ez a játéktechnika Zimbabweban, a Zambézi-folyó környéki vas lamel-

▲ 12. kép Lukuka lamellofon hangoló pasztás lamellákkal, Kamerun (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

▲ 13. kép Timbrh lamellofon méhviasszal rögzítésű hangoló tükkel, Kamerun (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

▲ 14. kép Tikar zenész hüvelyk és mutató ujjas játéktechnikával, Kamerun (Kubik 1989 nyomán)

▲ 15. kép Mbomenjyán lamellofon hangoló tűkkel, Kamerun (Kubik 1989 nyomán)

lás lamellofonok játékosaival megegyező játékmód. (vö. a 6. képen látható **venda** zenész játéktechnikája). A **tikar** népcsoport a profán zenei alkalmaihoz használja a **mbongo** lamellofont, viszont a szakrális zenéjükhez, a **mbongo**-tól felépítésében különböző lamellofon típust a **mbomenjyánt** használják (Kubik 1989:54). A lamellákra a **mbongohoz** hasonlóan felerősítik a fekete méhviasz rögzítésű rezonáns tüket, de attól eltérően a játéktechnikájukban csak a hüvelykujjakkal való hagyományos pengetést alkalmazzák (15. kép).

Eredetileg a Kongói DK területéről származó **likembe** típus (többes számban **makembe**) elnevezésénél néhány nyelvben egyéb prefixumot adnak hozzá, mint például **dikembe** vagy **ikembe**, vagy akár el is hagyhatják a prefixumot mint például a Közép-afrikai Köztársaságban a **mbimou (mpiemo)** népcsoport **kembe** lamellofon esetében. A szudáni és a nílusi nyelvekben, akik átvették a hangszertípust, mint például az észak-ugandai **acoli** népcsoportnál **lukemeaz** elnevezése. A délnyugat-angolai és az észak-nyugat zambiai népek körében, mint a **ngangela** és a vele rokon **mbunda**, a **luchazi** és a **mbwela** és ugyanezt a típust általánosan a **sanji** (*esanji, chisanji, kisaan* stb) teljes formájában a **chisandzi chalikembe** terminussal jelölik. A Kongói DK déli területein és Észak-Angolában a **chokwe** népcsoport körében elterjedt lamellofontípus az ún. **tshisanji** vagyis 'madárraj' (Schmidt-Wrenger 1985:III). A lamellák korábban kovácsoltvasból, újabban esernyőbordából készülnek. A **tshisanji** egyik altípusa a 8-10 lamellás **tshisanji-kakolondondo** ami a rákötözött tökrezonátortól eltekintve felépítésében a **likembe** lamellofonokra hasonlít. (16. kép) A másik altípus a **tsishanji-muyemba** 18 lapát formájú lamellája kovácsoltvasból készül és a hangszer elnevezése az „uyembara” a nők vörös agyaggal és pálmaolajjal bedörzsölt több soros parókájára utal. A **tsishanji-muyemba** típus 18 lamellája három sorban helyezkedik el: 5-5-8, amely felosztás megegyezik a helyi **ndjimba** elnevezésű

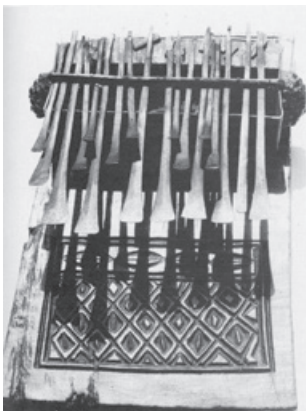

^ 16. kép Tshisanji kakolondondo lamellofon tökhøj rezonátorral,
Kongói Demokratikus Köztársaság (Ganseman-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

xilofon hanglapjainak hármass felosztásával. (17. kép) Ezért a lamellofonjátékosok a xilofonokon is tudtak játszani, mert csak ez a két hangszer típus van balról jobbra, a mély hangoktól a magasabbak felé hangolva.

A Kongói DK területéről származó több altípust magába foglaló *likembe* lamellofonok elterjedési területe: Kongói Köztársaság, Közép-afrikai Köztársaság szórvány területei, Kamerun délkeleti területei, észak-nyugat Zambia, kelet-délkelet Angola, Dél-Szudán, Uganda, Ruanda és Burundi szórvány területei, és Nyugat-Tanzánia. A Kongói DK déli területén, illetve Zambia és Angola területén a dobozos kialakítású fa (*Pterocarpus angolensis*) hangszerrestre jellemzően 8-12 számú kovácsoltvas lamellát és lamella feszítő keretet és hidat erősítenek. A *likembe* lamellofonok rezonátortestén két fűrt hangnyílás van kialakítva és a hangszerrest hátoldalán lévő

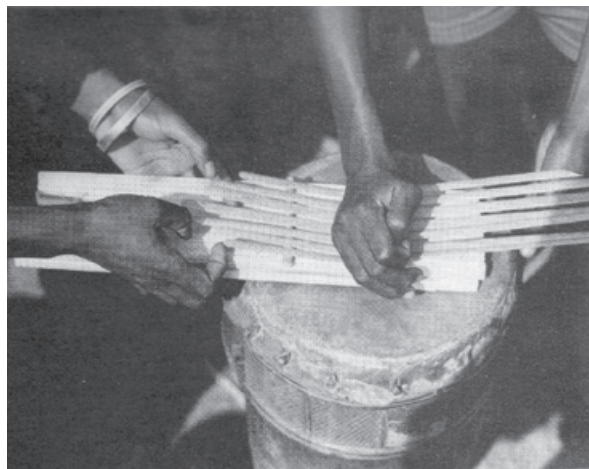

< 17. kép Három lamella-soros tsishanji-muyem-balamellofon, Kongói Demokratikus Köztársaság
(Ganseman-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

a balkéz mutató ujjával fogja le és nyitja a zenész, miközben a hangszertest alján lévő nyílást a testéhez szorítva nyitja és zárja, ami által hangszínváltozást ér el. Ezt a lamellofon típusát a hüvelykujj körmével pengetik, ezért *likembe* zenész jellegzetessége a betoredezett körömvég (Kubik, 1982:118). A Kongói DK délnyugati részén a **pande (pende)** népcsoport szintén *likembe* lamellofont használ, a két soros kialakítású lamellák azonban nem egymás felett, hanem egymással szemben helyezkednek el. A hexa vagy heptaton hangolású, 7-8 bambuszból készült lamellás hangszeren ketten játszanak (Schmidt-Wenger, 1986:184). Amíg a játékos mindkét kéz hüvelykujjával pengeti a lamellákat, addig a segítő középen leszorítja a lamellákat egy dobra. (18. kép) Ezen a lamellofon típuson egy deszkára vannak a lamellák felerősítve, ami önmagában nem lenne elégséges rezonátor test, ezért egy *ngoma* dob membránja funkcionál rezonátorként. A Kongói DK-ban a **chokwe** népcsoport ugyanezen a *likembe* lamellofon típuson úgy játszik, hogy a játékos a bal lába sarkával szorítja le a hangszert egy lefelé fordított lavórra (korábban nyilvánvalóan egyéb jól rezonáló edényre) és közben mindkét keze hüvelykujjaival pengeti a lamellákat.(19. kép)

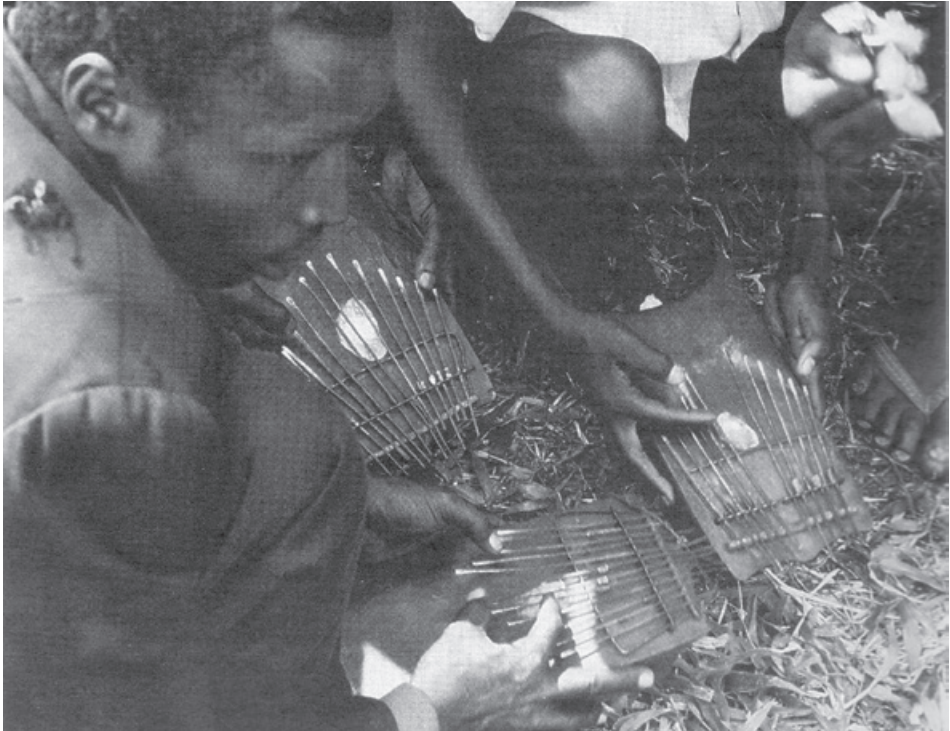
Ruandában a **hutu** népcsoport által használt *ikembe* lamellofon morfológiailag szintén a *likembe* típushoz tartozik, de attól eltérően viszonylag nagyszámú, 12-13 fém lamellával és pókselyemmel fedett hangnyílással is rendelkezik. Ruandában általában három zenész guggolva, egymás felé fordulva és a föld felett tartva a lamellofonokat játszanak. (20. kép) A játéktechnika a Kongó-medence népeitől származik, ahonnan a II. világháború alatt katonák terjesztették el a hangszert Ruandában (Schmidt-Wenger, 1986:144). Ennél a játéktechnikánál a jobb kéz mutatóujja

18. kép Dob rezonátoros *likembe* lamellofon, Kongói Demokratikus Köztársaság (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

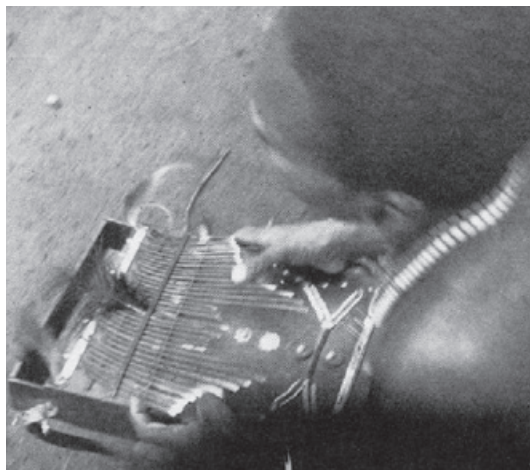
19. kép Lavór rezonátoros *likembe* lamellofonok, Kongói Demokratikus Köztársaság (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

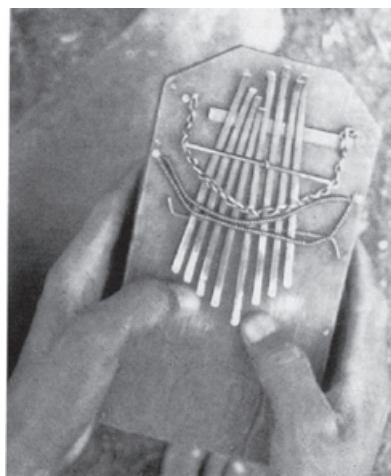
^ 20. kép Pókselyem rezonátoros ikembe lamellofonokon játszó hutu zenészek, Ruanda(Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

megállítja a rezgésben levő lamellát, vagy több lamellát hoz rezgésbe. Azonban a Kongó-medence népcsoportjaitól eltérően Ruandában epikai vagy történeti énekek kíséretéhez használják a lamellofonokat.

A kelet és délkelet-afrikai lamellofonok „rimba” vagy „limba” (sok bantu dialektusban az „r” és az „l” egy fonémának tekinthető) elnevezésük prefixumokkal kiegészítve, mint például a *kalimba* vagy a *marimba*. Például Zambia nagy részén és a szomszédos malawi, illetve Mozambik középső részén a *kalimba* (jelentése ’kicsi hangszer’) míg ettől délre inkább a *karimba* elnevezés az általános (Van Dijk, 2010:85). A bantu nyelvekben a „ka” diminutív prefixum (kicsinyítő előtag). Ezzel szemben a legnagyobb lamellofonok ebből a típusból Tanzániában találhatóak, mint például a **gogo** népcsoport *ilimba* elnevezésű 36 lamellás hangszerei, amelyeknél középen van néhány magas hangú lamella, ezeken azonban nem játszanak, csak rezonáns szerepük van. (21. kép) A Dodoma környékén élő **gogo** népcsoport tagjai a leghíresebb lamellofon játékosok. A **gogo** népcsoport a nilusi eredetű **masai** és déli-kusita nyelvű szórvány népcsoportok között, a környező nomadizáló népektől eltérő módon földműveléssel foglalkozik, ami egy kevésbé merev, adaptív életmódot tett lehetővé, és amely életmód valószínűleg összefügg a kiemelkedő zenei teljesítményükkel (Kubik, 1986:142).

▲ 21. kép Gogo zenész 36 lamellás *ilimba lamellofon*-nal, Tanzánia (Kubik 1982 nyomán)

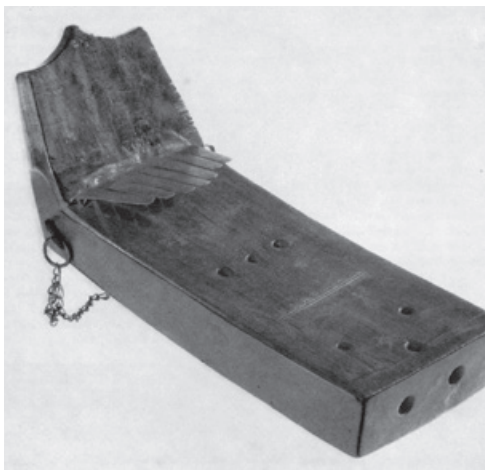

▲ 22. kép Malimba lamellofon, Tanzánia (Kubik 1982 nyomán)

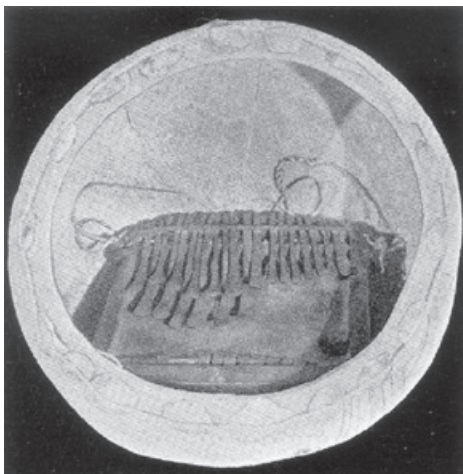
A Nyassza-tó északi partján a **panga (pangwa)**, a **gusii (kissi)**, a **kinga**, a **bena**, a **manda**, a **nyakyusa** és a **tumbuka** népcsoportok körében *malimba* a helyi lamellofon típus elnevezése (Kubik, 1986:164). A jellemzően 8 lamellás *malimba* lamellái korábban kovácsoltvas lemezekből, újabban kerékpár küllőkből készülnek. (22. kép) A lamellák alsó és felső rögzítésűek és vasból és üveggyöngyből készült láncokkal, amelyeket a lamellákra erősítenek, még pluszhangzást is elérnek. Játék közben a zenész a bal kéz középső ujjával takarja, illetve nyitja a hangszer hátlapján levő vibrátor nyílást, amivel a hangzást befolyásolja (Kubik, 1986:164). A *malimba* lamellofonokat vándorló emberek használják, hogy a lépteik ütemét gyorsítsák.

Mozambik északi területein a **makonde** népcsoport ún. *ulimba* vagy *uimba*-lamellofont használ, amelyek fontos jellemzője a lamellák rögzítésének a módja. A vasból készült és tűzben edzett, meghajlított lamellákat beleerősítik az egy darab fából kifaragott hangszertestbe, ezért nem kell egyéb rögzítő elem. (23. kép) Az *ulimba* lamellofonok előre meghatározott hangolásúak. Mind a 18 altípusra jellemző a 7 lamellás kialakítás, amelyek közül a középső a legmélyebb hangú, és amit mind a két irányba egyre magasabb hangú lamellák fognak közre. A szájhagyomány a **jao** népcsoporttól eredezteti az *ulimba* lamellofont, de valószínűsíthető, hogy a hangszertest faragásának és kialakításának a módjai inkább a **makonde** népcsoportra utalnak, akik Kelet-Afrika legjobb faragóiként ismertek (Dias, 1982:162). A **makonde** és a **mwera** népcsoportok körében szuahéli nyelven a lamellofonok elnevezése a *marimba ya mkono* vagyis 'marimba a kézben' míg a xilofonok elnevezése a *marimba ya vibao* azaz 'marimba fa nyelvekkel' (Reuster-Jahn, 2007:18).

Zimbabweban és a Zambézi alsó folyása mentén élő népcsoportok körében a legelterjedtebb lamellofon típus a tők rezonátoros *mbira*, amely hangszernevet a szintén tőkrezonátoros xilofonok elnevezésére is használják. A 17. század elejéről ismert

23. kép Uimba lamellofon, Mozambik
(Kubik 1982 nyomán)

24. kép Deze lamellofon tökhéj
rezonátorba helyezve, Dél-afrikai
Köztársaság (Kirby 1968 nyomán)

Joao dos Santos dominikánus szerzetes leírása Mozambikból (Ethiopia orientalis 1609) ahol már szerepel az *ambira* elnevezésű tökrezonátoros xilofon és lamellofon. A *mbira dza vadzimu* lamellofon a **shona** nyelvű népeknél elterjedt hangszer, amit nagyon sok az őstisztelettel kapcsolatos vallási ceremóniánál használnak (Goddard, 1996:86). A Zimbabwe középső és a Dél-afrikai Köztársaság északi részén élő **lebma** népcsoport is használ lamellofonokat, ahol a hangszertípus elnevezése *deze* (Kirby, 1968:65-66). A **lebma** szintén ismerik a *mbila* terminust, de ők a fémről készült lamellák elnevezésére használják. A 21 lamellás hangszertípust a **lebma** szintén tökhéj rezonátorba helyezve szólaltatják meg. (24. kép)

Az áttekintés összegzéseként megállapítható, hogy a lamellofon eredetileg csak a szubszaharai Afrikára jellemző pengetős idiofon hangszertípus, amelynek bambusz lamellás változata először Nyugat-Afrikában alakulhatott ki a Kr.e. I. évezredben, majd a bantu expanzió hatására, vagy ettől függetlenül, a Kongó alsó folyásának a vidékén újra kialakulhatott a 7. század körül időszakban. Ez utóbbit már a régészeti által feltárt 10-14. századra datálható vaslamellák és a 16. század végi időszakból származó leírások is bizonyítják. A hangszertípust a Kongó alsó folyásának vidékén eredeti funkciója szerint a gyalogos teherhordók lépésrítmusának az erősítésére használták, de a későbbiekben már kifejezetten zenei funkciójú változatai is kialakultak. A fém lamellás változatai a népzene kutatók szerint a 19. század vége felé kezdtek el a Kongó folyó mentén fölfelé elterjedni a gyarmati közigazgatásban alkalmazott **lingala** nyelvű teherhordók és szolgák által, és a 20. század elején a hangszer használata tovább terjedt észak-keletre Ugandába, és az ott élő nilusi nyelveket beszélő népcsoportok is elkezdték használni. Uganda északi területeiről a déli vidékek felé terjedt el a hangszertípus és a bantu nyelvű népcsoportok is átvették. Mindeközben a Kongói DK Kasai tartományból a lamellofonok használatának szokása elterjedt

Angola keleti vidékein és az 1950-es években, Délkelet-Angolában a koisan nyelvet beszélő kung (busman) népcsoport is átvette. A fém lamellás heteroglott típusok Közép-Afrika irányából elterjedve jelentek meg ismét a nyugat-afrikai régió területén élő bantu és a velük szomszédos volta-kongói nyelveket beszélő népcsoportjainak körében, de néhány bambusz lamellás idioglott típusal kapcsolatban felmerül annak is a lehetősége, hogy a korábbi lamellofonok fennmaradt hírmondói. Kelet-Afrikában szintén a bantu nyelvű népcsoportok körében jellemző a lamellofonok elterjedése és a nilusi népek körében jóval ritkább, illetve Észak-Afrika arab és berber népcsoportjainak körében nem terjedt el a használata. A szubszaharai Afrikából elhurcolt rabszolgáknak köszönhetően Dél-Amerikában és a Karib-térségben is elterjedt. ☀

Felhasznált irodalom

- ANKERMANN, Bernhard (1901): Die afrikanischen Musikinstrumente. Ethnologischen Notizblatt. Direktion des Königlichen Museums für Völkerkunde in Berlin. Band III.- Heft 1. Berlin: Druck und Verlag von A. Haack
- BERLINER, Paul F. (1978): The Soul of Mbira: music and traditions of the Shonapeople of Zimbabwe. University of Chicago Press: Chicago
- BONANNI, Filippo (1964): Antique musical instruments and their players: 152 plate from Bonanni's 18. century Gabinetto Armonico Filippo Bonanni; by HARRISON, Frank-RIMMER, Joan New York
- DIAS, Margot (1986): Instrumentos musicais de Moçambique. Lisboa :Instituto de Investigação Científica Tropical
- GANSEMANS, Jos-SCHMIDT-WRENGER, Barbara (szerk) (1986): Zentral Afrika. MB.Bd.1.Lfg.8. Leipzig
- GODDARD, Keith (1996): The Soul of Mbira Twenty Years on: A Retrospect. African Music, Vol. 7, No. 3 (1996), pp. 76-95.
- JONES, Arthur Morris (1964): Africa and Indonesia. Africa and Indonesia: The Evidence of the Xylophone and Other Musical and Cultural Factors. Leiden: Brill
- KIRBY, Percival Robson (1968): The Musical Instruments Of the Native Racia of South Africa. Johannesburg
- KUBIK, Gerhard (szerk) (1982): Ostafrika. Musikgeschichte in Bildern, Deutscher Verlag für Musik. Bd.1. Lfg. 10. Leipzig
- KUBIK, Gerhard (szerk) (1989): Westafrika. Musikgeschichte in Bildern, Deutscher Verlag für Musik. Bd.1. Lfg. 11. Leipzig
- KUBIK, Gerhard (1998): Kalimba – Nsansi – Mbira. Lamellophone in Afrika. Frölich und Kaufmann, Berlin: Museum für Völkerkunde
- REUSTER-JAHN, Ute (2007): The Mwera Lamellophone „Luliimba”. African Music, Vol. 8, No. 1, pp. 6-20.
- SCHMIDT, E Cynthia (1989): African Mbira as Musical Icons. In. Sounding Forms, African Musical Instruments. New York, 73-78.
- SÖDEBERGER, Bertil (1972): Ornamentation of the eSanza. In: African Arts 5. (1971-72) 28-32.
- THEAL, George McCall (1901): Records of South-Eastern Africa. Capetown
- TRACY, Hugh (1961): A case for the name Mbira. African Music Society Journal 2. 17.
- VAN DIJK, Marcel (2010): The Lala Kalimba: The Correlation Between Instruments and Style. African Music, Vol. 8, No. 4 (2010), pp. 84-100.
- WANGEMANN, Hermann Theodor (1886): Ein zweites Reisejahr in Süd-Afrika. Berlin

English Abstract

A unique African musical instrument – Characteristics and historical overview of the lamellophone

Lamellophone instruments represent an idiophonic string instrument type that is unique to Sub-Saharan Africa. The subtype characterized by its lamellae being made of bamboo must have emerged first in the first millennium B.C. in West Africa, and then it may have evolved again, either owing to the Bantu migrations or independently, in the Lower Congo region around the 7th century. This latter evolution is amply attested by excavated iron lamellae dating from the 10th to 14th centuries as well as by travellers' reports from the late 16th century. The original function of this instrument type in the Lower Congo basin was to reinforce the rhythm of the walk of porters, but later on versions serving an exclusively musical purpose also appeared. Ethnomusicologists hold that subtypes of this instrument having metallic plates began spreading inland along the Congo River around the late 19th century by the agency of Lingala-speaking porters and servants employed in the colonial administration. In the early 20th century the use of such instruments spread towards the northeast into what is today Uganda, where Nilotic-speaking ethnic groups adopted them. From the northern regions of Uganda the instrument type spread southwards and ended up being adopted by Bantu-speaking local ethnicities as well. Meanwhile the use of lamellophones was borrowed from Kasai Province (Southeast Congo) by the inhabitants of Eastern Angola, and in the 1950s they were further adopted by the !Kung (Bushmen) of southeast Angola, a Khoisan-speaking group. It was from Central Africa that lamellophone instruments with metallic lamellae reappeared among the speakers of Bantoid languages and neighbouring Voltaic peoples in West Africa. In East Africa too this instrument type is typically used by Bantu-speaking ethnic groups, while Nilotic speakers tend to have adopted it on a much more limited scale; it is virtually unknown among the Arabs and Berbers of North Africa. Under the influence of slaves originating in Sub-Saharan Africa, similar instruments have also spread into South America and the Caribbean.

A szerzőről

PhD, tudományos munkatárs
MTA BTK Zene-tudományi
Intézet

About the Author

PhD, Ethno-organologist
Institute for Musicology,
Research Center for the
Humanities, Hungarian
Academy of Sciences

brauer-benke.jozsef@btk.mta.hu

5th Pécs African Studies Conference

MAY 24-26, 2018

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

**METROPOLITAN
STATE UNIVERSITY™
OF DENVER**

May 24, Thursday

09:00 – 10:00 **Registration** (Szentágothai Research Centre, University of Pécs)

10:00 – 10:30 **Welcome addresses** (Room B001)

10:30 – 11.30 **Keynote lecture** (Room B001): Cole, L. (GM) “Creating and enhancing capacity in Africa for efficient economic and social development”

11:30 – 13:00 Morning panels I.

Room B001

Chair: Tarrósy, I.

Rising Africa, development, aid and democratization

1. Taylor (UK), Why “Africa Rising” is a Myth
2. Zajontz (UK), ‘China in Africa’ and the spatio-temporal fix: Theorising Sino-African corridorism
3. Hyden (USA), Beyond Foreign Aid in Africa: Challenges and Opportunities
4. Cibian (RO), Beyond Underdevelopment: ‘Hermeneutical translations’ and democratization efforts in Sub-Saharan Africa and Central and Eastern Europe

Room A001

Chair: Kopinski, D.

Developmental state, development policies, political economy

5. Biedermann (HU), African developmental states facing strengthening Chinese influence: opportunity or complication?
6. Klemensits (HU), The Singapore model for the developing Africa – The legacy of Lee Kuan Yew and the island state’s relations with Africa
7. Selatole (ZA), Development Policy Implementation in Southern Africa
8. Wiegatz (UK), The political economy of the revival of cooperatives under neoliberalism: the case of Uganda

Room A002

Chair: Thobhani, A.

Integration, regions, East Africa

9. Mathews (ET), Regional Integration: The African Union and the European Union
10. Milej (KE), A people-centred and participative regional integration? The case of the East African Community (EAC)
11. Bagi (HU), Female Political Representation in the EAC States
12. Solymári (HU), East African presence of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta

13:00 – 14:30 Buffet lunch

14:30 – 16:00 Afternoon panels I.

Room B001

Chair: Hyden, G.

Children, youth and education

13. Szilasi (HU), Change of children’s games and toys in the Congo
14. Gila – Latief (ZA), South African Youth in Politics
15. Peter (ZA), Young South Africans: Apathetic and Disinterested in Politics or Fed Up With the System?
16. Hideg (HU), Fair play in the shadow of the Kenyan education system

Room A001

Chair: Pásztor, Sz.

Communities, local actions

17. Masocha (ZW), Caring for corporate plants: Tobacco Contract farming in Chiweshe, Zimbabwe
18. Czirják (HU), Activization of local resources in slum upgrading
19. Dömös (HU), Local action in Italy: the centro sociale and migration from Africa
20. Folorunso (NG), Culture and cross-cultural understanding: a panacea for peaceful co-existence among ethnic groups in Nigeria

Room A002

Chair: Klosowicz, R. (PL)

Historical relations across Africa from the cold war up to the present day

21. Zamponi (I), The cold war in Africa. The contexts of the Horn of Africa and of Southern Africa
22. Búr (HU), Foe or Friend? South Africa in the bipolar system
23. Thobhani (USA), The Dynamics of Morocco’s Intra-Continental Relations under King Mohammed VI
24. Besenyő (HU), The Austro-Hungarian Empire as possible coloniser of Western Sahara in 1899

16:00 – 16:30 **Coffee break**

16:30 – 18:00 **Afternoon panels II.**

Room B001

Chair: Búr, G.

Migration and diaspora

25. Tabe (CM), Africa-EU

Security Cooperation:

Migration Crisis Management

26. Mormul (PL),

Protracted refugeeedom –

Sahrawi refugee camps in
Algeria

27. Shipilov (RU), Political

Influence of the Lebanese

Diaspora in Cote d'Ivoire

before the 2020 Elections

28. McLeod (USA), The

Feminization of Caribbean

Emigration and its Meaning

for Mothering and Masculinity

Room A001

Chair: Biedermann, Zs.

Business and trade

29. Mmereki (BW), Doing

business in Botswana: the

destination of choice

30. Oyewale (NG), The

Rise and decline of Cocoa

Production and its Economic

Implication on Cocoa Farmers

in Ondo State, Nigeria. 1950-

1980

31. Neszmélyi (HU),

Nigeria's foreign trade policy

in service of economic

diversification

32. Pasztor (HU), The New

Wave of Currency

Devaluations in Africa – Will

the Devalued Ethiopian Birr

Help Coffee Exports?

Room A002

Chair: Piknerova, L. (CZ)

Horn of Africa and security

33. Marsai (HU), Scramble

for the Horn of Africa

34. Benesova (CZ),

Ethiopian and Kenyan

Approach to Somalia since

1991: Comparative

Perspective

35. Gebrewahd (ET),

Securitization and

militarization of the Border:

Security dilemma in post-

1998 Ethiopia and Eritrea

36. Abbay (USA),

Ethiopia's Bumpy Road to

Democracy

18:30 – 19:30 Abdoul Camara's (SN) **African drum and dance show** (Nappali Café,

Király u.) (*bus transport will be provided*)

20:00 – 22:00 **Conference dinner** (Palatinus Hotel)

May 25, Friday

09:00 – 10:40 **Morning panels II.**

Room B001

Chair: Mormul, J.

China investing in Africa

37. Kopinski (PL), Chinese

investments in the Angolan oil

sector: continuity and change

38. Tycholiz (PL),

Dynamics of Chinese

investments in Angola:

looking beyond the oil sector

39. Zhao (CN), Risks and

Countermeasures of Sichuan

Enterprises'. International

Industrial Capacity

Cooperation with Africa

40. Ehizuelen (CN), China

Relocating Labour-intensive

Manufacturing Factories to

Africa: New Opportunities and

Strategies for Catch-up

Room A001

Chair: Hyden, G.

Sovereignty and identity

41. Mihatsch (AT),

Sovereignty in Africa. From a

European Idea to an African

Reality

42. Musabende (UK),

What should we make of

claims of 'African-ness' at the

African Union? Unpacking the

dynamics of African collective

identity

43. Balázs (HU), Sharing

sovereignty – state and non-

state actors in sub-Saharan

Africa supporting France's

perception as a great power

44. Sidelko (USA),

Morocco and the Arab Spring

Room A002

Chair: Marsai, V.

Issues of security

45. Kosciolok (PL), The

creation of the anti-genocide

movement in the USA in the

light of post-cold war

American policy on genocide

incidents in Africa and the

activities of non-governmental

organizations

46. Mokhawa (BW),

National Security Dilemmas of

Southern African States

47. Ruon Jal (ET), Question

of Viability of IGAD Mediation

Process on South Sudan

Conflict: The Challenges

Facing the South Sudan Peace

Process

10:40 – 11:00 **Coffee break**

11:00 – 12:45 **Morning panels III.**

Room B001

Chair: McLeod, J.

Interdisciplinary issues

48. Czerep (PL), Social media dynamics as a new factor in African politics

49. Elijah (CN),

Determinants of Continuous Usage Intention of E-Government in Ghana

50. Gúti (HU) – T.

Horváth (HU), Janus-faced paradigms in the African Union's language policy

51. Biernaczky (HU), Sub-

Saharan Africa's economy in the light of anthropological facts

Room A001

Chair: Wiegatz, J.

Emerging actors and their policies in Africa

52. Yetkin (TR), Turkey's relationship with Africa

53. Dudlák (HU), Between hard and soft: the political economy of Turkish involvement in Somalia

54. Csepregi (HU), The emerging role of non-traditional powers in African affairs – a case study of African-Israeli cooperation

55. Gerőcs (HU), Russia's Scramble for Africa. Critical overview

Room A002

Chair: Taylor, I.

Visegrad-Africa relations

56. Vecsey (HU), EU-Africa relations after Abidjan

57. Chmiel (PL), Visegrad Countries relations with Africa in the context of the ACP-EU Partnership Agreement after 2020

58. Tona (CD) –

Mutumbo (HU), Fostering the health care in Sub-Saharan Africa – introducing the pilot project of the Foundation for Africa Hungary

59. Ginelli (HU), The Ghana Job: Opening Socialist Hungary to the "Developing World"

60. Tarrósy (HU), Government scholarships as soft power tools: Hungary-Africa relations under Communism and in the post-Soviet era

12:45 – 14:00 **Buffet lunch**

14:00 – 16:30 (Room B001)

Visegrad Political-Scientific Symposium on Africa Policies and African Studies

With the participation of heads of departments of African Affairs in ministries of foreign affairs, as well as representatives of university departments/research centers of African Studies of the four Visegrad countries.

16:30 – 17:00 **Coffee break**

17:00 – 18:00 (Room B001)

Füssi Nagy Géza Memorial Lecture

Régi, T. (HU) "The problem of symbols: language and tradition in Africa"

18:00 – 18:30 **Closing**

19:00 – 20:30 **Buffet dinner**

21:00 – 24:00 DJ Director's **African Music Night** (Made in Pécs Café)

Klemensits Péter

Páncélos háború Észak-Afrikában (1940-1943)

A háborús hadszínterek közül mindig is az észak-afrikai volt a legkülönlegesebb, különösen az európaiak számára. Az ókori titkok, a hatalmas ismeretlen, a kietlen sivatagok, a kutatók és a hadtörténet rajongók figyelmét is felkeltették az évek során, korántsem véletlenül. A második világháború során olyan parancsnokok szereztek maguknak hírnevet ezen a hadszíntéren, akiket előtte kevésbé ismert a közvélemény, mint pl. Erwin Rommel vagy Bernard Montgomery. A harcok, páncélos pedig nem véletlenül lett az afrikai harcok emblemikus harceszköze.

A kötet tudományos igényességgel foglalja össze mindazon összetevőket, melyek végigkísérték brit páncélosok alkalmazását Észak-Afrikában 1940-1943 között, különös tekintettel a brit észak-afrikai hadvezetés hadászati és hadműveleti tervezésére, a főbb hadműveletek bemutatására és a páncélos csapatok alkalmazásához köthető tanulságok összegzésére. A páncélos fegyvernem alkalmazásán túl viszont az egész észak-afrikai hadszíntér legfontosabb – de kevésbé feldolgozott – stratégiai problémái is megjelennek a kötetben, nevezetesen, hogy az olaszok feletti győzelem után miként változott meg a hadászati környezet a britek hátrányára 1941 tavaszán, majd pedig 1942 elején, ez pedig milyen következményekkel járt Észak-Afrikára és a Közel-Keletre nézve, továbbá melyek voltak azok a hadászati döntések, melyek az 1943-as hadműveletek befejezéséhez vezettek.

Keresse a kötetet a Líra Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

Luba férfiak csoportja (festett tájképi háttérrel) (eredetileg: Colle, 1913)

NKONGOLO ÉS MBIDI KILUWE TÖRTÉNETE

(a fordítás forrása: Épopée luba, deuxième variante, informateur: Jérôme Banza (1937), in: John D. Studstill: Les desseins d'arc-en-ciel: Épopée et pensée chez les luba du Zaïre, 1984, Paris, Éditions du CNRS, 33-57. old., két, luba és francia nyelvű szöveg, amelyek közül itt a második hosszabb változat került lefordításra)

MEGJEGYZÉSEK ÉS FORDÍTÁS: BIERNACZKY SZILÁRD

Megjegyzések:

Az amerikai, bár Párizsban – a világhírű belga kutató, Luc de Heusch tanítványa-ként – doktorátust szerző etnológus 1972-ben járt az akkori Zairében (ma Kongói Demokratikus Köztársaság) gyűjtőúton. S került jegyzetfüzetbe ez a „történeti jellegű elbeszélés”, amely a gyűjtő műfaji megjelölése ellenére inkább eredetmítosz, semmint eposz (még ha benne is rejlik az eposz létrejöttének lehetősége). Mint ahogy a napjainkra gazdagon megismert luba folklór más forrásból sem mutatott fel a Közép-Afrikában egyébként gazdagon virágzó archaikus eposzokból példákat. Eddig főleg a részben elbeszélő, részben himnikus lírai karakterrel rendelkező *kasala* énekek (az Afrika-szerte ismert dicsérő ének egyik helyi típusa) kerültek be a nemzetközi kutatás véráramába.

Mutatják szövegünk történeti eredet-elbeszélésre utaló jellegét az informátor időnkénti un. magyarázatai vagy a szöveg végén a (mitikus) ősök családjainak mai leszármazásával kapcsolatos (részben fiktív, részben bizonyos névazonosságok alapján – Kongolo város! – valósnak tűnő) megjegyzései (hiányzanak belőle viszont az epikai szövegekre oly jellemző hosszabb énekes betétek). Még megjegyzendő, hogy a más területekről, más csoportoktól nagy számban ismert és a szóbeli történelem forrásául szolgáló luba eredetmítoszok/történetek főhőse nem az első mitikus/reális király, (N)kongolo, hanem a nagy területre kiterjedő luba birodalmat megalapító Kalala Ilunga.

Ami viszont a kongói (majd zaire-i, ma a Kongói Demokratikus Köztársaság-beli) luba népet illeti, az ország egyik meghatározó, mondhatni nemzetté kovácsolódt, domináns etnikai csoportja (nyelvük: a kiluba). A hatalmas ország különféle területein elhelyezkedő főbb csoportjaik: a legnagyobb lélekszámú sokmillióos déli katanga-lubák, a kisebb lélekszámú néhány millióos észak-nyugati kasai-lubák, de a nyelvi egységesülés jegyében mind inkább beolvad a luba nyelvközösségbe számos kisebb etnikum mint a luba-hembák (őket a harmadik luba csoportként is számon tartják), a tetelák, a luluák vagy a szongye csoport egyes kisépei.

A 16. század elején a Dél-kelet-Kongóban élő kisebb törzseket, népecskéket vélhetően a több hullámban ideérkező hódító törzsek igázták le, egyesítették királyságok (luba, lunda, kuba, csokve stb.) formájában. Igazolhatóan tűnik, amiről a törzsi hagyományok is vallanak, hogy a feltehetően szongye származású Kongolo alapította meg a luba birodalmat (fővárosukat Mbiwele néven ismerték). Kongolo halála után nővérének fia, Kalala lett – jelentős harcok árán – a királyság feje, amelynek határait máig visszhangzó nevezetes hódító háborúk során erősen kiterjesztette (a vidék legjelentősebb hősi epikus karakterű dicsérő énekes ciklusa e harcok történetéből táplálkozik). Megjegyezzük, hogy Kalalának a hatalomért folytatott harcában az is közrejátszhatott, hogy míg a szongyék apaági, a lubák viszont anyági leszármaztatási rendszerben éltek. A 19. század végéig fennálló luba királyság fejei Kongolo és Kalala leszármazottaiból kerültek ki, annál is inkább, mert a lubák mágikus-vallásos hite szerint a királynak bolupwe-vel (átörökölt varázserővel) kell rendelkeznie.

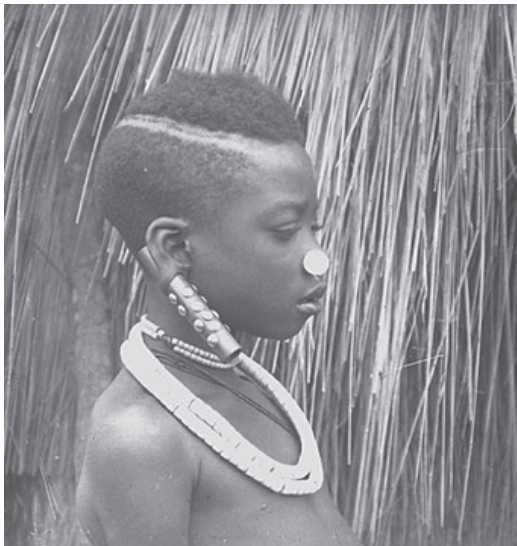
A lubák igen ellenségesen viselkedtek a területükre tévedő fehérekkel. Még 1885-ben is megölték a hozzájuk behatoló James Hannington angol utazót. A századforduló táján azonban már hatalmas angol erőd meredt a vidékükön. 1908-ban pedig valamennyi luba terület Belga-Kongó részévé vált. Katanga és így a lubák vidéke – mint tudjuk – az elmúlt évtizedekben is zajos történelmi események színhelye volt.

▲ *Twito-Kilukwe, a Luba Chief, 1930s*

A lubák életének, kultúrájának viszonylag késői megismerése (másképpen az egykori Katanga kínálta gazdasági előnyökért – bányakincsek – való versenyfutás) következtében a 20. századra tolódott át e népcsoport nyelvi–néprajzi–kulturális bemutatása. E tudományos gyűjtőmunka és feldolgozás azonban (az afrikai kutatások méreteit ismerve) páratlan gazdagsággal virágzott ki a tízes évektől kezdve. Leírják a három nagy csoport nyelvét. A katanga-lubák nyelvét H. W. Beckett (*Handbook of kiluba /Luba-Katanga/, Mulongo, 1951*), szótárát több kísérlet után E. Van Avermaet és B. Mbuya (*Dictionnaire kiluba-français, Tervuren, 1954*), a kasai-lubák nyelvét és szótárát A. De Clercq (*Grammaire pratique de la langue Luba, Brüsszel, 1911; Dictionnaire Luba I-II, Léopoldville, 1937*), a luba-hembák nyelvét és szótárát J. Vardermeiren (*Grammaire de la langue kiluba-hemba..., Brüsszel, 1912; Vocabulaire kiluba hemba-français, français-kiluba-hemba, Brüsszel, 1913*) készíti el.

A nagy számban elvégzett folklórgyűjtések lehetővé teszik, hogy a lubák között élő népköltészeti műfajoknak szinte teljes körét megrajzolhassuk. Ha már a Kalala Ilunga királyra vonatkozó történeti epikus műfajt (kasala ének) megemlítettük, hadd jegyezzük meg, hogy a lubák földjén is megtalálhatók azok az „állatmeseciklusok”, amelyek D. Biebuyck sokat hivatkozott áttekintésében (1978) a hősi epikával rokoníthatók. Ezekben az egymáshoz lazán kapcsolódó mesemozaikokban emberi figurát megszemélyesítő állat (Van Canaeghem gyűjtésében Kabundi – mókus és nyest keveréke –, Stappers kötetében Kabuluku – kis antilop) a főszereplő. E némelykor valóban hősi karakterű ciklusok főalakját – a történeti múlt bizonyos elemeit magában hordozó varázsmesei karakterű, de emberszereplős, J. Meletyinszkij által archaikusnak minősített hősepikához hasonlóan – csodás események kísérik. Így aztán előfordul, hogy a leopárddal, a krokodillal, a kígyóval megküzdő Kabundi

^ Twito-Kilukwe, a Luba Chief, 1930s

▲ *Luba harcosok teljes felszerelésben (Archív felvétel 1894-ből)*

vagy Kabuluku kalandjaiban a valódi kongói (mongo, lega, nyanga) hősi epika bizonyos mozzanatai látszanak megelevenedni.

Igen széleskörűek ismereteink a luba szokásköltészetéről. A gyermek születését, a beavatási, házassági és temetési alkalmakat kísérő szertartások, a jogi és mágikus-varázsló szokások leírásai számtalan esetben tartalmaznak folklór-szövegeket is, amelyekben jól felismerhető a bantu énekes-költészeti stílus, a makámszerű egysoros szerkezet, a rögtönzéses jelleg, a sok töltelékszó (libizálás) és szóismétlés, amelyet általában szóló és kórus válaszolgatása foglal egybe. Mindez jól megfigyelhető pl. P. C. Kazadi könyvében, aki luba gyerekénekek (tréfás dalok, beavatási énekek és egyebek) alapján kísérli meg bemutatni, miként módosul sorról sorra szóló és kórus dallamvonala a szövegeknek megfelelően, s hogyan épül fel mégiscsak valamiféle európai értelemben vett strófászerkezet.

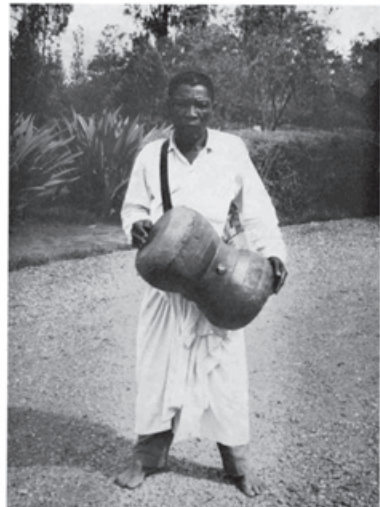
A sokrétű folklórgyűjtés nyomán vált lehetővé, hogy a terület kiváló ismerője, W. F. P. Burton már leírja a luba orális költészet műfajait (1943), méghozzá maguknak a lubáknak a felosztása alapján. Véleménye szerint a nem írott kultúrájú népek (és így a lubák) „a hagyományos beszéd kategóriáival” rendelkeznek. „A bölcs mondások, elbeszélő jellegű leírások és dalok, amelyek képzeletüket uralták, gyakran megismételhető szóbeli kifejezésekké rögződtek.” E „kifejezések” tehát a lubák szerint a következő csoportokba oszthatók. I. elbeszélt (szavalt) típusok: 1. *kubunga maraga* – a múltból felelevenített történetek elmondása (előadásuk a balute, vagyis

az „emlékezés emberének” kiváltsága), 2. *kufumika mfumo* – tanmesék, példázatok, állatmesék elmondása (többnyire, bár nem kizárólagosan, a mfumu (többes számban: bamfumu), vagyis a falusi „tanácsnok” hatáskörébe tartozik), 3. *kuela nkindji, kuela miele* – közmondások, bölcs megállapítások elmondása (törvényhozáskor, falusi gyülekezetben), 4. *kutyintyika ntyintyi* – talalós kérdések feladása, 5. *kulaa milao* – szabályok felmondása (ceremóniamester, vadászmaster stb. dolga), 6. *kudyumana bidyimi* – oltalmazó–figyelmeztető utasítások veszélyes állatokra, mérgekre vonatkozóan, 7. *kutota mitoto* – a házasság, a titoktartás, a főnöki vezetés szabályainak megtanítása, 8. *kukumbakanya lulumbi* – valamely földrajzi hely leírásának elhárítása a hely nevének említése után, 9. *kusasula* – valamely név, megnevezés képszerű kifejezéssel, mondattal való megtoldása. II. énekelt típusok: 1. *kwimba nyimbo* – napi információkat tartalmazó (legtöbbnyire munka-) dalok (csónakon való utazás, lisztörlés stb. közben), 2. *kwana nano* – állattörténetek, a mfumo énekelt megfelelője (lényegében énekbetétes mesék, amelyeket asszonyok adnak elő), 3. *ngwaya* – táncdalok, 4. *mbwela* – dobszóval kísért vadászdalok, 5. *kukila lukilo* – kórusban éneklés szórakozás céljából (gyász idején tilos).

Magáról a történetről és annak fordításáról még annyit, az itt közölt változat autentikus lejegyzés francia fordításának szöveghű magyarítása, amelynek elkészítése során elsősorban a pontosság és nem a magas esztétikai szintű, stílusbravúrokkal teli irodalmias szöveg megteremtése volt a cél. Erre persze magának a történetnek a megfogalmazása sem adott volna lehetőséget: egyszerű mondatokból álló elbeszélői folyamattal állunk szembe, amelynek lényege éppen a legendás elemek, mozzanatok „egyszerű szavakba burkolt” ál-történeti (vagy másként szubhistorikus) távlatokat megnyitó magyarázata.

1. Ndaayá Citèkú, chanteuse.

2. Cidibi Moosà, chanteur en tenue d'apparat s'accompagnant au tambour nsambi.

▲ Ndaayá Citèkú, *kasala*-énekes (P. Mufuta: *Le chant Kasala des Luba*, Paris, 1968)

▲ Cidibi Moosà, *kasala*-énekes, kezében a kíséretül szolgáló nsambi nevű dobbal

(A történet)

A nagyon régi időkben Lubaföld közepén számos király uralkodott. Egyeseket (*királyokat*) a falukban lakó közösség tagjai iktattak be (*avattak*) tisztségükbe. Mások a harcok során lettek (*királynak*): a győzedelmeseik, akik aztán megszerezték a hatalmat. De Lubaföld közepén két nagy király volt ismert, Nkongolo és Mbidi Kiluwe.

Az első, Nkongolo, Lubaföld legnagyobb királya volt. Ő birtokolta a hatalmat, és Kabongo vidék északi részén lakott. Ott északon, ahol a székhelye volt található.

Nkongolo egyetlen fiút nemzett, aki a Bunda nevet viselte. Teltek az évek, teltek a napok, és íme, nem született több fia. Bunda pedig elszomorodott. És akkor udvarának szolgáljaival, rabszolgáival és feleségeivel együtt elvándorolt. Egy lakatlan vidék felé vették útjukat. (*Bunda*) nem akart többé az apjával élni, aki sok fájdalmat okozott neki. Ahogy elindultak, az út igen hosszúnak bizonyult, (*Bunda*) végül is nem tudta, (*pontosan*) hová is menjen. Annyit mondott csak, „le fogunk telepedni, de nem fontos, hogy hol.”

Csak ment, mendegélt. Nkongolo pedig, aki magára maradt, azt mondta: „A gyermekem eltávozott, és én egyedül maradtam. Vissza kell őt térítenem. Meg kell, hogy vigasztaljam, újra együtt kell élnünk.”

Egy férfit küldött utána, hogy kövesse, majd pedig visszatérítse őt. Ez a férfi nyomába eredt Bundának és követőinek. Megtalálta őket, megállította Bundát, és elmondta neki az üzenetet:

„A király, apád, azt mondja: »Vissza kell, hogy térjél, hogy megvigasztalhasalak téged, és hogy boldog együttlétben éljünk.« Tehát vissza kell, hogy térjetelek, ahogyan ezt apád kéri.”

De Bunda ezt felelte:

„Nem térek vissza apám falujába, mert szakítottam vele. Ez végleges. Most már ott fogok lakni, ahol nekem tetszik.”

Akkor Nkongolo küldötte azt mondta:

„Ha üres kézzel térek vissza, mit fog majd mondani az apád? Amilyen hirtelen haragú, még majd agyonüt engem.”

Bunda így válaszolt:

„Adok hozzád egy asszonyt. A neve Ilunga Mwila. Neked adom őt. Mindenfelé, bárhová jutsz, vele kell maradnod.”

És akkor ez a férfi ott maradt az asszonnal. Letelepettek véglegesen, és ez a hely Ilunga Mwila néven ismert (*ma egy falu neve Malemba-Nkulu területén*).

Bunda folytatta útját (*népével együtt*). Elérkezett Kinkondya vidékére. Itt maradt egy ideig. De később elhagyta Kinkondya vidékét, és abban a faluban

telepedett le, amelynek Bunda Lubondoyi a neve (az *elbeszélő szülőfaluja, Malemba közelében, a Lualaba mentén*).

Nkongolo pedig egyedül maradt a falujában, ahol az emberek tisztelték őt. Volt neki két lánytestvére. Az egyikük Mabela (a *hazudós*), a másik Mulanda (a *gyatra*). Kettőjük közül valamelyik elment a kúthoz, hogy vizet merjen. Az asszony akkor hát odaért a forráshoz, a kúthoz. Belelépett a vízbe, fogta a korsót, és belefogott, hogy vizet merítsen. Hirtelen beletekintett a vízbe, és egy fára telepedett férfi árnyát (*tükörképét*) pillantotta meg benne. Az asszony megijedt, és azt gondolta:

„Valamely szellem vagy egy isten van a vízben?”

Megpróbálta szétkavarni a vizet, vele az ember vízbeli képét, az árnykép azonban mozogni kezdett. Akkor még jobban félni kezdett. Otthagytta a korsóját a kútnál, és a lehető leggyorsabban elmenekült. Egyenesen testéréhez, Nkongolóhoz futott, hogy előadja mindazt, amit látott:

„Odaértem egészen a forráshoz, de amint beléptem a vízbe, megláttam egy fára telepedett férfi árnyékát a vízben. Akkor elfogott a félelem. Azért jöttem hozzád, hogy elmondjam, mi történt.”

Nkongolo meghallgatta mindazt, amit a lánytestvére mondott neki, majd megkérdezte tőle:

„Ez a férfi a vízben volt, vagy inkább a felszínen?”

A lánytestvér akkor azt mondta:

„Az árnykép a vízben volt. Ha felkavartam a vizet, az árnykép is mozogni kezdett.”

Nkongolo folytatta:

„Hol helyezkedett el a férfi?”

A lánytestvér így válaszolt:

„Egy fa ágain helyezkedett el.”

Nkongolo akkor meg azt kérdezte lánytestvérétől:

„És a parton, a kút közelében van egy fa?”

A lánytestvér újra válaszolt:

„Valóban. Van ott egy fa.”

Akkor Nkongolo és mindenki más nevetni kezdett. Ő pedig azt mondta:

„Légy okos. Hogy ha a tyúk a vízhez megy, te tudod, hogy iszik, és közben felnéz a magasba. Amikor a kúthoz érkezel, és ha ismét meglátod a férfi árnyékát a vízben, emeld fel a szemed, és nézz fel a magasba, a fára. A férfi nyilván felmászott a víz közelében lévő fára.”

Az asszony ismét a kúthoz érkezett, és úgy tett, ahogy tanácsolták neki. Látta a férfi árnyát, a férfi tükröződését a vízben. Az asszony tágra nyitotta a szemét, és felnézett a magasba. Meglátta azt a férfit, aki a magasban ült. Fekete bőre volt, nagyon fekete, nagyon sötét színű. A férfi nevetni kezdett, az asszony pedig azt mondta neki:

„Szállj le onnan! Szállj le a földre! A király hívat. Szeretne látni téged.”

A férfit, aki fenn volt a magasban a fán, Mbidi Kiluwének hívták. Olyan ember volt, aki a bozótban alszik. Olyan vadász volt, aki a bozótban kóborol. Mbidi Kiluwe egy Kabongo keleti részén elterülő vidékről érkezett. Miközben a lakatlan bozótban kóborolt, véletlenül jutott el a kútig. Amikor ideért, félelem fogta el. Arra várt, hogy meghallja az emberek hangját, nem mert addig betérni a faluba. Azt mondta:

„Ha betérek rögtön a faluba, azt emberek meg is ölhetnek engem. Így tehát meg kellett keresnem azt a furfangos megoldást, hogyan juthatnék be oda (*baj nélkül*).”

Ezért volt, hogy felmászott a fára, ahol Nkongolo lánytestvére rátalált. Ezt követően Nkongolo lánytestvére és a többiek elvezették Mbidi Kiluwét a falu királyához. Amikor megérkeztek Nkongolóhoz, azt jókedvében találták, jól fogadta őket, mondván:

„Mivelhogy idegen vagy, megengedem neked, hogy velünk élj.”

És anélkül, hogy várt volna vele, Nkongolo azt mondta a lánytestvérenek:

„Mivel te vagy, aki megtaláltad őt a forrásnál, teneked kell őt szolgálni, vele kell, hogy maradj, vagyis ő lesz a te férjed.”

Így aztán Nkongolo lánytestvére együtt élt Mbidi Kiluwével. Szolgált a és tette, amit tennie kellett az ő asszonyának. Bizonyos idő múltán állapotos lett, és terhessége szokásosan előrehaladt. Egy nap Nkongolo és a falu férfiai kint ültek a szabadban, sört ittak a fák árnyékában. Mbidi Kiluwe is közöttük volt. Ő is együtt ivott Nkongolóval. Nkongolo a kabaktököt a szájához emelte, aztán miután ivott, letette. A többiek mind végignézték ezt. Akkor következett, ami nálunk szokásos, a sörnek körbe kellett járnia. De amikor az Mbidi Kiluwéhez ért, ő maga nem akart inni mint Nkongolo, az egész világ szeme láttára. Kért egy rafiahálót, és betakarta vele a fejét. És így kezdte elfogyasztani a sört. Mindannyian elbámultak, látván, hogy befedi magát, jobban mondvá elrejtje magát az ivás előtt. Megkérdezték hát tőle:

„Miért tettél így?”

Ő így válaszolt:

„Nálunk tilos a királyoknak a nyilvánosság előtt innia. Amikor valamelyik király sört iszik, el kell rejtenie magát.”

Amikor ezt meghallotta, indulat támadt Nkongolóban, és megkérdezte a férfitől:

„Te, tehát akkor király vagy?”

Minden jelenlévő férfi azt gondolta:

„Súlyos sértés, amit ez a Mbidi Kiluwe mondott.”

El akarták őt fogni, de Mbidi Kiluwe elmenekült a bozótba. Hosszú időn át ott maradt. Végül hallatszott egy hang, amely a bozótból érkezett. Egy férfi kiáltozott. Mbidi Kiluwe volt, aki az asszonyához fordult:

„Most visszatérek önmagamhoz. Te pedig itt maradsz. Ha lányt szülsz, az a tiéd lesz. Ha fiút szülsz, aki rám hasonlít majd, fekete mint én, add neki a

Kalala Ilunga nevet. Amikor majd felnőtt, mutasd meg neki az ösvényt, amit én használok, és ő majd követni fog engem. Én elmegyek. Isten veled.”

Mbidi Kiluwe visszatért önmagához, és Nkongolo maradt, békében élt népével, mint mindig. Néhány holdhónap múltán, Mbidi Kiluwe asszonya lebabázott. Fiút adott a világnak, aki teljesen az apjára, Mbidi Kiluwére hasonlított. Így aztán a Kalala Ilunga nevet adták neki, vagyis az apja által adott nevet. És valóban, a fiú, ahogy növekedett, mind inkább az apjára hasonlított vonásaiban és viselkedésében is.

Nkongolo, apai nagybátyja, nagyon szerette őt. Szeretett vele maradni, sétálni és fecsegni vele. A gumi (*kaucsuk*) labdajáték már azokban a régi időkben is létezett, és Nkongolo labdajátékot űzött unokaöccsével, Kalalával. De ebben a játékban Kalala Ilunga elverte nagybátyját, minden nap, és valóban mindig nyert. Miután úgy tűnt, hogy a fiú értelmes és igen élénk jellemű férfivé válik, Nkongolo, annak a szeretetnek is az okán, amit iránta érzett, rábízott egy nagy felelősséget: királysága szolgálatának feladatát. Jobban mondvá bejárni Nkongolo egész királyságát, megvizsgálni az emberek helyzetét, és rendet teremteni ott, ahol rendetlenség van. És meghagyni mindenhol a békét. Íme, ez volt Kalala Ilunga nagy feladata. A körutakat követően vissza kellett térnie Nkongolóhoz, és be kellett számolnia mindarról, amit talált. Nap mint nap eleget tett ennek a feladatnak, és kellő módon teljesítette azt (*a rábízottakat*).

De egy nap, amikor munkába indult, az úton fekete rovarokkal találkozott, amelyek vörös rovarokat hoztak magukkal. Fekete hangyák voltak, amelyek vörös hangyákat szállítottak (i. jegyzet).

1. (fordítói jegyzet) A nagy fekete *megaponera* (macro-termesz) hangyák nagyon agresszívek. Mindenkit megtámadnak, akik az útjukban állnak. – A kis vörös hangyák nem támadnak meg senkit. Nagy számban találhatóak a fák tövében, az esős évszak kezdetén.

Akkor megállt, felnézett, és azt mondta:

„Én magam nagyon fekete vagyok, de azok az emberek, akiket mindenkor meglátogatok, és akiket Nkongolo királyságának falvaiban vehetek szemügyre, mind vörösek. Így tehát ezek a rovarok megmutatják nekem, hogy miután fekete vagyok, lehetek gonosz és erőszakos, és agyonüthetem mindezeket a világos bőrű embereket, ha meglátom őket.”

Íme, ezek a gondolatok támadtak fel nagy erővel a szívében, ahogy megszemlélte ezeket a rovarokat. Nézte azokat, ahogy elhaladt a sok-sok fekete hangya, szájában a vörös hangyákkal. Azután visszatért azokkal a férfiakkal teli útra, akik segítették őt a munkájában. Elkezdte az embereket legyilkolni, agyon ütötte (őket), akárki legyen is az. Amikor találkozott valakivel, azt agyon ütötte.

Eljutottak a zajgások Nkongolóhoz. Azt mondták, hogy Kalala Ilunga fellázadt, és gyilkol megállás nélkül. Nkongolo szíve feketébe váltott, és azt mondta:

„Mit tegyek az unokaöcsémmel?”

Akkor aztán minden lehetőséget végiggondolt, hogy megoldást találjon, de Kalala Ilunga nap mint nap folytatta cselekményeit. Ha kell, ha nem, minden nap megölt egy vagy három férfit. Nkongolo azt gondolta:

„Nem mehet ez így tovább. A népem fel fog lázadni ellenem amiatt, hogy Kalala Ilunga egyfolytában gyilkol. Kell, hogy találjak megoldást arra, hogyan vegyem rá, hogy véget vessen rossz szokásainak.”

Hosszú idő telt el, hogy végre azt mondták, minden király bír jövőmondó jóssal és olyan hozzáértőkkel, akiknek a dolga a szolgálat. Bír például olyanokkal, akik jósolnak, olyanokkal, akik megmondják a jövődőt, olyanokkal, akik megütik a dobokat és még sok mindenki mással is. Így tehát Nkongolo egy nap felkerekedett, hogy megkérdezze jövőmondó jósát, Banza Mizibut, hogyan lehetne megváltoztatni Kalala Ilungát. Banza Mizibu megkérdezte őt:

„Miért jöttél hozzám?”

Nkongolo válaszolt

„Azért jöttem hozzád, hogy jóslást kérjek tőled.”

Banza azt mondta:

„Rendben van.”

Bevezette őt a házába, azt mondta neki:

„Mondd el nekem mind azt az ügyes-bajos dolgot, amiért te eljöttél ide.”

Akkor Nkongolo azt mondta neki:

„Kalala igen sok embert meggyilkolt. Olyan férfi, aki jól dolgozik, de sajnos a viselkedése megváltozott. Mi okból? Nem tudom! Így tehát mi meg kell, hogy kérdezzük a szellemeket, mégpedig azért, hogy megvilágosítsanak bennünket, hogy tanácsot adjanak nekünk.”

Banza Mizibu így válaszolt:

„Igen, óh, királyom! De tudnod kell, hogy csak az első kakasszóra kérhet tanácsot a szellemektől minden király, és mindezt te nem teheted meg mások előtt. Mindazonáltal gyere holnap az első kakasszóra. Ébredj fel, és gyere ide. Jövök akkor én is, hogy kellő módon jövendölhessek neked.”

Nkongolo beleegyezett, és hazatért a házába. De ugyanez a Banza Mizibu elküldte az embereket, hogy odahívják Kalala Ilungát. Aztán megkérdezte őt:

„Mondd már meg nekem, hogyan töltöd be te a hivatásodat?”

Kalala Ilunga lefestette neki, hogyan kelt útra, és hogyan gyilkolt. Akkor Banza Mizibu azt mondta neki:

„Jól figyelj! A nagybátyád eljött, hogy jóslatot kérjen. De mielőtt még jóslásra kerülne a sor, arra gondolok, hogy összeesküvést sző ellened, azért, hogy megöljön. Mivel a nagybátyád ide fog jönni holnap az első kakasszóra, még előtte ide kell jönnöd. Még az első kakasszó előtt ide kell érned. El foglak

rejtteni majd az ágy alá, és akkor mindent hallani fogsz, amit én a nagybátyádnak mondok.”

Kalala Ilunga egyetértett a dologgal, és eltávozott. Az éjszaka lehullott, de Kalala Ilunga szinte nem aludt. Indult késlekedés nélkül Banza Mizibuhoz, aki ajtót nyitott neki. Aztán Banza Mizibu elrejtette őt az ágy alatt. (Ez idő tájt, nálunk az öregeknek náddal vagy gyékénnyel fedett ágyaik voltak, amelyeket a földre lógattak. Így tehát valamely férfi elrejtőzhetett alatta, ha nem akart mutatkozni.) Eljött tehát a pillanat, amikor Banza Mizibu azt mondta neki:

„Mivel a nagybátyád még nem érkezett meg, megtanítalak rá, hogyan kell tenned. Ha hallod, hogy erősen megütöm az ágyat, amikor azt mondom: „Nem jósolok egy jelen nem lévő férfinak, olyan férfinak jósolok, akit látok”, akkor te leszel majd az, akit felébresztek, abból a célból, hogy meghalld mindazt, amit jósolni fogok, mindazt, ami jövődölés lesz a nagybátyádnak. Ha én erősen megütöm az ágyat, ne lepődj meg: azért teszem, hogy fölébresszelek.”

Kalala Ilunga becsusszant az ágy alá, és elrejtőzött, de ébren maradt. A kakasok kukorékolni kezdtek, és Nkongolo maga is megérkezett. Elkezdte újból lefesteni mindazt Banza Mizibunak, amit Kalala Ilunga cselekedett. Banza Mizibu válaszolt, miközben megütötte az ágyat. Kétszer erősen megütötte, és azt mondta:

„Nem jósolok egy jelen nem lévő férfinak, olyan férfinak jósolok, akit látok.”

Miután ilyen módon szólt, belefogott, hogy válaszoljon Nkongolónak:

„Igen, óh, királyom, amint tudod, minden férfi, aki gyilkolt, annak el kell járnia a kutomboka táncot. Nem is tehet másképpen. Csak azt teheti, hogy táncol. Ez vár magára, Kalalára is. De, óh királyom, azt kívánod? Igen, egyébként, ha azt akarod, hogy Kalala Ilunga elpusztuljon, akkor ez nagyon könnyű lesz. Kiáshatunk egy nagy vermet. Ki fogjuk azt éjszaka ásni. Akkor fogjuk a földet, és távolabb a bozótosba dobjuk. Miután kiástuk a vermet, lándzsákat ültetünk bele hegyfelé, mindent élt felfelé fordítva. Végül lefedjük papirusz nád száraiból font szőnyegekkel és papirusz nád finomabb rostjaiból font szőnyegekkel. Miután azt befedtük, szólíthatjuk dobosodat, hogy hangozzék fel a zene a dobon. Magyarázd majd meg először is Kalala Ilungának: „El kell táncolnod a kutomboka táncot azokért az emberekért, akiket megöltél.” Akkor, amikor majd táncolni kezd, a dobos azt fogja mondani neki a dobján, hogy táncoljon a nádszőnyegek közepén. Amikor majd a nádszőnyegek közepére érkezik, átszúrják őt a lándzsák élei. És megérti, hogy halálra van ítélve.”

Így beszélt, többször megütötte az ágyat, és megismételte:

„Nem jósolok egy jelen nem lévő férfinak, olyan férfinak jósolok, akit látok.”

A jóslást követően a király megköszönte azt (*a jóslást*), és azt mondta Banza Mizibunak:

„Jól van, azonnal cselekszem.”

Akkor Nkongolo kilépett (a házból), és elment. Távozása után, Banza Mizibu kibújtatta Kalala Ilungát az ágy alól, és megkérdezte tőle:

„Követted, amint mondtunk?”

„Követtem.”

De Banza Mizibu elismételtette vele az egészet. Elismételte mindazt, amint mondott Nkongolónak, és azt is, amit Banza Mizibu kérdezett tőle. Ekkor Banza Mizibu azt mondta neki:

„Most pedig légy óvatos saját magad miatt. Vedd számba képességeidet, mert ha nem figyelsz rá, a nagybátyád meg fog ölni téged.”

Akkor aztán elérkezett a sorsdöntő nap. Nkongolo mindenekelőtt szólította a férfiakat, hogy ássák ki a vermet, avagy inkább a csapdát. A férfiak kiásták azt az éjszaka közepén, miközben mindenki (más) aludt. Elvitték a (kiásott) homokot, és távolabb ledobták. Aztán jöttek, hogy elhelyezzék a lándzsákat élükkel fölfelé. Majd befedték erősebb és finomabb nádszönyegekkel, amint azt Nkongolo óhajtotta. Miután befejezték, szólították a dob ütőjét, és azt mondták neki:

„Ma te Kalala Ilungának játszol, amíg ő a *kutombokát* járja azokért az emberekért, akiket megölt.”

Mindazonáltal a dobos, Banza Mizibu és Kalala Ilunga, mindhárman ismerték a cselekvés módját. Habár a kis agyafúrt, Kalala, tudott mindent már előzőleg, felöltözött, ahogy mindenütt felöltöznek a tánchoz. A nagy falu egész népe, az összes meghívott tanúja volt (az *eseményeknek*). Kört alkottak, a dobos játszani kezdett a dobján, és Kalala Ilunga előlépett. A kezébe fogta a nyilakat és az éles fegyvereket, akarom mondani, a nyilakat és a lándzsákat. Aztán a dob megszólalt, és Kalala Ilunga táncolni kezdett. Miközben táncolt, követte azt, amit mondtak neki a dobon. A dobos jelezte neki, hogyan táncoljon. Majd végül azt mondta neki:

„Most a gödör felé kell táncolnod.”

A dobos a dobján azt mondta neki:

„Érzésből táncolj. Odalent van egy *nkala* patkány.”

Tánc közben érkezett a verem mellé. Fogta a lándzsákat, és a nádszönyegekre hajította. Az összes szőnyeg beomlott a verem fölötti részről, és a lándzsák, amelyek a veremben voltak, teljesen láthatóvá váltak. Kalala meglepődött. Azonnal visszalépett, és a nagybátyjára vetette a szemét:

„Jól van, ezek a te ravaszságaid azért, hogy megölj engem. Most én elmegyek. Ugyanezt tetted az apámmal. Nem hallgattál meg engem, és most meg akarsz ölni. Legjobb lesz, ha eltávozom.”

Kalala Ilunga eltávozott. Vette minden dolgát, és követte apja nyomdokait, mert anyja, születését követően elmondta neki, hogy az apja megjósolta:

„Te ugyanazon az úton fogsz követni, amelyet én használtam.”

Ettől fogva Nkongolo egyedül maradt. A fia, akit nemzett, hosszú idő óta elment. Ezúttal Kalanga Ilunga futott el pontosan úgy, ahogyan azt az apja,

Mbidi Kiluwe tette. Nkongolo helyet akart adni egy másik férfinak, aki a királyság össze faluját ellenőrzi, azért, hogy összegyűjtse a mendemondákat, és megismerje népe életét. Egyre rosszabbul érezte magát. Egybehívta egész népét, és azt mondta:

„Követnünk kell Kalala Ilungát. Vissza kell, hogy jöjjön.”

Szólította falvainak egész népét. Elhozták magukkal az evéshez és az alváshoz valót, minden rendű és rangú dolgot, mert hosszú utazásra indultak. Elindultak, Kabongo tartományon át vezetett az útjuk kelet felé. Végül Lwalaba határában találták magukat. A hely, ahol elérték a Muyumbának nevezett folyót. Át akartak kelni rajta, de nem tudtak átmenni, mert Mbidi Kiluwe, aki korábban átkelt rajta, azt mondta a révésznek, amikor azok át akarnak kelni rajta:

„Továbbmegyek, de később férfiak követnek majd engem. E férfiak között látsz majd egyet, aki arra kér: 'Vigyél át engem'. Ha ő olyan fekete mint én, át kell vinned őt. De ha ez a férfi vörös bőrű, amikor eléri a folyó partját, maga a víz is vörössé válik, akkor te vissza kell, hogy utasítsd őt.”

Amikor Kalala Ilunga az apja nyomába ért, egyszer csak megszólította a révészt, kérte, hogy vigye át a folyón. Azonban amikor Nkongolo az őt hosszú sorban követő férfiakkal odaérkezett, megállt, és megszólította, megszólította, megszólította őt. A révész, látva hogy vörös bőrű emberek, követte Mbidi Kiluwe szavát, kihúzta csónakját a bozotosba, és elrejtőzött. Nkongolo szólígtatta, szólígtatta, szólígtatta, és az összes férfi kiáltozott és kiáltozott a révészért, de senki sem válaszolt. Nkongolo dühbe gurult, és azt mondta a férfiaknak:

„Most akkor a saját eszközeinkkel fogunk átkelni a folyón.”

Elrendelte a férfiaknak:

„Kössetek kötelet!”

A férfiak egy hosszú kötelet kötöttek, amelyet áthajítottak a víz fölé. Akarom mondani, az egyik férfinak meg kellett fognia ezt a kötelet, és át kellett vele jutnia a túlsó partra. Aztán minden embernek nagy erővel bele kellett kapaszkodnia a kötélbe, hogy átkelhessen. De a Lwalaba vize erős sodrású volt. Áthajították a kötelet a folyó fölé, de azt a sodrás magával vitte. A kötél belezuhant a vízfolyásba. Nkongolo akkor az egyik férfinak megparancsolta:

„Menj bele a vízbe, és vidd át a kötelet!”

Mi ismerjük a Kabongo északi oldaláról való embereket, akik nem a folyó partján élnek. Ők a földekről való emberek, akik nem tudnak úszni. Vagyis ők olyanok, ha beereszkednek a vízbe, elpusztulnak. Ezt látva Nkongolo a következőképpen határozott:

„Akkor hát most tépjetek szalmacsomókat (*száraz fűcsomókat*).”

A férfiak kiteptek egy csomó szalmát (*száraz fűvet*). Nkongolo folytatta:

„Most gyűjtsétek össze az egészszet, és építsetek hidat, hogy azon átkelhesünk a túlpartra.”

felszerelésével, és foglaljon helyet a fa csúcsán. Ezt követően elvették a létrát, és a dobos meg Banza Mizibu nem tudtak leereszkedni, mert a fa nagyon, nagyon magas volt. Nkongolo megismételte nekik:

„Maradjatok ott fent. Te, dobos játssz a dobodon, és te, Banza Mizibu, jósolj, amíg csak Kalala Ilunga vissza nem tér.”

Fent váraoztak hát a fán. Az egyik játszott a dobján, a másik jósolt. De az emberek elmondása szerint ott fent a magasban való tartózkodásuk során Banza Mizibu megszólította bájolással az isteneket. És azt is mondják, hogy „az istenek válaszoltak neki.” Végül Banza Mizibu azt mondta a dobosnak:

„Fogd meg az övemet! Én magam leszálok, én megyek!”

De a muzsikus kételkedett benne. Visszautasította őt. Banza Mizibu leszállt a fáról, és leérkezett a földre. Miután leért a földre, egy *(számára)* ismeretlen útra tévedt. Egy olyan helyre, amelyet Banza Mizibunak neveznek, de amelynek én nem ismerem a pontos elhelyezkedését. Itt volt az a hely, ahol Banza Mizibu „belépett a földekre” *(többé már nem talált ki)*. A dobos egyedül maradt fenn a fán. Elpusztult, és a teste elrohadt.

Amikor útjáról visszatért, Nkongolo szíve dühvel volt telve, és amikor hazaért, Nkongolo szót váltott az anyjával. Miközben vitáztak, az anyja csak nevetett, majd felkiáltott:

„Ez lehetetlen!”

Aztán a vita során Nkongolo szörnyen kijött a sodrából, és elrendelte a férfiaknak, hogy ássanak egy gödröt, majd azt mondta:

„Ő az anyám, élve temetem el őt.”

És az anyja kipukkadt a nevetéstől. Nkongolo azt mondta neki:

„Te nevedsz az én szerencsétlenségemen, én magam temetlek el.”

Manapság a következő közmondás járja a lubák között:

„Te olyan hangosan nevedsz a saját szerencsétlenségeden, ahogyan Nkongolo anyja nevetett.”

Nkongolo valójában odáig jutott, hogy élve temette el a saját anyját egy gödörbe. Eltemette, és elpusztult a gödörben. De Nkongolo ettől a naptól kezdve nem érezte többé jól magát. Nagyon rosszul érezte magát, mivel nem volt képes a maga személye által irányítani a birodalmát.

Időközben Kalala Ilunga megtalálta az apját, Mbidi Kiluwét. Az utóbbi tárt karokkal fogadta őt, és hála istennek, ismét Kabongo tartományban találták magukat, hogy felvegyék a harcot Nkongolo birodalmával. Összegyűjtöttek sok harcost, és nagy háborút indítottak Nkongolo ellen. Azzal fejezték be, hogy megölték őt. Nkongolo úgy halt meg, hogy lefejezték.

Akkor Nkongolo egész birodalmát elfoglalta Kalala Ilunga és Mbidi Kiluwe. Könnyen megtalálták a módját, hogy elfogják a királyt, és megölik. Ezt hozta a nagy háború, hogy a király meghalt. E pillanattól kezdődően Mbidi Kiluwe a lubák ismert királya. De akkor, ez tükröződik a számunkra, mi Nkongolót látjuk az igazi királynak. És Nkongolo egyetlen gyermeket nemzett, az fiút, Bundát. Ő az, aki elment, és *(települést)* alapított azon a

helyen, amely az ő és az egész családja, a királyi klán nevét hordozza. A főnök ott Bunda, vagyis Nkongolo családjából származik. Mbidi Kiluwe háborút folytatott, megküzdve azokkal az emberekkel, akik Nkongolo hatalmát akarták fenntartani. Ezek az emberek elmenekültek, és elrejtöztek. Később arról értesültünk, hogy ezek az emberek egy szigeten élnek, amely Kabongótól északra található. Így aztán számos ember lakik azon a részen, amely Nkongolo nevét hordozza. Azért van ez így, mert Kabongótól északra, elég messze, található egy tartomány, amelyik Nkongolo nevét viseli. Ebben a tartományban hambák, lubák és songyék élnek. Éppen ezért mi feltételezhetjük, hogy e város neve azoktól az emberektől származik, akik ott letelepedtek, és akik Nkongolo király emberei voltak.

Akkor Mbidi Kiluwét, miután Nkongolót megölték, elfogadták mint a lubák királyát. Létezik Mbidi Kiluwe klánja, amelyből Kasongo Nyembo és a többi főnök származik. De az, akit mint a lubák közös királyát kell ismerünk, az Bunda, mert ő volt Nkongolo egyetlen gyermeke. Elszigetelődött az apjától, és Kinkondya környékén maradt, miután elhagyta ezt a helyet, amiatt, hogy a szúnyogok igen sok halált okoztak, egy kissé távolabbi helységben telepedett le. Bunda falujában történt (*mindez*), amelyik ma is létezik. ☀

A fordítóról

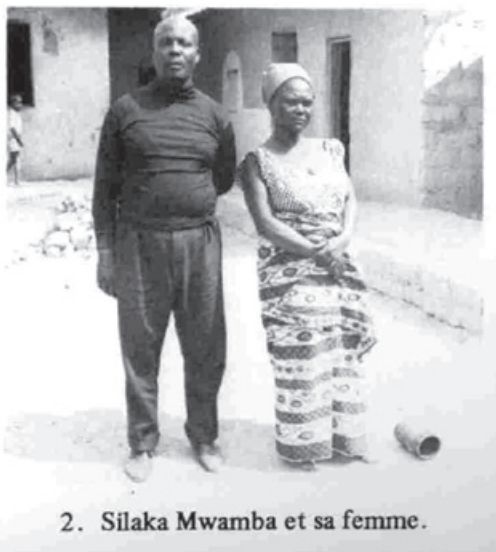
néprajzkutató, afrikanista
ny. egy. docens, kandidátus
felelős szerkesztő (AHU Magyar
Afrika-Tudás Tár elektronikus
könyvtár)

About the Translator

Ethnographer, Africanist
Retired Associate Professor, C.Sc.
Executive Editor (AHU Hungarian
Africa Knowledge Store, e-library)

@

biernaczky.szilard@munduspress.hu

▲ *Silaka Mwamba és felesége, történetünk másik változatának adatközlője, sajnos Jérôme Banzáról, a mi szövegünk történetmondójáról nem készült felvétel*

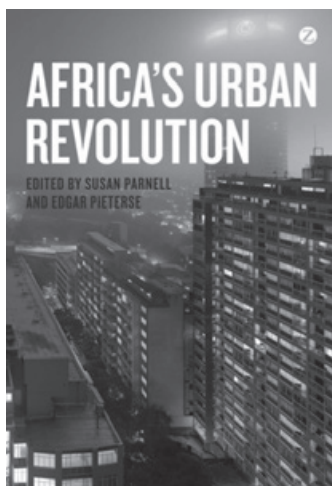
AFRICA'S URBAN REVOLUTION

TARRÓSY ISTVÁN

Urban geographer Susan Parnell and urban policy expert Edgar Pieterse edited a substantial volume about the ever so expanding urban revolution in the African context that has been embracing basically all walks of life – and not just in the cities of the continent. Although still more people inhabit the rural African lands, tendencies show that in the course of the coming decades, but probably by 2050 more people are predicted in the growing network of cities and towns – and not just along the coastal areas. As the editors point out right away in Chapter 1, “Africa already has more city dwellers than Europe, Australasia, North or South America” (p. 1). The trajectory reveals that urban settings have been expanding, resulting that cities become mega cities – such as Lagos, Kinshasa, Luanda, Dar es Salaam, or Cairo –, formerly smaller towns situated more within the countryside of the given countries, far away from the larger coastal rims, which used to be functioning in a number of cases as capitals of the colonial powers become more important settlements – such as Abuja, Nairobi, or Dodoma. New destinations have been born for those on the move: intra-continental migration patterns are closely connected with the new (or enlarging) urban entities. “Africa displays the fastest rate of urban growth in the world, albeit from a low base level” (p. 15). The urban revolution is a multi-faceted process, however, as, in addition to abundant opportunities, it contains numerous hardships and challenges – as the editors explain, “most African countries are [still] not able to capitalize on [the ongoing] demographic shift, because urban residents are structurally trapped in profoundly unhealthy conditions that impact negatively on productivity, economic efficiencies and market expansion” (Ibid).

The volume contains fourteen chapters and a Postscript, each discussing significant aspects of urbanization and urban development. Chapter 1 sets the scene and puts this ‘urban revolution’ into context. The editors talk about the distinctive features of African cities, ranging from their integral connectivity with the rural areas, the daily informalities, which are hard to manage by any city government, to the manifestations of slum life and the questions of urban planning and management.

In Chapter 2, Jo Beall and Tom Goodfellow discuss conflict and post-war transition in African cities. “Some of the most spectacular rates of urban growth worldwide in recent times have come in the wake of civil war” (p. 25). And they provide the case of Rwanda after the 1994 genocide with Kigali demonstrating an

Susan Parnell – Edgar Pieterse (eds.)

Africa's Urban Revolution

London: Zed Books. 2014. pp. 309.

ISBN: 978-1-78032-520-0.

exceptional growth “due to massive refugee return and people’s desire to head to the city for both economic opportunity and relative anonymity” (Ibid). New identities can be built up in the framework of aspirations for lasting peace.

In Chapter 3, Sub-Saharan African urbanization and global environmental change (GEC) are analysed by Susan Parnell and Ruwami Walawege. The African continent is one of the most vulnerable regions of the world in terms of climate change, which has many implications for all its inhabitants. The authors underscore that if we assess the migration impact of GEC, we realise that “urbanisation is not linear and Africa has a long tradition of return migration, oscillating migration and circular migration, which makes it very difficult to detect and measure patterns of population settlement change over time” (p. 46).

Ivan Turok then deals with the linkage of urbanisation and development in Africa’s economic revival in Chapter 4, and he draws attention to his main proposition that “there is no necessary or inherent connection between these phenomena” (p. 61), as a lot depends on the urbanisation context and the form of growth. Carole Rakodi in Chapter 5 addresses religion and social life in African cities and reveals recent trends and changing beliefs and practices among urban populations. “Congregations and other types of religious organisations have traditionally provided day-to-day welfare and continue to do so in contemporary cities” (p. 97), and more research is needed to learn about their significant contributions to social change. While in Chapter 6 Jonathan Crush and Bruce Frayne investigate the growing challenge of urban food insecurity, in Chapter 7 Gordon Pirie offers the reader an insight into the practices, policies and perspectives of transport pressures across African cities. Chapter 8

▲ Fontos elkerülőút építése Kigaliban (Tarrósy István, 2016)

is devoted to decentralisation and institutional reconfiguration, both of which are attached to the urban development crisis, according to authors Warren Smith and Edgar Pieterse. Talking about the participation of the various stakeholders, even more discussion can be expected over the issue of urban planning, and how and in which ways to involve all the actors proper. Chapter 9 then tackles this topic from the perspective of law reforms. Stephen Berrisford states that: “Urban legal reform has to emerge from an understanding of the role of law in perpetuating unequal access to urban resources and in the weakening the prospects of the poor and marginalised. [...] with the blame conveniently allocated to the state, characterised as incapable of leading what should be a straightforward law-making process” (p. 181). For the sake of better urban planning (as well), educating urban planning professionals is inevitable. In Chapter 10 James Duminy, Nancy Odendaal and Vanessa Watson argue that contemporary urban planners require a number of features, such as “more and better data and knowledge to assist planning practice and policy development; [...] or] teaching methods that promote the development of [needed] skills and ethical positions through experiential learning” (p. 185).

In the last four chapters, first, Edgar Pieterse provides a fine overview of drivers of urban failure and focuses on how to take action. He offers seven dimensions to “reimagining and rebuilding the African urban agenda” including, for instance, “open-source infrastructures; infrastructure-led actions and urban reforms to simultaneously address economic, social and environmental challenges that coalesce in cities; appropriate land use and land value policies and regulation; [and again] effective data collection and analysis” (p. 207). Second, in Chapter 12, AbdouMaliq

Simone deals with infrastructure, real economies and social transformation, then, third, Susan Parnell and David Simon with national urban policies and strategies, and they list the imperatives for a new generation of these. Fourth, in Chapter 14, Sean Fox proposes an “alternative, historically grounded theory of urbanisation”, arguing that “urbanisation should be understood as a global historical process driven by population dynamics associated with technological and institutional change” (pp. 257-8). Finally, in the Postscript, Thomas Melin clearly explains that, “Africa needs an African ‘urbanisation of excellence’ that recognises its own drivers of urbanisation, shepherds its urban transitions, and respects its policy imperatives” (p. 292). This is much in line with the ongoing development of the ‘African agency’, which does not only cover governments, but also involves all local and national actors.

Africa’s Urban Revolution is a fine academic compilation of skilful papers, which can help a larger audience to understand more and better the complexity of rapid urbanisation and development challenges in African cities. ☀

▲ *Helyi hidépítők Darban - a nagyváros első felüljáróján dolgoznak (Tarrósy István, 2017)*